

IRODALMI
MŰVÉSZETI
TUDOMÁNYOS
ÉS
HELYTÖRTÉNETI
SZEMLE

Paksi Tükör

XXIX. ÉVFOLYAM, 1. SZÁM, 2022 MÁRCIUSA

ÍZELÍTŐ

Petőfi – 200

A magyar kultúra napja

Akik Paks kulturális életét
gazdagítják

Deák Ferenc emlékezete

Levelék a Domgasse 5.-ből

75 éves a Sárpilisi Népi

Együttes

Környezetvédelem a
művészetben

A szépség és művészet
kifejezői

Horváthné Kolozsváry Ilona
versei

Kernné Margó versei

Takácsné Tóth Márta versei

Bunkóczi András versei

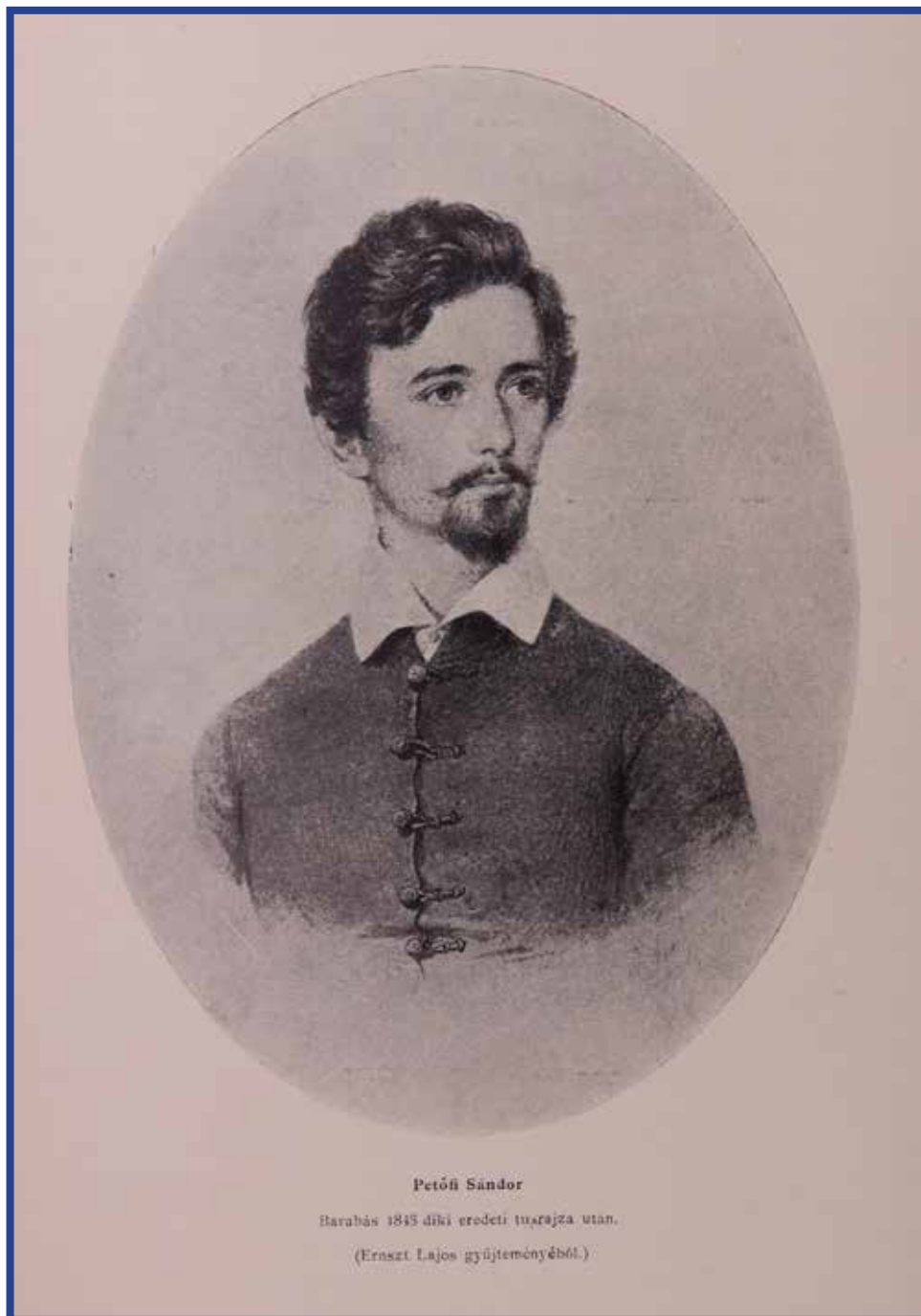
Horányi György versei

Tudománytörténet

A sárközi temetkezési
szokásokról

In memoriam Major Ferenc
1919 áldozatai

Múltidézés – Szepesi László
fotói

Petőfi Sandor

Barabás 1845-éki eredeti tiszorajza után.

(Ernszt Lajos gyűjteményéből.)

Beregnyei Miklós

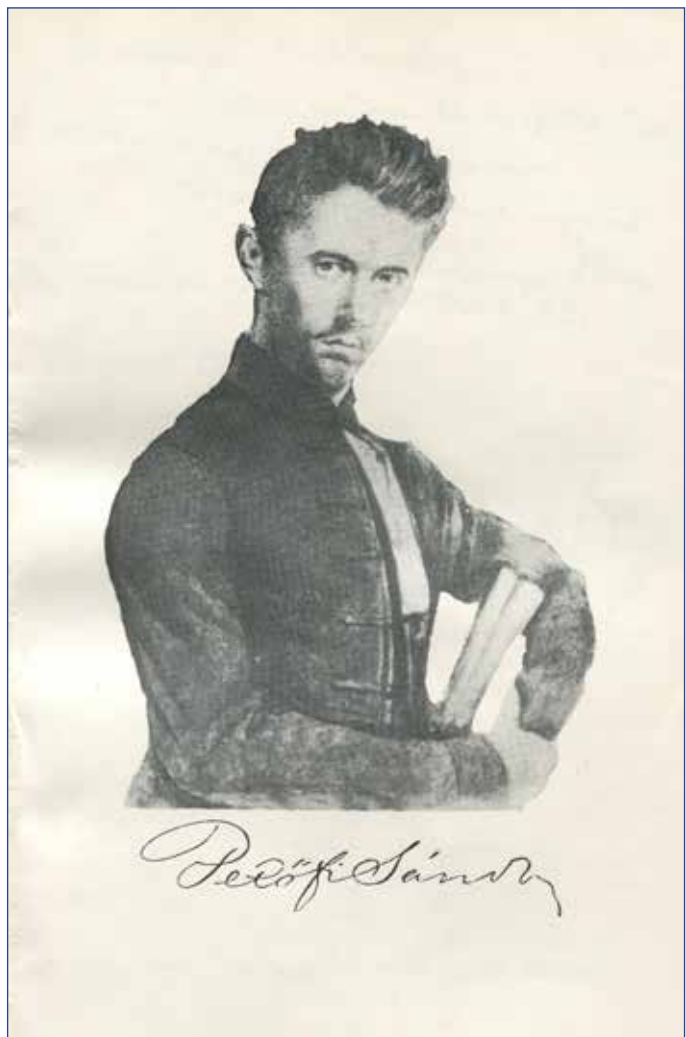
Petőfi – 200

Kétszáz évvel ezelőtt, 1822. január 1-jén Kiskőrösön született Petőfi Sándor költő, vándorszínész, katona, a magyar líra egyik legnagyobb alakja, az 1848/49-es forradalom és szabadságharc költője.

Az 1848-as év tavaszán a márciusi ifjaknak, a radikális pesti ifjúságnak nem volt határozott cselekvési programja, Petőfi ebből a határozatlanságból lendítette ki az ügyet a cselekvés terepére. Petőfi gyakorlati, politikai szerepe abban áll, hogy forradalomtörténeti tanulmányai alapján célt tudott adni a radikális tenni akarásnak.

„Logikailag a forradalom legelső lépése és egyszersmind fő kötelessége szabaddá tenni a sajtót... azt fogjuk tenni! A többi az istenre bízom és azokra, kik rendelve vannak, hogy a kezdeteket folytassák; én csak arra vagyok hivatva, hogy az első lökést tegyem.” (Kerényi Ferenc: Petőfi Sándor élete és költészete, 2008, 360. p.)

Az első lökés érzelmi töltetét a Nemzeti dallal adta meg, amely a pesti forradalom himnusza lett.

Nemzeti dal

(részlet)

Talpra magyar, hí a haza!
Itt az idő, most vagy soha!
Rabok legyünk, vagy szabadok?
Ez a kérdés, válasszatok! –
A magyarok istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk!

(Pest, 1848. március 13.)

Petőfi-ház,
emlékmúzeum, 1988

A bicentenárium megünneplésének előkészítésére az Országgyűlés 37/2020.XII.1. számú határozatában döntött arról, hogy a 2022/2023-as évet Petőfi Sándor-emlékévvé nyilvánítja. Az emlékév kiemelt eseményei 2022. szeptember 1. – 2023. augusztus 31. közti időszakban valósulnak meg. Az emlékévhez kapcsolódó pályázatok már megjelentek a Nemzeti Kulturális Alap honlapján.

Ötven évvel ezelőtt, a 150 éves évfordulónak is – 1972/1973 – gazdag programja volt, bizonyítják a korabeli napilapok. A másfél száz éves évforduló megünneplésére a Petőfi Emlékbizottság felhívása 1972. március 15-én jelent meg a Tolna Megyei Népújságban. „Petőfit ünnepeljük, akinek tett volt a szava is, de aki – ha ezt követelte a népszabadság ügye

– vállalta a szavak folytatását: a közéleti, a politikai, a katonai cselekvést. Hősi halálát a következetesség erkölcsi fénye ragyogja be.”

A felhívást követően már másnap olvasható volt a megyei KISZ Bizottság javaslata az emlékhelyek felújítására, különös tekintettel a Sas-kúria elhanyagoltságára. Sárszentlőrinc község nagy lelkesedéssel készült az évforduló méltó megünneplésére.

Májusban megjelent a Petőfi-emlékbizottság pályázati felhívása,

amelyet a Művelődési Minisztérium, a Népművelési Intézet, a Hazafias Népfront Országos Titkársága, a KISZ Központi Bizottsága, a Szakszervezetek Országos Tanácsa, a Magyar Rádió és Televízió és a Bács-Kiskun megyei Tanács Művelődési Osztálya „Szóljatok szép szavak – Petőfi Sándorról” címmel hirdetett meg.

Júniusban Bonyhádról Segesvárig tartó útvonalon elindult a 10 napos emléktúra a Tolna megyében élő székelyek társas kirándulócsoportjával egy 44 fős különbusszal.

A megyei lap októberben 15 részben közli Fekete Sándor Petőfi élete című tanulmányát, a szerző aktívan bekapcsolódott a megyei és sárszentlőrinci programokba.

Aztán a lap novemberi számában olvasható a „Sárszentlőrinc a Petőfi-évforduló küszöbén” című tudósítás, amelyből megtudhatjuk, hogy az ünnepség rendezői Renkecz József iskolaigazgató és helyettese, Földes János.

Pakson, a járási könyvtárban december 29-én nyílt meg a Petőfi Sándor – 150 elnevezésű kiállítás.

A megyei lap december 31-én adott hírt arról, hogy az évforduló alkalmából Kiskőrösön városavatás és Petőfi-emlékünnepség volt.

A Népújság január 3-án számol be arról, hogy Sárszentlőrincen megkezdődtek a Petőfi-ünnepségek, amelyek keretében január 1-jén mutatták be a Babits Mihály Művelődési Központ filmesei által készített Petőfi Tolnában c. filmet, majd szombat este Csepregi Béla lelkész tartott előadást Petőfi Sándor sárszentlőrinci tanáiról.

Márciusban Pakson, a járási könyvtárban Horváth Ferenc, a Madách Színház tagja tartott emlékestet, „Barátaim, emlékezzetek meg róla” címmel.

Sárszentlőrincen március 15-én indult a kétnapos ünnepségsorozat, amelynek programjában felavatták a restaurált Hittig-házat, a diák Petőfi lakóhelyét. Az évfordulóra befejezték a Hittig-ház, a leendő Petőfi-múzeum újjáépítését, amelynek avatására május 20-án került sor, a kétnapos Petőfi-ünnepségek keretében. A házavató beszédet Csajbók Kálmán, a Hazafias Népfront megyei elnöke mondta.

A megyei lap közel 100 alkalommal adott hírt az évfordulóhoz kapcsolódó eseményekről. A sárszentlőrinci megemlékezések egyik fénypontja

volt az 1973 júliusában megjelent Csepregi Béla Petőfi Sárszentlőrincen című füzet, amelyet a szekszárdi nyomdában készítettek, és ott készült a füzet miniatűr változata is.

A Szépirodalmi Könyvkiadó 1972-ben jelentette meg Petőfi Sándor összes költeményei című reprezentatív kötetét, famentes ofszetpapíron, 1220 oldalon, 30 forintos áron!

TOLNAI VILÁGLAPJA

Két dicsőséges évforduló.

„Vesd le sarudal, mert ahova most lépsz, szent föld az” — az írásnak eme szavai ihletik meg a magyar ember szívét, amikor március idusának napján a szabadságharc dicső emlékeibe zarándokol.

Március 15-ike! Éa a nap a szabadságharc legdicsőségesebb emléksnapja, a „vér mállali forradalom” születésnapja, melyet teljes joggal nevezhetünk Petőfi Sándor napjának is, mert a forradalom legszebb vívmányait: a saját felszabadítása, a magyar nemzet 12 pontba foglalt követelése, a jobbágyok felszabadítása — tisztelet adandó hazai művelő társai emlékeinek! — 35 részben Petőfi Sándor halhatatlan nevéhez fűződik.

Március 15-ike! Kibeszírtóságunk, megaláztatásunk és testvérharcaink keserű napjaiban, amióta, csaknem reményt vesztve, telva szemekkel keresünk egy reménységűt, borús tekintetünk három glóriás alakon: Kossuth, Széchenyi és Petőfi megdicsőült alakjain, a magyar nemzet eme ihletett lelki prófétáin, nyugszik meg.

Kossuth, Széchenyi és Petőfi, — ebben a hármas egységben egyesül a feltámadását váró magyarság minden vágya, reménye és legszentebb imádsága. Amió március 15-én a magyar ember legelőször Petőfi Sándorra gondolt. Ő a magyar szabadságharc harri riadója, mint ahogy a spártainak Tyrtaeus, a franciák Rouget de Lisle volt. Az ő megrázó erejű Nemzeti dala harosgra oda a magyar népek a forradalom mindenkit magával ragadó tüzes dalát:

A magyarok Isenőre
Esküsznek!
Esküsznek, hogy rubók tovább
Nem leszenk!

És ez a dal csodákat művelt. A francia forradalom háborújában egy minden oldalról fejegetelt francia hadvezér azt írta Párisba: „Küldjétek el Rouget de Lisle harri dalát, a Marsellinist ötvenezer példányban.” Hasonló hatással volt a Talpa magyar a magyar lelkekre. Ez a dal lett a magyar labona harri dala és a magyar nép imádsága és az is marad mindvégig. Ez a dal hisz az érszeli résznek magyarságát a mi szívünkhez, ez a dal lezsi ki legbívvebben a magyarság legszentebb vágyait és ama rendíthetetlen akaratát, hogy testvéreit, akiket hűle egy vérszertjes kor érszolt, mennél előbb a szívére ölthesse.

És ma 73 év múlva e csodás hatású dal megszületése és köllőjének dicső hatása után a Petőfi Sándor neve tennragog, ama csillagok közt, amelyek az idők végtelenségében fényben, ragyogásban egyre gyarapodnak, amelyek glóriája beragyogja az egész világot.

A magyarságnak eme ünnöklő csillaga az 1823-ik év első napján pillantotta meg a világot. Egy kis félreeső mezővárosban, Kiskőrösön, viskóban született a legnagyobb magyar költő, mint ahogy a Mogytás jászokban születése óta a magy dicsőséges alakja az emberiségnek nem bűnske palotában, hanem szegény viskóban jött a világra.

1823—1823! Két jelentőségteljes szám. Az első Petőfi Sándor születésének évét, a második a nagy költő születésének századik évfordulóját jelenti. Az egész magyar nemzet már most kérésül erre a nagy ünnepra, mint ahogy az egyes emberek szívében a közzelű szent ünnepek már jóval előre áhítatot és ihletet gerjesztenek, ehképpen a nemzet szíve is már most megtelik ihlettel és áhítattal, hogy az ő eseményesül, Petőfi Sándornak 1823-ik év január 1-én bekövetkező évfordulóját a nagy költőhöz és a nemzeti hőshöz méltóan megünnepelje.

Petőfi Sándor a miénk, minden dicsőségével együtt, de mint minden igazi nagy szellem, úgy az ő szelleme is az egész emberiségnek világít. Az ő hisz-veig magyar dalain lelkesezik német, francia, angol, tót, szerb, cseh, román, finn és orosz egyaránt. Grimm Hermann hírnöves német eszté-

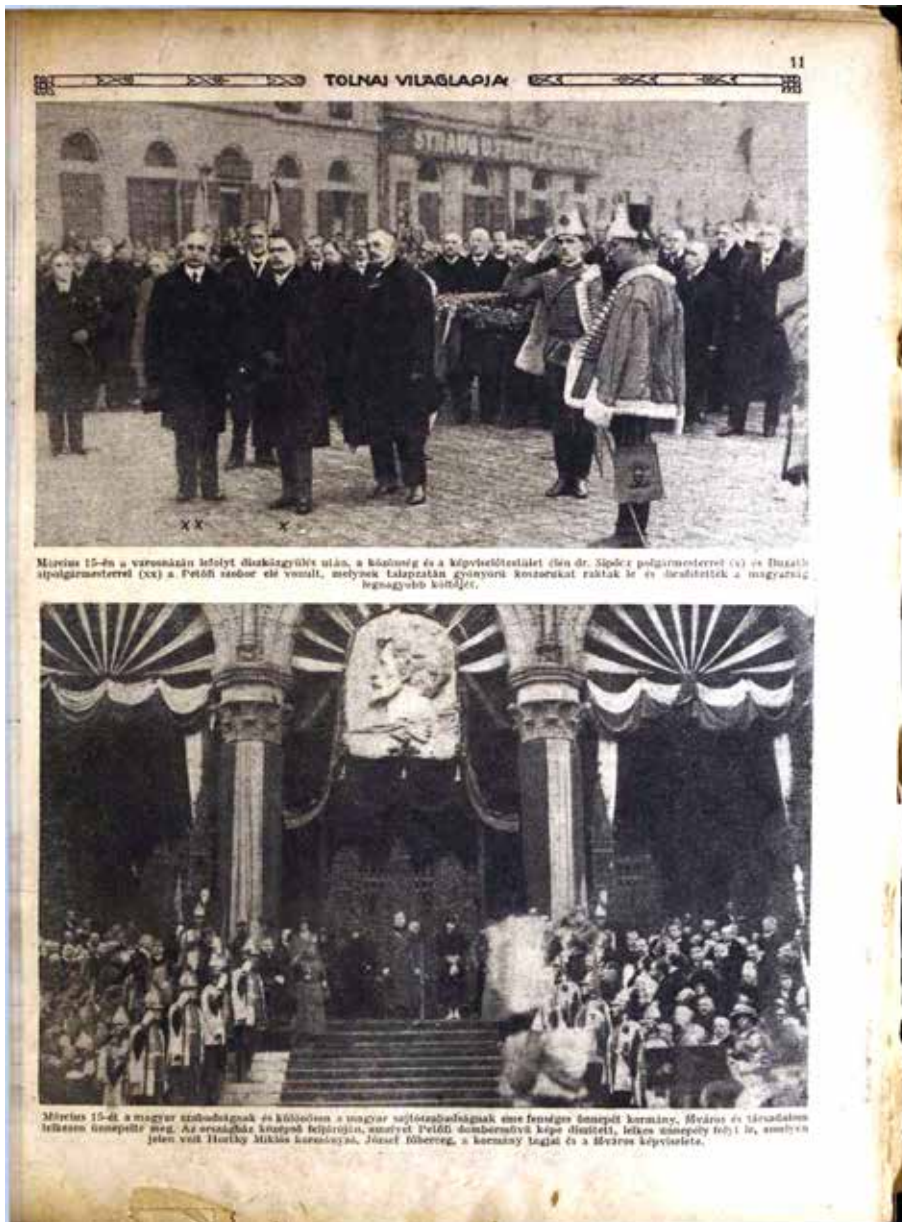
És a világirodalom legnagyobb költőjé ehképp sorolja föl:
Homeros, Dante, Shakespeare, Mistrál, Petőfi.
Petőfi Sándor születésének századik évfordulóját, az egész művelt világ vesztük fogja ünnepelni és mi büszkék leszünk arra, hogy a világ bódolai fog Petőfi emlékének, mert ezzel a magyarság Génusza előtt is lerakja lábarkoszoruját. A magyar nép gyermekei pedig, akik a bogárhátú, nédfedelű hásiókban laknak, úgy ünnepeljék!

Damas: Monte Christo két kötet megjelent összesen 763 oldal terjedelemben. Megrendelhető Tolnai Világlapja kiadóhivatalában, a két kötet bérmentve 75 koronához kerül, utánvéttel 15 koronával drágább. Megrendelhető úgy vidéken, mint Budapesten bármely újságelárusító utján ugyanebben az ársban.

Tolnai Világ Lapja, 1922. 01.

Tolnai Világ Lapja, 1923. 01. 02.

Tolnai Világ Lapja, 1923. 01. 02.

Lovásziné Anna

A MAGYAR KULTÚRA NAPJA

„...ez a nap annak tudatosítására is alkalmas, hogy az ezeréves örökségből meríthetünk, és van mire büszkének lennünk...”

Amikor a magyar kultúra napján ünnepelünk, akkor a Himnuszra emlékezünk, és hagyományaink, örökségünk, szellemi értékeink előtt tisztelgünk. A Himnuszt 1823. január 22-én írta Kölcsey Ferenc, ennek emlékezetére január 22-ét a magyar kultúra napjává nyilvánították.

KÖLCSEY – HIMNUSZ

Kölcsey Ferenc (1790–1838) a reformkor nagy költője, politikus és nyelvújító. 1823. január 22-én az egykori Szatmár vármegyei Csekén (ma Szatmárcseke) tisztázta le, fejezte be a Hymnus, a Magyar nép zivataros századaiból című költeményét. És ez a Hymnus lett Magyarország alap-törvénybe iktatott állami himnusza, nemzeti imádsága. A 19. századig a magyarság nem rendelkezett önálló nemzeti himnusszal.

A romantika ismertetőjegyeit magán viselő, keretes szerkezetű írásművet a költő három lapra írta. Kettő lap széle a ráömlött tinta miatt megsérült.

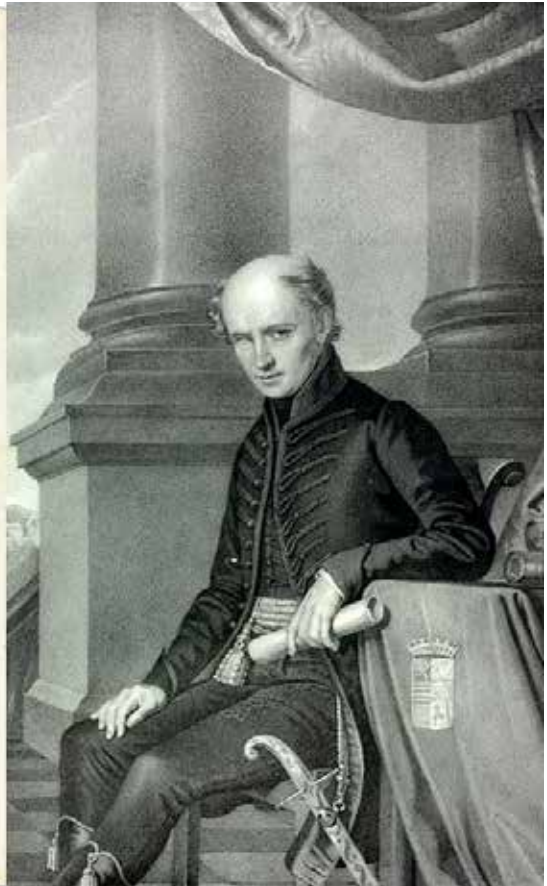
A felbecsülhetetlen értékű verskézirat a költő halála után a család tulajdonában maradt. A háborús zűrzavartól mentve 1944 nyarán letétként helyezték el az Országos Széchényi Könyvtárban. Az örökösök 2017-ben megújították az ehhez kapcsolódó letéti szerződést, ami alapján határozatlan ideig a nemzet könyvtárában maradhat, és az egyezés szerint évente egyszer a magyar kultúra napján a közönség számára is láthatóvá teszik.

Hymnus, a Magyar nép
 Tivadaros szavazatból.
 Ujke. Januar. 22.
 1820

Isten áld meg a Magyarát
 Jó kedveléssel, bízással,
 Szíves feljéssel, védelemtel,
 Aki kiéd ellenével,
 Bal voss a kis rígen tíf
 Hosszra négy esztendő,
 Megbízották már a nép
 Állását s jövendőt!

Öcsökkel felhívád
 Karmat szent berré,
 Állatad nyert véső karát
 Bendegetésnek vére.
 I nembe digneak halgai
 Tisztaak, Dunánál
 Állatad, hős nagyratjai
 Felvirágzásnak.

Csóink Kunság mezején
 Csó kalászt lengettel,

Tökös szelvedésre, 21/4
 Beküldés megengedtetél,
 Záródnak a pláncok alatt
 Védő szél sáncain,
 S megjele a kőzet
 Bővénél kezdle várn.

Gyök, de kényes mint
 Gyök, hűs felhívás,
 S elvirágzó állatokat
 Döntő felhívás,
 Kosszra négy esztendő
 Lángotok felhívás,
 Hód, füstölő szívet
 Villámló utat.

Képzés kényes ajkain
 Aman had névelés
 Képzésnek csontfalain
 Földdelmi ével?
 Képzésnek kényes
 Csó, hűs felhívás,
 S megjele a kőzet
 Magyarok hamvára?

az állatokat s felé
 világból felhívás,
 állat s a kőzet
 a kőzet.

de hűs a vályosok szél,
 s felhívás felhívás,
 Képzés felhívás,
 s felhívás felhívás.

Vár állat, nagy felhívás,
 Hód s a kőzet felhívás,
 Képzés felhívás, vándor
 állat hűs felhívás.
 Képzés felhívás, nem virág
 Képzés felhívás,
 s felhívás felhívás felhívás
 Képzés felhívás felhívás.

Szánd meg a Magyarát
 Jó kedveléssel, bízással,
 Szíves feljéssel, védelemtel,
 Aki kiéd ellenével,
 Bal voss a kis rígen tíf
 Hosszra négy esztendő,
 Megbízották már a nép
 Állását s jövendőt!

A költeményt csak évekkel később adták ki. Először 1829-ben jelent meg Kisfaludy Károly Aurora című almanachjában, de „a Magyar nép zivataros századaiból” alcím nélkül. A Kőrösi munkáit bemutató első, 1832-ben kiadott kötet alcímmel együtt szerepelteti a művet. A Himnuszt mára 30 nyelvre lefordították.

A költemény műfaja óda, azon belül himnusz. A vers keretét adó első és utolsó versszak – a könyörgés – imát, fohászt tartalmaz. Az általuk közrefogott versszakok a múltat és jelent állítják szembe egymással, a magyarság történetének diadalmenetét és a bűnök miatti szenvedést magában foglalva. A mű végén bűneink felsorolása után ismét elhangzik a fohász, de a hangsúly áthelyeződik: a költő már csak szájalomért könyörög.

Kőrösi Csoma Sándor életművének nagy részét Szatmárcseken alkotta. A nemzeti himnuszunkká vált költeményén kívül itt írta a Zrínyi dalát, a Zrínyi második énekét, A szatmári adózó nép állapotáról című művét és a Parainesis Kőrösi Kálmánhoz című szellemi végrendeletét. 1815-től 1838. augusztus 24-én bekövetkezett haláláig itt élt a költő. A település méltón őrzi emlékét. A Kőrösi-kúria helyén álló művelődési házban emlékszobát rendeztek be a költő tiszteletére, az épület előtt egész alakos bronzszobra látható. A szatmárcsekei (csónakos fejfás) református temetőben áll Kőrösi Csoma Sándor fehér márvány, klasszicista stílusú síremléke.

1844-ben Bartay Endre, a Nemzeti Színház igazgatója pályázatot írt ki a Himnusz megzenésítésére, amelyen Erkel Ferenc zeneszerző és karmester nyerte el az első helyet. A pályaművet a pesti Nemzeti Színházban mutatták be 1844 júliusában. A megzenésített Himnusz első nyilvános, szabadtéri előadását az Óbudai Hajógyárban 1844. augusztus 10-én tartották, a Széchenyi nevét viselő gőzhajó vízre bocsátásakor. A legelső állami ünnepség, ahol felhangzott, az 1848. augusztus 20-i megemlékezés volt.

A Himnuszt a magyarok közmegegyezése tette nemzeti imádsággá, azonban sokáig nem volt hivatalos.

A magyar parlamentben a himnusz kérdése először 1901-ben vetődött fel. Törvényjavaslatot nyújtottak be „az egységes magyar nemzet himnu-

száról”, és bár az Országgyűlés elfogadta, I. Ferenc József magyar király nem szentesítette, és így nem léphetett hatályba. Ugyanakkor a Himnusz dallama szólt 1916-ban a Mátyás-templomban az utolsó magyar király, IV. Károly megkoronázásakor.

HIMNUSZ - MA

A Himnusz hivatalos nemzeti himnusszá a Magyar Köztársaság alkotmányába való bekerülésével vált. Az 1989-es alkotmány-módosítással jogszabályi védelem alá helyezték, az alkotmány szövegének része lett.

A 2011-ben érvénybe lépett Magyarország Alaptörvénye a Himnusz első sorával kezdődik: *Isten, áldd meg a magyart!*

Változatlanul került át az Alaptörvény Alapvetés I) cikkébe: Magyarország himnusza Kölcsey Ferenc Himnusz című költeménye Erkel Ferenc zenéjével.

♩ = 60
p

Is - ten áldd meg a ma - gyart jó kedv - vel, bő - ség - gel,

5 *mp*

nyújts fe - lé - je vé - dő kart, ha küzd el - len - ség - gel.

9 *mf*

Bal - sors a - kit ré - gen tép, ho - ozz rá víg esz - ten - dőt,

13 *ff* *mp*

meg - bűnhőd - te már e nép a múl - tat sjö - ven - dőt.

A Himnusz nyolc szakaszból áll, de hivatalos alkalmakkor csak az első szakasz éneklése, illetve zenei előadása a szokásos.

Közmegegyezés szerint a Himnusz hallgatása közben illendő az úgynevezett „vigyázz állás” testtartás. Ajánlott a figyelem, az arcon a komolyság, emelkedettség megjelenése. A Himnusz hallgatása közben tiszteletlenség dohányozni, enni vagy inni. Sokan megkönnyezik, amikor felhangzik a dallama, legyen az szilveszter éjjel, sportrendezvény vagy nemzeti ünnep.

A Himnusz közös éneklése a magyarság, a közösségbe tartozás megvallásának a legnyilvánvalóbb jele.

Kölcsey költeményének, nemzeti imánknak állít emléket a 2006 tavaszán Budakeszin átadott Magyar Nemzeti Himnusz szobor című alkotás. A márványból, mészkből és bronzból készült szoborkompozíció közepén egy istenalak látható, amit sugaras alakban vesz körül a vers szövege. A domborművet boltívek szegélyezik, 21 haranggal. A harangok ünnepnapokon a Himnuszt, vasárnaponként a déli harangszót szólaltatják meg.

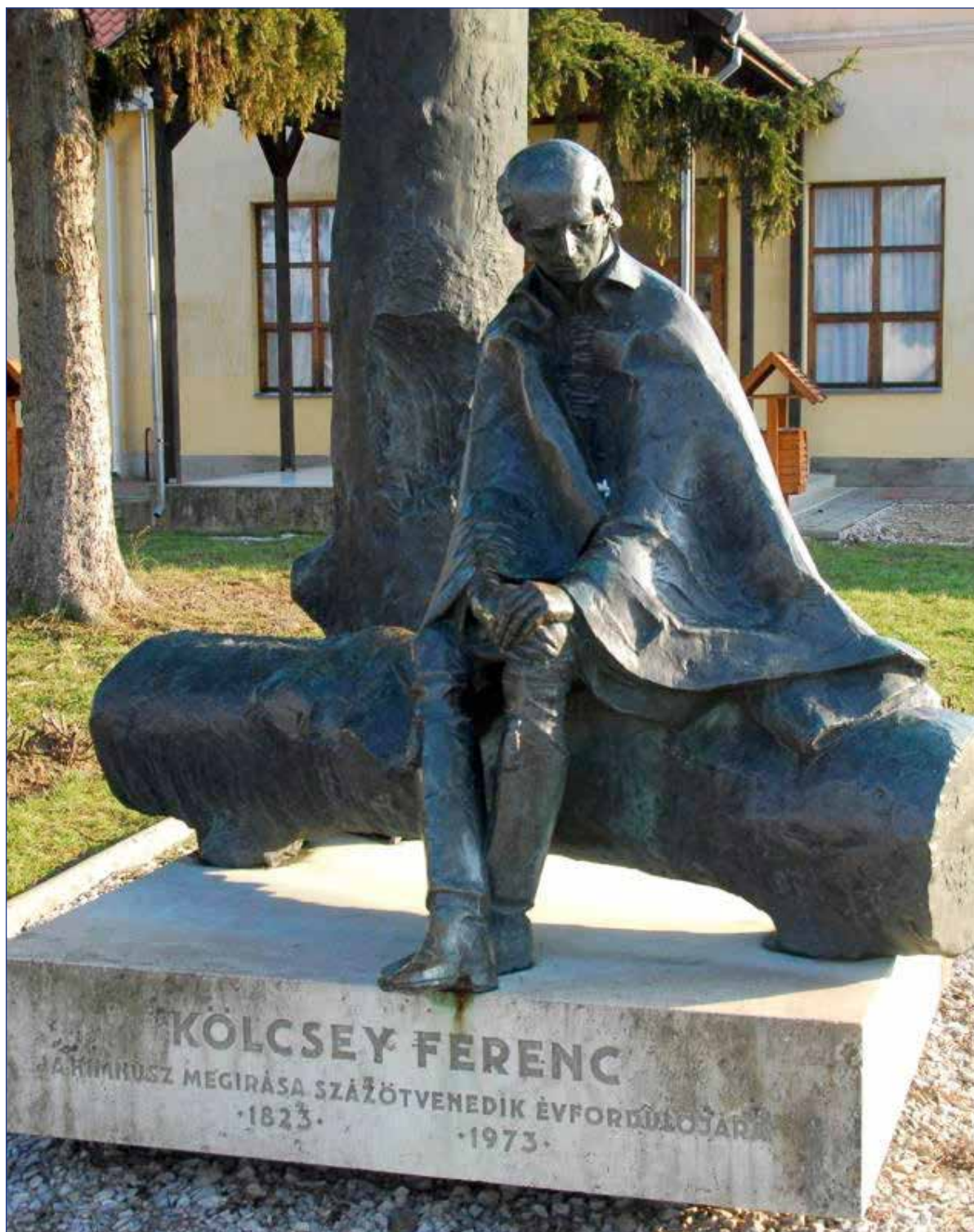
A MAGYAR KULTÚRA NAPJA

A kultúra kifejezés általánosságban egy embercsoport szokásainak és hagyományainak, anyagi és szellemi értékeinek az összességét jelenti, hagyományos értelemben a társadalom szellemi életét. A január 22-én tartandó kultúra napja, a Himnuszról való megemlékezés gondolata Fasang Árpád zongoraművésztől, kulturális diplomatától származik, aki 1985-ben tett erre javaslatot, tekintve, hogy 1823-ban ezen a napon tisztázta le Kölcsey a Himnusz kéziratát: „... ez a nap annak tudatosítására is alkalmas, hogy az ezeréves örökségből meríthetünk, és van mire büszkén lennünk, hiszen ez a nemzet sokat adott Európa, a világ kultúrájának. Ez az örökség tartást ad, ezzel gazdálkodni lehet, valamint segíthet a mai gondok megoldásában is.” 1988 decemberében a Hazafias Népfront felhívást tett közzé, 1989 januárjában pedig megszervezte az első rendezvényt, amiből hagyomány lett.

A 1989 óta minden évben január 22-én Kölcseyre és a Himnuszra emlékezve tartjuk a magyar kultúra napját, amit itthon és külföldön egyaránt ünnepel a magyarság. A világ számos pontján megemlékeznek erről a napról.

A magyar helyesírás szabályai (AkH.) 144. szabálypontja alapján kis kezdőbetűvel írjuk a nevezetes napokat, így ezt is: a magyar kultúra napja.

A kultúra napján felidézzük múltunk hagyományait, tárgyi és szellemi értékeit, és tisztelgünk mindazok előtt, akik a múltban és a jelenben maradandót alkottak a kultúra, a szellemi élet világában.

Lovásziné Anna

Akik Paks kulturális életét gazdagítják

*Süli János miniszter
(balról), a két kitüntetett,
Pétersz Mária és Bunkóczi
András, illetve Szabó Péter
polgármester
Fotó: Molnár Gyula
TEOL*

Pakson, a Csengey Dénes Kulturális Központban 2022-ben is – immár hagyományosan – január 21-én, az ünnep előestéjén emlékeztek a magyar kultúra napjára, és adták át a Paks Kultúrájáért díjat. Szabó Péter polgármester beszédében kiemelte a magyar lelki és szellemi örökség megbecsülését, a nyelv és a művészet terén megteremtett értékek gondozását. Elismeréssel szólt az alkotóemberről, a tehetségről, az önkifejezésről és az értékkeremtésről.

– Köszönöm mindazok munkáját, akik tevékenységükkel gazdagítanak és felemelnek minket, akik őrzik és gyarapítják városunk közösségének kulturális értékeit, hagyományait, hogy a magyar kultúra éljen, erősödjön és fennmaradjon gyermekeink és unokáink számára is. Természetesen továbbra sem fogunk megfélemezni a városunkban működő kulturális közösségekről, akik mindennapi tevékenységükkel értéket őriznek és teremtenek. Akik munkájukkal gazdagítják városunk polgárait, öregbítik Paks hírnevét itthon és a nagyvilágban – mondta a polgármester.

Az ünnepi beszédet követően Szabó Péter és Süli János tárca nélküli miniszter, országgyűlési képviselő adta át a Paks Kultúrájáért díjakat.

A Paks Kultúrájáért kitüntetését Paks önkormányzatának képviselő-testülete alapította a város kulturális életében dolgozó azon személyek részére, akik a város kultúrájáért, a város hazai, illetve nemzetközi elismertségéért maradandót alkottak. A kitüntetés átadása mindig az átadás évében megtartott, a magyar kultúra napja alkalmából rendezett városi ünnepségen történik.

Ez alkalommal két fő részesült az elismerésben. Pétersz Mária népművelő, könyvtáros, pedagógus és Bunkóczi András, a Siller Nótakör vezetője, a nyári komolyzenei koncertek szervezője vehette át a díjat.

A díjátadást követően Csík János és a Mezzo zenekar koncertje következett, majd Szántó Zoltán alpolgármester mondott beszédet.

Petersz Mária
Fotó: Babai István,
Paksi Polgármesteri
Hivatal, Paks.hu

Mivel lapunk kultúrát támogató magazin, ezért helye van benne a díjazottakról az ünnepségen elhangzott teljes bemutatás, méltatás közzétételének.

Petersz Mária népművelő, könyvtáros, pedagógus több mint 40 éve gyakorolja hivatását Paks városában. Kreatív, innovatív ember, kiváló szakmai tudással, műveltséggel bír. Ez idő alatt a kulturális élet számos területén bizonyította elhivatottságát, hozzáértését, önzetlen segítőkészségét. Ezt bizonyítja, hogy több ízben vezetői feladatokkal is megbízták. Hivatásán túl állandó résztvevője a városi rendezvényeknek, segíti a lakóköznyezetében élőket.

Petersz Mária 1956. november 3-án született Kajdacson, ahol általános iskolai tanulmányait is folytatta. A középiskolát Bonyhádon végezte az akkori Perczel Mór Közgazdasági Szakközépiskolában, ahol képesített könyvelő, vállalati tervező, statisztikus képesítést szerzett. Már itt kitűnt kintartásával, precizitásával és a könyvek, az irodalom iránti szeretetével.

A főiskolát Szombathelyen végezte el levelező tagozaton: népművelő, magyar nyelv és irodalom szakos általános iskolai tanári diplomát szerzett.

Főiskolás éve alatt népművelőként dolgozott Pakson a régi művelődési központban.

Két évet töltött Györkönyben a művelődési házban intézményvezetőként, és a községi könyvtár könyvtárosaként tevékenykedett.

1978-tól a Városi Művelődési Központ népművelője lett, majd ennek tagintézménye, az Ifjúsági és Úttörőház vezetésével bízták meg. Ennek az intézménynek a megszűnésekor (1989) ismét a művelődési központba került az Ifjúsági Információs és Tanácsadó Iroda vezetőjeként. Ez idő alatt elvégezte a Kaposvári Tanítóképző Főiskola Szekszárdi Kihelyezett Tagozatán a könyvtár szakot.

Közben belekóstolt a pedagógus munkába is. Irodavezetői munkája mellett óraadó tanárként dolgozott a Paksi Deák Ferenc Általános Iskolában. Nyolc év óraadói tanárkodás után ugyanitt magyar nyelv és irodalom szakos tanárként és iskolai könyvtárosként folytatta munkáját. Tanított mozgókép- és médiaismeretet is, később a magyar nyelv és irodalom munkaközösség vezetője lett. Állandó résztvevője volt a továbbképzéseknek, ugyanakkor önműveléssel is folyamatosan gyarapította tudását. Ezt a tudást folyamatosan megosztotta kollégáival, segítségére mindenkor számíthattak.

2002-ben Gáts Krisztina Beáta Napsugárszínű NAPJAIM című verseskötét mutatta be a Paksi Tükör Irodalmi, művészeti és helytörténeti szemlében (IX. évfolyam, 2002. 4. szám, 38–40. p.). 2002-től 2010-ig szerkesztette a Deák Diák Sulilapot, valamint négy iskolai évkönyv szerkesztése is az ő nevéhez fűződik. 2000-ben a Paksi Deák Ferenc Általános Iskola fennállásának 125. évfordulójára, 2003-ban Deák Ferenc születésének 200. évfordulójára, 2009-ben az iskola fennállásának 135. évfordulója alkalmából, míg 2020-ban az iskola 145. éves évfordulójára gyűjtötte össze és publikálta az iskolában történeteket.

Az évek során sok iskolai, sőt városi ünnepség, megemlékezés forgatókönyvének összeállításában, betanításában is részt vállalt. Az általa rendezett ünnepségek mindig nagy elismerést kaptak.

A testvérvárosi kapcsolatok erősítését is a szívéen viselte, 2010-ben a Visken megrendezésre kerülő költészet napi versmondó versenyre készített fel gyerekeket, akik szép eredményeket értek el. Járt Kézdivásárhelyen, tagja volt a városi küldöttségnek.

2011. szeptember 1-jétől a Paksi Pákolitz István Városi Könyvtár 1. sz. fiókkönyvtárában – azóta: Kínálgató Iskolai és Gyermekkönyvtár – kezdett dolgozni. Munkáját itt is magas színvonalon végezte, több, általa bevezetett gyakorlat alapján tevékenykednek a jelen könyvtárosai. Innen ment nyugdíjba 2015-ben.

A 2015-2016-os tanévben a Paksi Roma Nemzetiségi Önkormányzat közösségi házában, a Tanodában általános iskolásoknak felzárkóztató és

szabadidős foglalkozásokat tartott. A nyári szünidei táborban 4 hétig ugyancsak a roma gyerekekkel foglalkozott.

2015. december 24-étől nyugdíjas, de nyugdíjas évei alatt is az irodalom, a könyvek és a kultúra szeretete élteti. Hogy közel maradjon e három területhez, visszament dolgozni a Paksi Pákolitz István Városi Könyvtárba, amikor szükség volt rá, szívesen segítette kollégáit és gyarapította publikációit.

2020-ban szerkesztője volt két kiadványnak is. Az egyik Magyar Anita dunakömlődi születésű, Pakson élő pedagógus gyermekeknek szóló verseskötete volt, melynek címe: Majd én megmondom a tutit, a másik pedig a Paksi Deák Ferenc Általános Iskola jubileumi évkönyve, mely az iskola történetének 2010-től 2020-ig terjedő időszakát öleli fel.

A Paksi Tükör 2021. szeptemberi számában megjelent Herczeg Ágnesnek, a városi könyvtár egykori igazgatójának a hagyatékából összeállított Paksi ragadványnevek című dolgozat, melyet Pétersz Mária Gutai Istvánnal közösen publikált a hagyatékban megtalált jegyzetek, vázlatok alapján. Ezzel az összeállítással emlékeztek meg méltó módon az egykori könyvtárvezetőről.

Pétersz Máriát 1986-ban a művelődési miniszter eredményes munkájáért dicséretben részesítette, magas színvonalú, sokrétű, önzetlen munkájának köszönhetően pedig 2002-ben a Tehetséges Paksi Fiatalokért Alapítvány kitüntetettje lett.

Bunkóczi András kultúráért tett önzetlen, szabadidőben végzett munkássága munkahelyén kezdődött. Az erőműves főjavítások után szükség volt a dolgozóknak kikapcsolódásra. Ennek apropóján szervezte meg András több mint egy évtizedes fennállással évente a Karbantartói Sportnapot a dolgozók és gyerekeik számára. Ez sportnapnak indult, de több volt, mert az érzelmileg emelkedett térben összekovácsolódott egy olyan közösség, amely a vállalat arculatának, imázsának meghatározó eleme lett.

András szemléletét tovább formálta a Magyarok Világszövetségében végzett segítő munkája, ahol L. Németh Erzsébet kedveltette meg vele az irodalmat, más és mélyebb érzéseket ébresztve benne a hazaszerezzéssel, a hittel és a közösségi élettel, és ezen értékek mentén születő örök barátságokkal kapcsolatban.

Jó alapot kapott a Köznevelési és Kulturális Bizottság tagjaként, megismerhette a város meghatározó egyesületeit, együtteseit, céljaikat és meghatározó igényeiket. Ezen ismeretek mentén sikerült támogatást

szerezni a város lakóinak a komfortérzését javító produkciók támogatására.

András által kedvelt egyik kulturális irányzat a költészet. Néhány éve elindította a Petőfi-túrákat Sárszentlőrincre és Borjádra. A túrához csatlakozók lelkesedése és a jó túracipő indította el a Petőfi-emléktúrák sorozatát. Több variációban is megvalósult a program: hol gyalog, hol kerékpárral, valamint személygépkocsival az időjárás függvényében. A rendezvénysorozat tisztelgés és a hazafiság ápolása volt hazánk nagy költőjének emlékhelyén.

A Sárgödör Téri Présháztulajdonosok Egyesületének tagjaként egy olyan közösségi életbe kapott betekintést, amely visszanyúl a múlt századba. A paksi siller bor nibuszának a feltámasztása, és a hozzá kapcsolódó rendezvények lebonyolításának a végrehajtásában tevékenyen, folyamatosan közreműködött és közreműködik.

A Sárgödör Téri Présháztulajdonosok Egyesületén belül András megalakította a Siller Nótakört. Célkitűzések között szerepelt a hagyományok őrzése, a nóták gyűjtése az utókor számára, a gasztronómia és a kulturált borfogyasztás megismertetése a fiatalokkal. A nótakörrel a városi és az anyaegyesület rendezvényein folyamatosan vállaltak szereplést, a vidéki meghívások által Paksról és az egyesületről egy pozitív képet tudtak formálni a hallgatóság számára. Elkészítette a nótakör imázsfilmjét, amelyben a nótázás Paks város nevezetességeihez kapcsolódik. Ezzel párhuzamosan javaslatára elkészült a 215 nótából álló hagyományőrző nagy nótáskönyv.

Megvalósult célkitűzéseként minden páros évben a város négy középiskolájának kulturális és várostörténeti vetélkedőt szervezett. A fiatalok magukba szívhatták a rendezvény során a lokálpatrióta szellemet, a város múltját, amelyek jó alapot adhatnak a város fiataljainak a további kulturális fejlesztéshez a jelenben és a jövőben egyaránt. A feladatok teljesítése során a részt vevő diákok kapcsolatba kerültek és kerülnek a város nevezetes intézményeivel, amik megismerése későbbiekben támpont lehet a széles látókör kialakításhoz, a városban az „otthonos” mozgáshoz.

A kulturális és várostörténeti vetélkedő minden páratlan évben átalakul sportvetélkedővé, amin a város négy középiskolájának tanulói vesznek részt. Cél a város példaképeinek is tekinthető sportolók megismertetése

*Bunkóczy András
Fotó: Babai István,
Paksi Polgármesteri
Hivatal, Paks.hu*

a fiatalokkal, valamint a közösségépítés és az összetartás szellemének fejlesztése.

A városnak sokrétű és színes kulturális és sportéletéből azonban hiányzott egy olyan szegmens, amely teljessé teheti kulturális igények kielégítését. Mint egy kis ékszerdoboz az Erzsébet Nagy Szálló és a környezetében levő épületek adtak és adnak kellő háttérrel egy szabadtéri komolyzenei est megszervezéséhez. 2022-ben már a IV. Komolyzenei Koncertet mutatják be András szervezésében. Miklósa Erika, Tótpál Szilvia, Rost Andrea, Borbás Barbara produkciói méltó bevezetései voltak az operett és az opera műfajába, és hiánypótló esemény a paksi széles körű kulturális palettán.

András további terveinek értékmérői között szerepel a város fiataljainak folyamatos bevonása a kulturális és a sportéletbe, a hagyomány őrzése, a paksi gasztronómiai ismeretek továbbadása, a kulturált borfogyasztás és viselkedés összhangjának megteremtése a mindennapi életben.

A fenti írások a két díjazottról szólnak, őket mutatják be. Arról viszont nem tesznek említést, arra nem mutatnak példát, hogy ők maguk miként bánnak a tollal, pedig mesterei a szavaknak, a tollforgatásnak. Gondolataik prózába, versbe öntésének bizonyítékait az alábbiakban adjuk közre.

Pétersz Mária a díj átvétele után az alábbi gondolatokat osztotta meg a közönséggel:

„Jó estét kívánok!

»*Ostoba piktör az idő, mentől tovább dolgozik az arcképünkön, annál jobban elrontja azt*« – írja Jókai Mór.

Amíg a piktör dolgozik, az idő múlik, emlékeink gyarapodnak. Nekem már sok emlékem van. Ebből a házból is, hiszen fiatalon itt is dolgoztam.

Szerencsém volt a családommal, mert jó példát láttam: szeretetet, szorgalmat, kitartást, pontosságot.

Ezek meghatározták a tanuláshoz, a munkához való hozzáállásomat.

A középiskolában minden füzetünk elejére be kellett írunk József Attila néhány sorát:

»... *dolgozni csak pontosan, szépen,
ahogy a csillag megy az égen,
úgy érdekes.*«

Akkor nem is gondoltam, hogy milyen fontosak ezek a szavak. Mégis ennek szellemében tanultam, dolgoztam.

Mindegyik munkahelyemen jól éreztem magam, mert mindenhol jó közösség volt. Olyan kollégák vettek körül, akikkel sok új dolgot kitaláltunk és megvalósítottunk.

Többször a tapasztalatlanok bátorságával fogtunk hozzá új feladatokhoz.

Nemcsak hagytak dolgozni, de segítettek is, segítettük egymást. Igazán jó csapat voltunk/vagyunk, hiszen még mostanában is vannak közös munkáink. Együtt alkottunk, együtt értünk el jó eredményeket, a sikereink is közösek.

Sokat tanultam tőlük, mindenkitől, aki körülvett.

Egykori munkatársaimnak is jár ebből az elismerésből, amit ma én kaptam meg. Sokan már nincsenek közöttünk. Bármelyik intézményben is dolgoztunk együtt – köszönöm nekik.

»Emberi ész és erő csak társaságban fejlődik ki« – írja Kölcsey Ferenc a Parainesisben.

Ugyancsak Kölcsey Ferenc szavaival kívánok jó egészséget, sikereket, eredményeket, sok-sok emléket mindenkinek, dolgozzon bárhol, dolgozzon a kultúra bármely területén, vagy éppen már nyugdíjas éveit tölti.

»Az élet fő célja – tenni; s tenni magában vagy másokkal együtt senkinek nem lehetetlen. Tehát tégy!«

Köszönöm a kitüntetést!"

Bunkóczi András a kulturális rendezvények szervezése mellett a tollforgatás terén is megmutatja magát. Alábbi két versében a helyi kötődésről, emlékekről vall.

Paksi séta

Járom a várost, ismerős nekem,
Beköszönnek a barátok és az olcsó helyek.
Leülök egy kávéra, nézem a lányokat,
Megnőttél, öcsi, hogy adod el magadat.
Jönnek a lányok, szépek és hangosak,
Jegeskávét kérnek, és szép napokat.

Okostelefonon szelfik, vidámság,
Műszempillák, tetovált vállak, karok, fenekék,
Nehezen hozzáférhető helyek.

Továbbmegyek, észre sem veszik,
Régmúlt képe a semmibe veszik.
Megöregedtél, öcsi, eladtad már magadat,
A fiad és a lányod járják tovább az utadat.
Járom a várost, ismerős nekem,
Beköszönnek a barátok és az olcsó helyek.

Nagytemplom

Először a csend érkezett.
Rátelepedett a székkarfára az erkélyen,
Beletúrt a hajamba, kiestek belőle a nappalok hangfoszlányai:
kerécsikorgások, nevetések, halk gyerekhangok,
anyai énekek, telefoncsengések, szívdobbanások...

Aztán megérkezett a sötétség.
Mint a kaméleon, úgy váltogatta ruháit mind sötétebbre,
Falak elvesztették színüket, a kirakatok szempillái tetovált vonalak,
álmosan néznek vissza, keresik az üveglapra tapadt csókok,
leheletek, ujjenyomatok nappali melegét.

Sokára telt meg az utca, a tér, a levegő
Hideg szemű, nesztelen léptű ködfoszlányokkal, festetlen arcokkal,
arcok nem beszéltek, ködfoszlányok megmászta a lámpavasakat, háza-
kat, fákat...
Reflektorfénybe öltözött körvonalak, halk imaszavak, órakondulás,
mozaikszemek, Istent kereső kézkulcsolás, halk sóhajtás,
mindenki keresztje a karjait az ég felé tárja...

Serdülné Benke Éva

Deák Ferenc emlékezete

„A hatalom csak eszköz, végcél a népek boldogítása” – vallotta Kossuth és Széchenyi mellett a XIX. század magyar közéletének harmadik nagy alakítója, Deák Ferenc. Minden döntésében a nemzet érdekeit tartotta szem előtt, ragaszkodott az alkotmányhoz, erkölcsén soha folt nem esett. A személyes törekvéseit messze a nemzeti érdekek mögé rendelte. Lekenyerezhetetlen volt, Andrássy gróf mondta róla, hogy „Deáknak még őfelsége se adhat semmit”. Sok, korát érintő társadalmi kérdésben messze megelőzte korát, kiállt a nőnevelés mellett akkor, amikor ez a konzervatív magyar társadalomban még komoly ellenállásba ütközött. Mozgalmat indított a felsőbb nőnevelés ügyéért, a nők diplomaszerezését ekkoriban még igen kevesen támogatták. Ő volt a polgári házasság egyik szószólója is, közreműködött az állam és egyház szétválasztása tervének kidolgozásában.

Deák Ferenc a Zala megyei Söjtörön született 1803. október 27-én középnyemesi család hetedik gyerekeként.¹ Édesanyja a szülést követően meghalt, apja néhány évvel később hunyt el. A gyermek Deák Ferencnek egyik rokona, Hertelendy György lett a gyámja, felnőtt nővére, Klára nevelte fel. A család birtokai Kehidán voltak, 1854-ben Deák az ősi birtokot gróf Széchenyi István családjának adta el. Az ifjú Deák Ferenc Keszthelyen, Pápán és Nagykanizsán járt gimnáziumba, majd Győrben jogi akadémiát végzett. Kiváló emlékezőképességgel

rendelkezett, a reformkorban ő volt az ellenzék feje, Kölcsey meg a szíve. Vörösmarty volt a legkedvesebb barátja, őt a legnagyobb magyar költőnek tartotta.

Nemcsak felkészült volt harmincévesen a politikusi pályára, de híres volt puritán életviteléről, megingathatatlan nemzethűségéről, szónoki képességéről is. Ám a humor sem állt távol tőle, nagy anekdotamester hírében állt, szívesen mondott véleményt a nőkről, a házasságról, annak ellenére, hogy élete végéig agglegény maradt. Róla is keringtek anekdoták. („A becsületes ember megházasodik, az okos ember nem. Nagy lutri a házasság, szokta mondogatni, olyan, mintha a rántott csirke morsaköpenyében a férfiember felszúr egy darabot, nem tudja, mit vett ki a tálból, combját-e avagy mellehúsát vagy a püspökfalatját, csak akkor tudja meg, mi jutott neki, amikor már eszi.”) Szellemes, jó társalgó volt, művelt, olvasott hölgyek társaságában sziporkázott, például ha Batthyányi Lajosné Zichy Antónia vagy Festetics Mária grófnő hallgatta.

1833. április 15-én Zala megye követévé választják a pozsonyi országgyűlésbe. Bátyja, Deák Antal így ajánlotta öccsét a választók figyelmébe: „Küldök helyembe olyan fiatalembert, akinek kis ujjában több tudománya és képessége vagyon, mint az én egész valómban.” Egész pályafutása során mindig az igazságra törekedett, szigorú logikával érvelt igaza mellett.² A haza iránti hűsége és szeretete vezényelte minden döntésében. Mérsékelt, bölcs államférfiúvá vált, beszédeivel nem az érzelmekre, hanem az észre és az értelemre hatott. 1848-ban Batthyány kormányában igazságügy-miniszter lett, működésében mindig a törvényességhez ragaszkodott, visszautasította a bécsi minisztérium követeléseit, amelyek nem hazája érdekeit célozták. Mikor Batthyányval együtt ő is lemondott miniszteri posztjáról, arra kérte volt munkatársait, hogy soha, egy hajszálnyit se térjenek el a szentesített törvényektől. Ekkor már véglegesen Pesten élt az Angol Királynőhöz címzett szálloda egyik lakosztályában.

A megtorlás időszakában elzárkózott a közügyekben való részvételtől, de minden erejével a nemzet erkölcsi tartását támogatta. Kossuth híveinek egy újabb fegyveres felkelés tervétől távol tartotta magát, mert veszélyesnek ítélte minden fegyveres ellenállást. 1859-ben sikerült meggyőznie az uralkodót Magyarország kibékítéséről, ettől kezdve olyan ismert politikus lett, hogy Európa Deák Ferencet azonosította Magyarországgal.

Az 1867-es országgyűlési bizottságban teljes befolyásával és tekintélyével vett részt, sikerült vezetésével kivívniuk, hogy a külügy, a hadügy és a pénzügy kivételével minden egyébben Magyarország teljes függetlenséget kapjon. Deák Ferenc tiszta jelleme és hazaszeretete alapján állva töltötte be a nádori feladatkört, amelyet az uralkodó ruházott rá, e megbízatásából eredően kapocs volt az uralkodó és a nemzet között.

Az új kormányban nem vett részt, minden kitüntetést és jutalmat visszautasított, de egész élete a hazája haladásának szolgálatában állt. Mikor 1873-ban a politikai végrendeletét megfogalmazta, abban is a negyven évvel korábbi eszméket hangsúlyozta: a lelkiismereti szabadság tiszteletét, a nemzet egyesítésének vágyát, a szabad egyház, szabad állam megteremtését.

Előnye a kiegyezésből nem származott, magas méltóságra nem pályázott, szigorú erkölcsű ember volt. Utolsó éveit csendben, magányosan élte. Széll Kálmánék lakásában várta a véget. Széll Kálmánné Vörösmarty Ilona szerető gondoskodással vette körül az akkor már ápolásra szoruló Deák Ferencet. (Vörösmarty halálos ágyán Deákra bízta családját, kérte, gondoskodjon elárvult gyermekeiről, Ilonáról és Béláról, magára maradt özvegyéről. A hű barát meg is tett mindent, gyűjtést szervezett az árvák javára, országosan jelentős adomány gyűlt össze, ezzel segíthette a családot.) Hogyan teltek ezek a napok, órák? „Nappalait és éjszakáit egy kényelmes karosszékben töltötte, mellette az asztalon helyezték el gyógyszerzeit, könyveit, óráját, szemüvegét, palatábláját, amelyre legfontosabb közléseit írta. A falon felette Vörösmarty arcképe függött, kezdetbe még olvasott, naponta sokan meglátogatták, tájékozott a politikai hírekről, véleményt azonban már nem mondott semmiről.” 1876. január 28-án halt meg, 73 évesen. A Magyar Tudományos Akadémia előcsarnokában ravatalozták fel, a királyné személyesen helyezte el babérkoszorúját a ravatalon. (Erzsébet királynét a nemzet halottjának ravatala előtt Zichy Mihály festményen örökítette meg.) Mikor Kossuth turini magányában hajdani vitapartnerének haláláról értesült, megrendülten emlékezett egykori barátjára, elsiratta közös ügyük vesztét, s az együtt vállalt 1848-at. Fejet hajtott az ember előtt, aki másként látta hazája megmentésének lehetőségeit, de megmenteni akarta, akárcsak ő.

Jókai írta Deák Ferenc temetésére: „Építsük tovább Deák Ferenc emlékét a boldog, erős Magyarországon!”

Deák Ferencnek szobrai állnak szerte a hazában, a józan, megfontolt politikusnak, aki megmentette mindazt az 1849-es megtorlás után, ami még menthető volt a maradék szabadságból, függetlenségből. (Nevéhez számtalan epiteton ornans fűződik: „a haza bölcse”, „a nemzet prókátora”, „a magyar Mózes”, „a haza atyja”.

Pakson nem csupán a városháza előtti szobor őrzi az emlékét, de egy róla elnevezett utcában, a Szeniczey-kúria falán emléktábla is: „E házban lakott rövidebb-hosszabb ideig 1850-től 1874-ig terjedő időkben rokonai látogatásakor Deák Ferenc, a haza bölcse. „Amit erő és hatalom elvesz, azt idő és kedvező szerencse ismét visszahozhatják, de amiről a nemzet, félve a szenvedésektől, önmaga lemondott, annak visszaszerzése mindig nehéz és mindig kétséges.” Vessük jól szívünkbe hazánk nagy fiának

e komoly intelmét. Halála ötvenedik évfordulója alkalmából kegyeletük jeléül emelték tisztelői. 1927. június hó 12.”

E házban töltött sok szép napot, kellemes órát a sokszor magányos Deák Ferenc, de paksi napjai bearanyozták életét. Egyik nővére, Deák Jozefa 1808-ban Nemeskéri Kiss Józseffel kötött házasságot, és Paksra költözött. A Nemeskéri Kiss család is hasonló társadalmi rangot képviselt, mint a Zala megyei Deákok, birtokaik voltak Madocsán, Bölcskén és Gerjenben. A családfő 1829-ben meghalt, Deák Jozefa hét gyermekkel maradt özvegy, Ferenc öccsét kérte meg a gazdaság ügyeinek rendezésére. Ekkor Deák Ferenc négyhetes paksi tartózkodása alatt igyekezett a gazdaságot talpra állítani. Nővérevel megegyezve később eladták kehidai birtokrészüket Széchenyi fiának, gróf Széchenyi Ödönnek.

Jozefa nővérenek halála után Deák Ferenc a gyermekeket rendszeresen segítette, paksi látogatásai alkalmával mindig Katalin unokahúgánál szállt meg. Katalin férje Szeniczey Ferenc paksi közbirtokossági családból származott. A család a kedves nagybácsit Onclinak becézte. Az egyik Szeniczey lány, Cecília feljegyezte Csapó Vilmos kérésére ezeknek a nyaralásoknak az emlékeit, majd feljegyzéseit 1903-ban Deák Ferenc születésének századik évfordulóján ki is adta. Ebből tudjuk, hogy a nagybácsi évente két alkalommal 4-6 hetet töltött Pakson húsvét és a szüret táján, élvezve a vidéki élet eseményeit és rokonainak szeretetét. Azt is Cecília jegyezte fel, hogy egy alkalommal egészen váratlanul, bejelentkezés nélkül a nagybácsit József főherceg látogatta meg.

Ha a családot feszélyezte is kissé, hogy az ország legismertebb embere a vendégük, mindezt ellensúlyozta, oldotta Deák kedves személyisége. Labdázott, fogócskázott, kártyázott a gyerekekkel, szinte nagyapai szerepet élt át. Ilyenkor, paksi tartózkodása alatt mentesítette magát a politika és az országos gondok alól, ezek a látogatások megadták számára a felüdülés élményét.³

E házba bejáratos volt a háziasszony kedvence, a diák Jámbor Pál, a később Hiador néven híressé vált költő, Paks szülötte. Feljegyezte ő is, milyennek látta a neves politikust egy nyáron a paksi kaszinóban: „Épp oly nyugodt volt a társaság körében, hol mindenkit a maga nevéen szólított, mint később a parlamentben, a párt-izgalmak között. Taglejtés nélkül beszélt, mert neki a szó maga is elég eszköz volt a teljes jellemzésre. Egyszerűsége által vált impozánssá, mint egy komoly és szép szobor. Komolyságával megnyerő nyájasság párosult. Oly szabatosan beszélt, hogy nyomtatni lehetett volna, oly világosan, hogy gyermek létemre én is megértettem mindent, s oly érdekesen, hogy senki se szakítá félbe egyszer sem.”

Utolsó paksi tartózkodása már a búcsúzást sejtette, betegen többé már nem vállalta a paksi utazás fáradalmait. Ám Szeniczey Ödön, a paksi keresztfia, országgyűlési képviselő mindennapi vendég volt betegágyánál.

A haza bölcsének, Deák Ferencnek és a hajdani paksi diáknak, Jámbor Pálnak a szobra ma Paks városának díszei.

Születésének 219. évfordulója van ebben az évben, halálának pedig 146. éve. E mindig csak nemzete javáért fáradozó politikus életútja példa lehet ma is az őt követők számára. Emlékezzünk rá Tamási Áron szavaival, aki 1956-os forradalom idején mondta: „Nincs módunk kitérni a hűség elől!”

Jegyzetek

1. A Deák család a Szlovéniához tartozó Zsitkócról származott, 1703-ban nemességet kaptak. A nagyapa, Deák Gábor feleségül vette a gazdag Hertelendy Annát, egy tekintélyes zalai család leányát, így fejleszthették a sőjtöri és kehidai birtokot. Id. Deák Ferenc és felesége, szarvaskendi Sibrik Erzsébet házasságából hat gyermek után jött a hetedik, Ferenc. Az újszülött Zalatárnokra került nagybátyjához, majd nővérei, Klára és Jozefa nevelték. Gyámja Hertelendy György volt.
2. 1833. július 13. Pozsony. Részlet Deák Ferenc beköszöntő beszédéből: „Sok kincsekkel áldotta meg a természet hazánkat, de az irigy sors megtagadta tőlünk a legszebb áldást, a közértelem és egyetértést. Talán azért, hogy a magyar soha virágzó nagyságra ne emelkedhessék, soha igazán szabad és független ne legyen.”
3. Deák Ferencnek jó barátai voltak Tolna megyében, sokra tartotta Bezerédj Istvánt. Sztankovánszky Imre vármegyei főjegyző, a megyei ellenzék egyik főalakja 300 pengő forintot adományozott a Vörösmarty-árváknak, Deák levélben köszönte meg az adományt barátjának. (A faddi fölművesektől 4 forint 14 krajcárt kaptak az árvák. A faddiak tudták, ki volt Vörösmarty.) Kovács István evangélikus lelkész, gyümölcsnemesítő híres kertjéből küldött gyümölcsöt a már beteg Deáknak 1871. aug. 12-én Pestre. Íme, a köszönőlevél egy részlete: „Sok barátságos köszönet a küldött szép és jó gyümölcsökért, mely éppen érkezett meg, a legjobb élvezhető állapotban van. Széll Kálmán képviselő és neje koszorús költőnknek, Vörösmartynak a lánya, kinél jelenleg tartózkodom, s kik velem együtt fogják a finom körtétet élvezni.”

Irodalom

1. Cserna Anna: Deák Ferenc Tolna megyei rokonai és barátai, In: Pannon Tükör 2004/5.
2. Király Béla: Deák Ferenc, Akadémia Kiadó, Budapest, 1993
3. Sándor Pál: Az anekdotázó Deák Ferenc, Magvető Kiadó, 1986
4. Fekete Sándor: A nemzet prókátora. Emlékezés Deák Ferencre, Magvető Kiadó, 1976
5. Dr. Temesvári Tibor: Pillanatok Deák Ferenc életéből, In: Történelmi Emléklap
6. Magyar Wikipédia Tudástár
7. Kernné Magda Irén: Híres paksi elődeink, 2014

Lehmann Katalin

Levelek a Domgasse 5.-ből

Könyvajánló? Izgalmas 18. századi utazás? Történet egy férfiről, aki mindössze harmincöt évet élt, de tíz évet utazott, és akiért talán fájdalmasan korán szólta a Rekviem. A teljesség igénye nélkül pillantsunk most bele egy bizalmas apa-fia levelezésbe, amely egészen a karosszékünkig hozza a régmúlt bécsi miliőt, tényeket és talányokat, ahol a főszereplő nem más, mint a zenei zseniként emlegetett rejtélyes, de mindenesetre különös halált halt salzburgi születésű Wolfgang Amadeus Mozart.

Előszó helyett

Hogy Mozartot választottam témámnak, annak több oka is van. Egyrészt hallottam azoknak a leveleknek a létezéséről, amelyeket apa és fia írt egymásnak, amikor a fiatal Mozart Bécsben élt (Domgasse 5.) és dolgozott, másrészt a páratlan zeneszerző – mindössze pár hónappal ez előtt – december 5-én volt 230 éve, hogy elhunyt. Vagy mégsem? Persze mondhatjuk, hogy ez csak egy újabb összeesküvéselmélet, de egyrészt nem újkeletű az elmélet, másrészt pedig nem zörög a haraszt... Írásom most nem többre hivatott, hogy néhány levélváltáson keresztül röviden bemutassa az ifjabb és idősebb Mozart egymáshoz fűzött viszonyát és kapcsolatát, illetve bogarat tegyen azokba a bizonyos fülekbe. Mozart nem halt meg? Pontosabban eljátszotta a saját halálát, majd álnéven tovább komponált, és beutazta a világot?

Mozart bécsi levelei

Az ifjú Mozart és édesapja, Leopold kapcsolata, nem csak apa-gyermeki, hanem mint tanár-diák és menedzser-zenész kapcsolata is volt, amelyet hosszú éveken keresztül igen mély bizalom jellemezett. Ha tanulmányútjain az apa nem lehetett fiával, akkor az ifjú és anyja rendszeresen beszámoltak az útjaikról – a Mozart család minden tagja alárendelte magát a tehetség kibontakozásának. Idővel aztán Amadeus Bécsbe költözött, és itt az apa már nem vezette az egyébként olykor még mindig gyermeki, kacérkodó és lobbanékony fiú útját, annak magának kellett továbbmenni a jól előkészített, de mégis járatlan úton.

Vannak levelek, amelyek nem maradtak fenn vagy egészen egyszerűen, feltételezhetően megsemmisítették azokat, ennek ellenére a bécsi levelek gyűjteményének olvashatósága és értelmezése folytonos, nagyobb akadályok nélkül olvasmányos.

A levelekben fellelhetjük a lelki krízisek nyomait, amelyet az anya halála (aki egy közös útjuk során vesztette életét), egy sikertelen párizsi út és a nyűgössé vált salzburgi szolgálat váltottak ki belőle.

A levelek első csoportja (kb. a 21. levélig) hírhedt összetűzésekről ad számot, amely nem más, mint Mozart és a hercegérek között játszódtott le. A sorok mögé olvasva nemcsak az ifjú saját érzelmeit látjuk megjelenni, hanem a kora társadalmának visszaságait, a hatalmi pozíciókat betöltő és csak saját előnyére használó uralkodórétteg magatartását.¹

A bécsi levelek második csoportja (kb. a 63. levélig) egy másfajta összetűzést tár elénk. Ez egy intimebb, lelkibb jellegű, amelyet Mozart belső lázadása fűt. Életműve és virtuozitása egyre szebben bontakozik ki, az apja szigorában nevelkedett fiú kivirágzásának időszaka ez (1784–1788).

Az apa egy két hónapos bécsi látogatása során (1785) meggyőződött fia hogylétéről, ahol belátta, hogy Amadeus a tanácsai és előírásai nélkül is jól boldogul, az ekkorra már nagy sikerű zeneszerző. Ekkor még senki sem sejtette, de ekkor látták egymást utoljára.

A Salzburgba visszatérő apa a fennmaradt levelekből láthatóan tovább zsörtölődik lányával és vejével. Valószínűleg fiával, Mozarttal is, de az ebben az időszakban keletkezett, fiával váltott levelek megsemmisültek. Lányának előszeretettel írt Amadeus munkáiról, sikereiről. Érezhetően fia volt Leopold legnagyobb büszkesége, élete fő műve, és bár az apa-fia kapcsolat bizalmas és jónak mondható volt, valószínűleg élete végéig tanácsokkal (kért és kéretlen) látta el fiát, mondhatni beleszólt felnőtt gyermekei életébe. A levelek hangvétele bizalmas, tiszteletteljes apa-fia kapcsolatot enged feltételezni, és egy olyan egykori tanár-diák viszonyt, ahol a növendék még felnőttként is rendszeresen beszámol szakmai útjáról, fejlődéséről, viszontagságairól.

Leopold 1787-ben hunyt el, de haláláig levelezett fiával. Az utolsó évekből több levél is hiányzik, feltételezhetően sok szabadkőműves utalást is tartalmazhatott, amelyet aztán nagy valószínűséggel Leopold vagy az örökösök megsemmisítettek.

A Mozart bécsi levelei könyv nemcsak az apának írt leveleket, hanem egyéb más leveleket, barátoknak, a feleségnek szánt leveleket is tartalmazza, amelyek egytől egyig bizalmas, könnyed hangvételűek, igazán különleges olvasmány.

Mozart második élete

Nem könnyű elfogadni, ha egy-egy híres ember – alkosson a zenében, művészetekben, tudományban vagy munkálkodjon a politikában, közéletben – meghal. Kennedy, Elvis, Michael Jackson, Diana hercegnő... Hosszasan sorolhatnánk azokat, akiknek hirtelen vagy annak tűnő halála a közismert verzióban sokak számára elfogadhatatlan. Az élénk tárt tények igazak vagy hamisak, esetleg elferdítettek? Vajon Mozart halála is megrendezett volt? (Szerk.: nem állítom, hogy az előbb felsoroltak bármelyike az lett volna.) Tényekkel nem szolgálhatok, de újabb kérdéseket felvethetek, ha Alon Schmuckler *Rekviem Theophilért avagy Wolfgang Amadeus Mozart második élete* című könyvét ajánlom az olvasóknak.

A makacs tények, hogy Mozart sírját a mai napig nem ismeri senki, halotti maszk nem készült róla, temetéséről egyetlen kortársi beszámoló sem szól.

Alon Schmuckler író és televíziós műsorszerkesztő nemcsak kétségbe vonja ezt a zenetörténetileg máig homályos időszakot, hanem bravúros elméletet állít fel, nevezetesen azt, hogy Mozart megrendezte a tulajdon halálát.

„A kötet magyarul is olvasható: szórakoztató zenetudományi sci-fi, néha kissé erőltetett mese habbal. Csak hát az a bökkenő, hogy többé-kevésbé az is mese, amit hajdani »komoly« Mozart-monográfiák állítottak.”²

Mozart arca

Talán legtöbbünknek van egy elképzelt, idealizált képe W. A. Mozartról, de igazán valóságos festmény nem maradt fenn, halotti maszk sem készült róla. Híres posztumusz portróját az osztrák nemzetiségű Barbara Kraft festő készítette 1819-ben, jóval Mozart halála után.

Korai évek és koncertkörutak

Teljes neve Johannes Chrysostomus Wolfgangus Theophilus Mozart (Salzburg, 1756. január 27. – Bécs, 1791. december 5.) osztrák bécsi klasszikus zeneszerző, zongorista, karnagy és zenepedagógus. A nevében szereplő Theophilus az Amadeus görög megfelelője. Tehetsége korán, már a gyermeki években megmutatkozott. Első zeneműveit mindössze hatévesen komponálta. Édesapja, Leopold Mozart pedig – aki zeneérő ember volt, és a salzburgi érseki udvar muzsikusa – lejegyezte őket, és mindent megtett annak érdekében, hogy fia minél alaposabb zenei képzésben részesüljön. Nemcsak Amadeus, de nővére Maria Anna is tehetséges volt, de kiemelkedő zsenialitást, mint öccse, nem mutatott. Ennek ellenére apjuk hosszú koncertkörutakat szervezett gyermekei számára, amelyek során a gyerekek a korabeli – szinte hihetetlen – Euró-

pa valamennyi jelentős zenei és uralkodói központjába eljutottak (Itália, Párizs, London, Bécs). A csodagyermek tizenegy évesen már egész estét betöltő vígoperát komponált, tizennégy évesen pedig megírta első opera seriáját.

Rejtett írás a levelekben

Mozart apjával sokat és sok mindenről beszélt, ezért is volt talán, hogy előszeretettel alkalmazták a rejtett írást, amelyet maguk fejeztettek ki. A rejtett írás kulcsát Nissen már 1828-ban közölte a nyilvánossággal, tehát egyes szavak megfejtésére hamar fény derült.

Könyv- és filmajánló:

Gedeon Tibor – Ortutay Gyula – Pamlényi Ervin: Mozart bécsi levelei, Aurora kiadó, 1960

Alon Schmuckler: Rekviem Theophilért avagy Wolfgang Amadeus Mozart második élete, Európa kiadó, 1991

Amadeus, amerikai filmdráma, 160 perc, 1984

A kis Amadeus – Az ifjú Mozart kalandjai, német televíziós rajzfilmsorozat, 2006

Forrás:

1 Gedeon Tibor – Ortutay Gyula – Pamlényi Ervin: Mozart bécsi levelei, Aurora kiadó, 1960, 12. oldal

2 <https://fidelio.hu/klasszikus/amadeus-67912.html> 2021.11.10.
https://hu.wikipedia.org/wiki/Wolfgang_Amadeus_Mozart 2021.11.10.

Pethő Jánosné Judik Margit **75 éves a Sárpilisi Népi Együttes**

*Kedves ünnepelt táncostársaim!
Tisztelt minket és velünk ünneplő vendégeink!
Szíves vendéglátóink!
Szeretve tisztelt itt élő és elszármazott földijeim!*

Jeles napra gyűltünk össze. Ma ünnepeljük a Sárpilisi Népi Együttes megalakulásának 75. évfordulóját, és köszöntjük a fennállásának 20. évfordulóját ünneplő Sárpilisi Gerlicemadár Hagyományörző Néptánc-egyesületet.

*Sárpilisi Népi Együttes
az Operaház színpadán,
1952*

Visszaemlékezésemet a népi együttes megalakulásának és elhivatott vezetőjének megidézésével kezdem méltán, nagy tisztelettel.

Sárpilisi férfikórus

Bogár István portréja

Bogár István 1943-ban lett Sárpilis kántortanítója.

A pilisiek örömmel várták és fogadták:

- Hiszen a mi fiúnk.
- Sárközi, Ócsény szülöttje.
- Nem olyan, aki lenézi Sárpilist a kicsiségéért.

A sárköziek szerint:

- Pilist az Isten alul tartotta, mikor az áment kimondta.

A mi falunk a Sárköz legkisebbjének, legszegényebbjének és a leglenézettebbjének számított.

Szerencsére jött Pista bácsi, a mi igazgató bácsink, aki hitvallását valóra váltotta.

„Sárköz szülötte lévén, nagycsaládom az egész Sárköz. Eredményeim eléréséhez, gyűjtőmunkám sikeréhez az egész Sárköz segített hozzá. Mindent a sárpilisiekért akartam tenni, és tettem is.”

Elevenítsük fel, és adózzunk tisztelettel e példaértékű életútnak, életműnek, a Sárpilisi Népi Együttes történetével.

1946. március 15-én ünnepelt a falu. Szebbnél szebb sárközi dalok csendültek fel. Mivel a faluban azelőtt is volt dalárda, eldöntötték, hogy énekkart alakítanak.

Harminchat lelkes férfi, Pista bácsi vezetésével nemcsak sárközi dalokat, de Kodály és Bárdos műveit is énekelte. Az esti próbákat fellépések követték a közeli falvakban és tanyavilágban, nagy sikereket aratva.

1947-ben eljutottak az Országos Kultúrversenyre, és a 2. helyen végeztek. Ekkor már Sárpiliszi férfikórus néven léptek fel. A siker az asszonyok nótás kedvét is felcsigázta. Persze a férfiak azt mondták:

„Az asszony maradjon otthon, mert ha elgyün, abból csak baj lösz.”

Pista bácsi ezt is ügyesen megoldotta. Minden este daltól volt hangos az iskola. Az asszonyoknak varróesteket szervezett, és öltögetés közben megtanulták a dalokat.

1951 elején már 51 tagú vegyes karrá vált az énekkar. Az I. Országos Falusi Téli Kultúrverseny járási és megyei bemutatóján 1. díjat nyertek. Nem akárcsak maga Kurtág György zeneszerző jelentkezett segítőként. Pista bácsi tovább bővítette a zenei élményszerzést. Dalaikat zenekísérettel, három citerával adták elő. Az eredmény minden várakozást felülmúlt. A siker tetőpontjaként meghívást kaptak a budapesti díszbemutatóra.

A faluban megindult a gyűjtőmunka a Népművészeti Intézet és a Néprajzi Múzeum módszertani segítségével.

Ekkor már népdalegyüttessé alakultak. Pista bácsi segítőtársával, Gergely Jánossal – aki mindvégig a jobb keze volt az együttesben, később a Sárközi Lakodalmak ceremóniamestereként az örökös vőfény címmel is kitüntették, és versfaragóként is igencsak jeleskedett – sorra járta az adatközlőket. Nemcsak lejegyzték, de meg is tanulták a dalokat.

Ebből született a Daloló élet című összeállítás a II. Országos Versenyre, amivel a legnagyobb sikert aratták Budapesten. Ebben szerepelt az akkor 64 éves paraszt bácsi, K. Kovács János, a nagy mesélő, aki később elnyerte a népművészet mestere címet. Itt már a gyerekek is szerepet kaptak, és a tánc is megjelent.

Gerlicemadár
Néptáncgyűlés, 2021

K. Kovács János

1951. november 1-jén, a szokásos népdalestek egyikén az akkor 65 esztendő K. Kovács János bátyánk, miután az általa gyűjtött 60 népdal-szöveget átadta Pista bácsinak, táncra perdült. Az apró termetű emberke táncával mindenkit ámulatba ejtett. A tomboló közönség kérdéseire igencsak frappánsan válaszolt:

- Hogyan tud ilyen idős fejjel táncot járni?
- Nem a fejemön járom én fiam, hanem a lábamon.
- Nehéz ilyen szépen táncolni?
- Már, hogy vóna nehéz! Az embörnek csak föl köll ugrani, és biztos, hogy visszaesik a földre. Ha akarjátok, itt maradok köztetek táncóni.

Valószínű Bóli János bácsi, a másik szólótáncosunk is hasonlóan vélekedett. Táncművészetéért ő is megkapta később a népművészet mestere címet.

Visszatérve az estén történetekre, ekkor alakult meg a Sárpilisi Népi Együttes, amibe egyre többen bekapcsolódtak. Az együttes sikereire felfigyelt a filmgyár és a rádió is. Hamarosan elkészült a Sárpilisi kertek alatt című dalos rádiójáték, amit nívódíjjal jutalmaztak.

Szakáctánc

A II. Országos Kultúrversenyre való felkészülést már Muharay Elemér zeneszerző, népdalgyűjtő segítette. 1951-től hozta magával azokat a fiatal kutatókat, akik később a népzene, néptánc, hagyományörzés kiválóságai lettek: Andrásfalvy Bertalan, Katona Imre, Kerényi György, Pesovár Ferenc, Olsvai Imre, Martin György, Rábai Miklós, Foltin Jolán. A sárközi példa az írók, szociológusok érdeklődését is felkeltette. Féja Géza, Kunszabó Ferenc, Ortutay Gyula könyvet írt a Sárközről, Sárpilisről.

Új műsor is született, Megérett már a fekete szőlő című dal- és táncscsozor, ami az Erkel Színház díszbemutatójának zárószáma lett.

Az 1952. év nagy esemény volt Bogár István és az együttes életében. Meghívást kaptak az Operaházba. A fellépés egybeesett Rákosi Mátyás 60. születésnapjával. A dalcsozorban szerepelt az elhíresült „Üssön meg babám a ménkű” kezdetű népdal, aminek eléneklése kellemetlen következményekkel is járhatott volna, de a fellépés óriási sikert aratott.

Az akkor már közel 100 tagot számláló együttest hívták és várták országszerte vendégszereplésre. A műsorhoz a zenei kíséretet a Dóczy István primás vezette zenekar szolgáltatta Dóczy Aladár brácsással, Szűcs György tamburással és Csurgai Pál bőgőssel. Minden elismerést megérdemelnek, nagyszerű művészei voltak hangszereiknek, fáradhatatlanul és alázattal szolgálták ki az együttes táncosait, a műsorok alatt és az azt követő bálokon is.

Meg kell említenem a szekszárdi Csorba Győző primást és népi zenekarát, akik szintén alkalmanként kísérőként muzsikáltak.

*Sárpilisi Népi Együttes
az Operaház színpadán,
1952*

Az 1956-os események miatt 1957 februárjában ünnepelte 10 éves jubileumát az együttes. Pista bácsi az összegyűjtött mesék, dalok, szokások alapján végső formába öntötte a Csodafurulya című mesejátékot. Ez alkalomra meghívták a csepeli kábelgyár énekkarát vendégszereplésre, a munkás-paraszt kapcsolat építése céljából. Az előadásokat követő bálról egy kedves történetet szeretnék megosztani. Másnap délelőtt a pilisi kocsmá közegetén bokázott az akkor 73 éves K. Kovács János bácsi:

- János bátyám, nem lesz sok a jóból? – kérdezték tőle.
- Az asszony azt mondta, még világosba mönnek haza. Meg köllött várnom a röggelt.

A városi munkásokkal kiépített kapcsolatnak köszönhetően Csepelre kaptunk meghívást.

Muharay Elemér Az igazmondó juhász című mesejátékát adtuk elő, melyet Pista bácsi a sárközi szüret keretébe ültetett át. Fergeteges sikerünk volt.

Pista bácsi kezdeményezte az évenkénti sárközi bált, ahova az elszármazottakat is meghívták. Ebből nőtt ki az egész Sárközt átfogó rendezvény-sorozat, a Sárközi Lakodalom.

1960-ban a szőlőörzés hagyományát dolgozta fel Pista bácsi a Szüreti képek című koreográfiájában. Az országos pályázaton való részvétel újabb sikert hozott.

A Népművelési Intézet 1961. február 25-én megrendezett Néptáncosok Bemutató Színpadára kapott meghívást együttesünk. Elismerésben nem volt hiány. Együttesünket az ország egyik legértékesebb csoportjának nevezték, a 15 év munkáját és közösségi életét példaértékűnek.

5 év alatt mintegy 60 szereplést vállaltunk, közben gyerekcsoport is alakult utánpótlásként.

15 év alatt a 860 sárpilisi lakosból, mintegy 360-an vettek részt aktívan a csoport munkájában.

A 15 éves évfordulón, amely 1961. április 1-jén kezdődött, közel 2000-en ünnepeltek velünk.

1961 nemcsak jubileumi esztendő volt, hanem fordulópont is az együttes történetében. A Szekszárdi Állami Gazdaság és a MEDOSZ is jelentkezett anyagi támogatóként. Megszűntek az együttes ruhagondjai, és működése is sokrétűbbé vált. Gyermekcsoport alakult kamarakórusral, amelynek felkészítését, munkáját Mayer Ágota tanítónő végezte.

Sajnos ekkor már létszámgondokkal küszködött az együttes. A régi alapítók kiöregedtek, a fiatalok a város felé húztak. A létszámgondokat a Palánki Mezőgazdasági Iskola diákjainak bevonásával sikerült megoldani.

1962. november 7-én a MEDOSZ meghívására az Őszi Mezőgazdasági Kiállításon, majd a Mezőgazdasági Üzemek Művészegyütteseinek Országos Fesztiválján 18 csoport közül az aranyérmert nyerte el népi együttesünk. 1963. november 7-én Budapesten megkapta a kiváló együttes címet.

1964-ben az MTA Budapesti Zenei Világkongresszusán húsz pilisi lány, illetve asszony táncolta el a karikázót a néprajztudósoknak, amiből rádió- és TV- felvétel is készült.

Külföldi küldöttségek: német, francia, holland, lengyel, szovjet, finn, bolgár, román, sőt még bengáliaiak is jártak Sárpilisen.

1966 nyarán együttesünk fennállásának 20. évfordulóját ünnepeltük. Szekszárdon, a borkombinát színpadán a diplomáciai testületek vezetői csodálták meg ünnepi előadásunkat.

Ez alkalomra szabadtéri színpad épült a faluban a budapesti kábelgyár dolgozóinak közreműködésével.

Ezen a nagy rendezvényen a sárközi falvak hagyományörző együttesei, népdalkörei is felléptek. A Sárközi Napok keretében kiállítás nyílt a 20 éves együttesről. Képek, újságcikkek, filmek mutatták be a 20 évet, de a néprajzi gyűjtőmunkát, kutatást bemutató tabló is látható volt. Az új szabadtéri színpadon táncolt az együttes apraja-nagyja. Ekkor jelent meg Bogár István Húsz év dallal, tánccal című munkája. Ebből az alkalomból mutatta be az együttes Alsónyéken Szüreti képek '66 című műsorát. Másnap sárközi táncünnepet tartottak 30 együttes részvételével, majd sárközi bállal zárult a kilencnapos program, melynek szellemi atyja és megvalósítója Bogár István volt.

Az ezt követő években Sárközi Lakodalom címmel rendszeres programmá vált a sárközi falvak mindegyikében ez a nagyszerű rendezvény. Az egyre fogyó lélekszámú falu, az iskolakörzetesítés, a közigazgatás átszervezése az együttes visszaesését is eredményezte. Mindezeket Bogár István személyes tragédiaként élte át.

A mi régi, a népművészet tárgyi emlékeivel díszített és berendezett gyönyörű iskolánk is megszűnt. A felépülő új felvette Bogár István nevét.

1990-91-ben Bogár Istvánra és a hajdani népi együttesre emlékezve, az iskolaátadón már egy 30 fős gyermek- és felnőttcsoport táncolt Szabó Mónika vezetésével. 1993-ban Gerlicemadár Hagyományörző Együttes néven Ács Jánosné Böröczi Marika vezette a csoportot, Farkas Tibor és dr. Ságodi Ibolya szakmai segítségével. Marika sokat tett azzal is, hogy a csoport tagjainak saját kezűleg készítette el a gyönyörű ruhákat. Hála és köszönet érte. A táncscsoport a Szüreti képek felújított bemutatásával méltón képviselte a nagy elődöket.

Időközben sokan elköltöztek a faluból. Az új lakók egyike, Kolbert Margit 2001-ben megalapította a Gerlicemadár Néptáncgyesületet. Az ő elhivatott vezetésével, nem kis áldozatot vállaló táncosokkal, lelkesedéssel, igaz szívvel öregbítik azóta Sárpilis jó hírét, szép sikereket aratva országos szinten is. A népdal, a néptánc mellett, a hagyományos kézművességet is elsajátították. Velünk, a régi táncosokkal, az elszármazottakkal is jó kapcsolatot építettek ki. 2017-ben egész évet átölelő rendezvényekkel, nagyszabású gyönyörű programokkal közösen ünnepeltük az 50. Sárközi Lakodalmat.

2015-ben megalakult a Tüskerózsa Népdalkör, Kubanekné Csötönyi Piroska vezetésével. Példaértékű, ahogy megtanulták a sárpilis népdalokat. Elért szép eredményeikhez, sikereikhez szívből gratulálunk!

Kívánjuk, hogy még sokáig öltsek magukra gyönyörű népviseletünket, és dalos kedvük, táncos lábuk erősítse bennük a pilisi lelkületet összetartó közösségükben.

Bogár István szellemisége, tanító, népművelő, hagyományörző tevékenysége példaértékű. Egész életmódjával követendő példát mutatott a falu lakóinak és nekünk, tanítványainak is. Ismerte, megismertette, szerette a Sárközt, annak hagyományait, az embereket, minket, pilisieket. Nemcsak tudatosította, hanem átítatott bennünket a Sárköz kultúrájával, a néphagyomány közösségépítő, megtartó erejével.

Tőle kaptuk azt a meleg, virágos lelkületet, az elfogadás, befogadás, összetartozás gyönyörű, boldogító érzését. A mienkké lett, és még mindig és ott él bennünk. Köszönjük, Pista bácsi!

Továbbá köszönettel tartozunk, és hálás szeretettel gondolunk Éva néni-re, Pista bácsi feleségére, aki önzetlenül, nem kis áldozatot hozva támogatta férjét, és ennek köszönhetően Pista bácsi sikerre vihette küldetését.

Leánya, Tóth Gáborné Bogár Éva is szívesen nyújt szakmai segítséget a népdalkörnek, de ha felkérjük, zsűritagként is tevékenykedik. Fiai segítik és támogatják, hogy a nagyapjuk által összegyűjtött néprajzi, tárgyi emlékek, melyek a Bogár-tanyán tekinthetők meg, fennmaradjanak, és sokak számára továbbra is megtekinthetők legyenek.

Féja Géza Sarjadás című könyvében találóan fogalmazta meg: „Bogár István rátapint arra, hogy mi volt szép és érdemes a régi paraszti életformában, és mit kell átmenteni a holnapba [...] Sárpilis a meleg emberi viszonylatok faluja, mély érzelmi kapcsolat fűzi össze lakosait, azért sikerülnek nagy vállalkozásai.”

Mi részesei voltunk ennek, Pista bácsinak köszönhetően. A Sárpilisi Népi Együttes megalakulásának 75. évfordulóján köszönjük azt a csodálatos érzelmi kultúrát, amit a népdalok, a néptánc és a néphagyományok ápolása által kaptunk, amivel életünket kiteljesítette és boldogabbá tette.

Pethő Jánosné (Judik Margit) ünnepi köszöntője 2021. szeptember 4-én a Jelen és múlt Sárpilisen című rendezvény műsorában hangzott el.

Jantnerné Oláh Ilona

Környezetvédelem a művészetben

Remélhetőleg sok-sok felnőttnek és gyermeknek ismerős az ÖKO Munkacsoport Alapítvány. Visszagondoltam, hogyan is alakultak az események. 1997-ben kezdődött, amikor mi, egy maroknyi csapat (óvodapedagógusok) leültünk, s együtt ötleteltünk azon, hogy mit és hogyan tehetnénk városi szinten a környezetvédelem területén. Akkor még nem volt internetes lehetőség, így postai úton kerestünk meg intézményeket (iskolákat, óvodákat, cégeket, vállalkozókat) azzal a céllal, ha vannak más elkötelezett emberek, érdeklődők, csatlakozzanak a „munkacsoportnak” nevezett csapatunkhoz. Több mint negyvenen jelentkeztek. Pedagógusok óvodákból, iskolákból, mérnökök, vállalkozók és lelkes amatőrök, akik elkötelezettséget éreztek az iránt, hogy tegyünk közösen Paks környezetvédelméért. Nagyon rövid idő alatt kiderült, hogy „munkacsoportként” elég szűkösek a lehetőségeink. Miközben szponzorokat, támogatókat kerestünk számtalan sok baráti, szakmai jó tanácsot és segítséget kaptunk. Még ma is meghatározó számomra, hogy bárkivel beszéltem, és felvázoltam a célkitűzéseinket, mindenki segített és támogatott. Gyorsan kiderült, hogy munkacsoportként nagyon keveset tehetünk. Kell, hogy valami jogi státuszunk legyen. Azt a tanácsot kaptuk, hogy hozzunk létre egy alapítványt. Fogalmunk nem volt, hogy egy alapítvány létrehozásához hogyan is fogjunk hozzá, és mi minden kell hozzá. Találkoztunk dr. Riba Ibolyával, aki elmagyarázta, hogyan is lehetséges alapítványt létrehozni. Felajánlotta, hogy abban segít, hogy az alapító okirat elkészüljön, és a bejegyeztetést is segít lebonyolítani. Szükség volt alapítókra is. Ebben az akkori ÉPFU Kft. és a Vízmű Kft. segített, Bencsikné Németh Júlia és Artim András személyében. Sokat gondolkodtunk, mi is legyen a neve az alapítványnak. Végül közös döntés alapján, Haholt Miklós javaslatát fogadtuk el. Ez a következő volt: Önzetlenül Környezetünkért, Otthonunkért Munkacsoport. Ezt követően 1998 márciusában a Tolna Megyei Cégbíróság bejegyezte az ÖKO Munkacsoport Alapítványt közhasznú alapítványként.

Elmondhatjuk, hogy azóta sem vár bennünket sehol zárt ajtó, legyen szó az önkormányzatról, cégekről, magánszemélyekről, civil szervezetek-

ről, intézményekről vagy a médiáról, mindenhol segítőkészséget tapasztalunk és kapunk, amiért nagyon hálásak vagyunk, hisz erőt, lendületet kapunk általuk.

Gyorsan rájöttünk, ahhoz, hogy munkálkodni tudjunk, nekünk magunknak is sokat, nagyon sokat kell tanulnunk. Azt kellett kitalálni, mi módon tudunk tanulni és akciókat szervezni. Arra a következtetésre jutottunk, hogy a környezeti nevelés és a természetpedagógia segít majd a módszerek és eszközök megválasztásában. Az első és legnagyobb vállalkozásunk a felnőtteknek szóló környezetvédelmi vetélkedő volt, melyet 1997 óta minden évben megszerveztük. Sajnos 2020-ban a Covid-járvány miatt erről le kellett mondanunk.

2002-től a föld napjához kapcsolódóan rajzpályázatot írunk ki óvodásoknak és általános iskolásoknak. Erről később bővebben írok még. 2004-ben szerveztük meg először a bármely korosztálynak ajánlható „Séta az egészségért” programot, amelynek keretében évente két sétát szerveztünk azért, hogy a résztvevők megismerjék Paks, illetve Tolna megye természeti értékeit. Szintén hagyománnyá vált a 2006-tól elindított „Ültess fát, életfát, őrizd az oxigén forrását!” akciónk, amelynek lényege, hogy aki felhívásunkra válaszolva gyermekének „életfát” kér, és vállalja, hogy lakókörnyezetében elülteti és gondozza a facsemetét, annak ajándékozunk egyet. Mindemellett számos ismeretterjesztő előadást, alkotói pályázatot, filmvetítést, kiállítást, terepgyakorlatot, tanulmányutat bonyolítottunk az évtizedek alatt. Több kiadvány és oktatóanyag is készült. Magyarország mind a tíz nemzeti parkjába ellátogattunk, ahol az igazgatóság fogadott bennünket, és egészen különleges, szigorúan védett természeti csodákat is megtekinthettünk a természetőrök és szakvezetők segítségével. Példaértékű volt az országban a Hulladékcommandó megalakítása, környezetvédelmi konferenciák, országos szakmai találkozók szervezése, amelyek célja a környezettudatos magatartás megalapozása, folyamatos alakítása.

Állandó és kiemelt feladatunknak tekintjük a tájékoztatást, szemléletformálást.

A fennállásunk több mint húsz éve alatt az alapító okiratunk csiszolódott, jöttek a pályázati lehetőségek, új ötletek, és megtaláltuk a helyünket és szerepünket a város életében, a többi civil szervezet között.

Az munkacsoport minden év elején meghatározza munkatervét, amelyet követően elég egy telefon vagy e-mail, és máris együtt az aktuális feladatban az önkéntes csapat, akik munkájuk mellett, kötelezettségek nélkül, de elkötelezetten dolgoznak céljaink eléréséért.

Az ÖKO Munkacsoport Alapítvány nagyon sok pozitív visszajelzést, biztatást kapott munkálkodása során az eltelt több mint húsz év alatt.

2010-ben a Tolna Megyei Közgyűlés teljesítményünket „Az Év Tolna Megyei Civil Szervezete” különdíjjal ismerte el.

Kanyarodjunk vissza a rajzpályázatunkhoz. A kilencvenes évek elején az akkori Környezetvédelmi Bizottságtól vettük át a föld napi rajzpályázat meghirdetését, megszervezését. Húsz év alatt a legkülönbözőbb témákat dolgoztuk fel. A teljesség igénye nélkül néhány példa: „Paks természeti értékei”, az adott év „Év Élőlényei”. Ez több alkalommal is visszatérő téma volt. „Vízzel, víz nélkül?” címmel is kaptunk pályamunkákat. Másik témánk volt: „Élet a föld alatt”, „Együtt élek az atomerőművel” címmel is dolgoztak a gyermekek. Érdekes témának bizonyult a „Nem minden hulladék szemét” kiírásunk. Hasonlóan csodásak voltak a „Paksi határ védett növényei” címmel érkezett alkotások is. Egészen eltérő volt ezektől a témáktól, amikor azt ünnepelte a város, hogy negyvenéves lett. 2019-ben azt kértük a pályázóktól, hogy álmoldják meg és rajzolják le, hogy milyen lesz ez a város negyven év múlva.

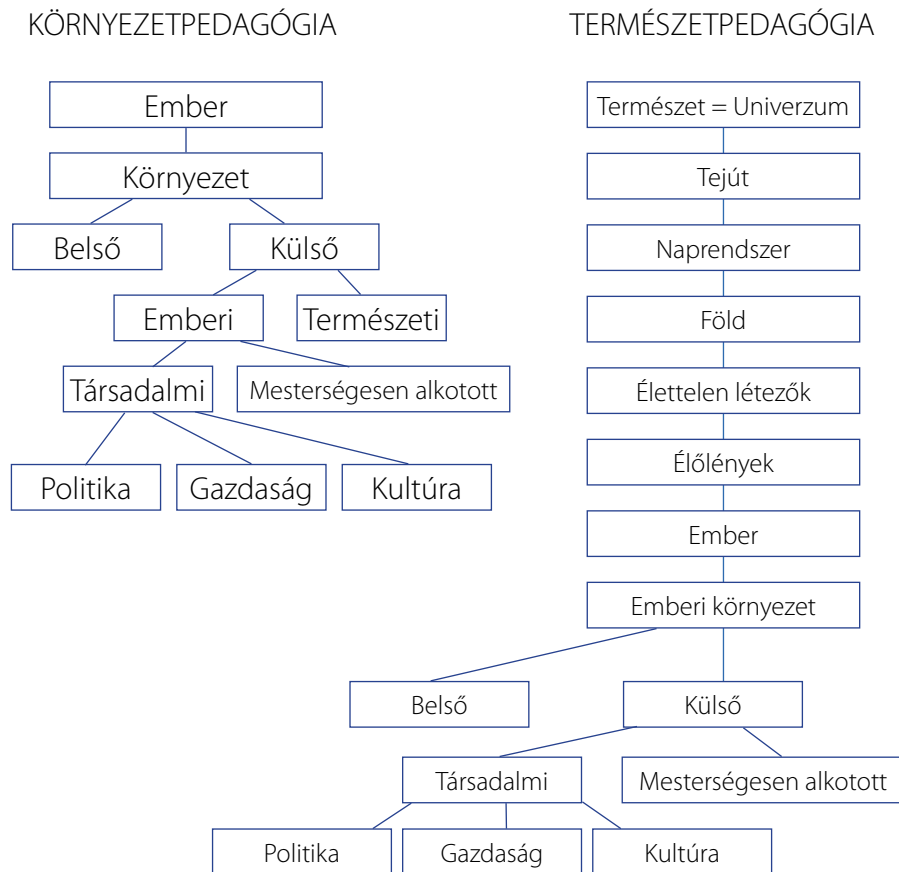
Mint említettem, a munkánkat, a környezeti nevelést a természetpedagógia módszereit is alkalmazva végezzük. Nézzük át közösen a természetpedagógia fontos alapelveit.

Szeretném hangsúlyozni és szemléltetni is, hogy a környezeti nevelés és a természetpedagógia hasonló, de mégis más koncepció mentén gondolkodik, ténykedik.

A két nevelési módszer modellje

(Orgoványi Anikó)

A környezeti nevelés esetében a világról alkotott kép kiindulópontjában az ember áll környezetére csúcsán. Külső környezetének egy részét képezi a természet, mint az ember természeti környezete. A természet tehát alárendeltje az emberi fajnak, mely önös szükségletei és érdekei szerint használja ki azt.

A természeti nevelés esetében a világszemlélet kiindulópontjában az univerzum áll, melynek parányi része csupán a bolygónk, s azon belül az ember. E modell szerint az ember van alárendelve a természet egészének annak részeként. A világhoz való viszonyulásában – gondolkodásában, attitűdjében, cselekedeteiben – figyelembe kell vennie alárendelt szerepét, s a természet törvényeihez kell alkalmazkodnia. El kell ismernie valamennyi létező – élettelen és élő – jogát a létezéshez, és nem zsar-

nokoskodhat egyetlen létezőtársán sem. Ez a szemlélet a világhoz való viszonyunk kulcsponjtja, mely kopernikuszi fordulópontként valódi változást hozhat a föld jelenlegi krízisében.

A két nevelési rendszer közötti különbség nem jelent feltétlenül rangsorolást a szükségességet illetően. Mindkettő igen fontos.

A környezeti nevelés az első lépés lehet a fogyasztói társadalom következményeinek beláttatásában s a konkrét problémák belátható időintervallumban történő megoldásában.

A természeti nevelés magasabb fokú világlátást igényel. Az önzetlenség olyan fokát kívánja meg, amely túllép az emberi érdekek öntelt prioritásán. Igyekszik megteremteni a természettel való együttélés oly módját, mely figyelembe veszi a többi létező – élettelen és élő – érdekeit is, és törekszik a legmesszebbmenőkig alkalmazkodni azokhoz.

A két nevelési rendszer sajátosságai

Környezeti szemlélet	Természeti szemlélet
A környezet alatt komplex módon a természeti, mesterséges (alkotott) és társadalmi környezetet értjük. (NKNS 10. old.)	Környezet alatt a mesterséges (alkotott) és társadalmi környezetet értjük, mely az emberrel együtt része a természet egészének.
A környezeti nevelés célja – a tudatformálás – a társadalmi környezet olyan javítása, amely nélkül nem képzelhető el a másik kettőben érdemi változás, nem létezhet fenntartható élet. (NKNS 10. old.)	A természeti nevelés célja a természettel mint egésszel való tudati és érzelmi azonosulás, mely alapja a természeti értékek tiszteletteljes megőrzésének s az emberi alkotások megbecsülésének.
Topocentrikus nézőpont: a világ mint emberi környezet	Kozmocentrikus nézőpont: a világ mint egész
Emberközpontúság	Természetközpontúság
Környezeti etika	Természeti etika
Az emberi érdekek elsőbbsége	Az egyetemes létezés érdekeinek figyelembevétele
A világ szemlélése kívülálló szemszögéből	A világ szemlélése a belső lényeg feltárása által
A világ megértése az ember szemszögéből	A világ megértése természeti lény szemszögéből
Tudományos és szakmai megközelítés	Művészi átélés
Természettudományokra alapozott megismerés	Művészetre, filozófiára, természeti etikára alapozott megismerés
Megismerés – szeretet – megóvás	A sorrend felcserélhető
Emberi kapcsolatok ápolása	Létezők és emberi kapcsolatok ápolása
Empátia ember-ember viszonylatban	Természetempátia bármely létező-ember viszonylatban

Módszerek: – tudományos alapokon nyugvók – az élővilágot tárgyként kezelők – emberi egészséget védők – érzékelést megmozgatók	Módszerek: – szelíd megközelítések – az élővilágot élőlénytársaként kezelők – valamennyi létező egészségére figyelők – érzékelésre, érzelmi és intuitív alapokra építők
A természetet részeiben befogadó	A természet egészének élményét befogadó
Egzotikus állatok gondozása, kiállítások rendezése, látogatása	Állatok rabságban tartása el nem fogadható Természetes élőhelyen való megőrzés fontossága
maszkulin jelleg	feminin jelleg
urbanus szemlélet	természetközeli szemlélet
park	rét
világtérkép = ember által kijelölt, országhatárokkal szabdaltnak	világtérkép = természeti földrajzot bemutató térkép
Környezeti etika	Természeti etika
Környezetvédelem	Természetvédelem

(In: Orgoványi Anikó: *Természetpedagógia [PALKÓ Pedagógiai Alkotó STÚDIÓ, Budapest, 1998]*)

Ha hosszú távra tekintünk előre a jövőbe, bolygónk sorsát illetően komoly aggodalomra van okunk. A bioszféra nem képes követni az emberi faj által okozott környezeti változásokat, így a kipusztulás veszélye fenyegeti.

A jelenben zajló folyamatok pozitív irányú megváltoztatását csakis egy alapjaiban megrengetett, újabb kopernikuszi sokkal felérő szemléletváltástól várhatjuk, mely az ember központi szerepe helyett az egész rendszerbe való beilleszkedését hangoztatja.

Ez pedig az egész emberiségre kiható, korszerű irányzatú nevelési programmal érhető el.

Igazi áttörést csakis a természet felé forduló, annak értékeit elismerő, törvényeinek magát alávető, új szemléletben felnövekvő generációtól várhatunk.

(Forrás: Orgoványi Anikó)

Fontos szerepet kap még a természetempátia gyakorlása, amely beleérző képességet jelent bármely létező helyébe. Elengedhetetlen, ha valóban át akarjuk érezni létezőtársaink sorsát, és eszerint kívánjuk irányítani cselekedeteinket.

Ezen elvek mentén gondolkodva hirdetjük a művészetekhez köthető pályázatainkat. Volt már irodalmi vonatkozású kiírásunk is, de a legnagyobb hagyománya a vizuális művészetet előtérbe helyező képzőművészeti, illetve rajzpályázatunknak van.

Egy alkalommal háromdimenziós alkotásokat vártunk, aminek során a gyermekek hulladékból készítették el pályamunkáikat.

A beérkező, igen igényes munkákat zsűri minősíti, értékeli.

Ezt követően az összes beérkező pályaműből kiállítást rendezünk. Az ünnepélyes eredményhirdetés és kiállításmegnyitó minden évben a föld napjához kapcsolódik.

Valljuk, hogy ezen a napon „ünnepelnünk kell”. Ünnepeljük, azt a csodálatos bolygót, amin élünk. Sokszor felhívtam a hallgatóság figyelmét, a megnyitóbeszédemben arra, hogy az ünnepre készülni kell. Előtte kell takarítani és rendet rakni, és nem a föld napján mint környezeti zöld jeles napon. (Ha várjuk a karácsonyt, akkor is előtte takarítunk, és tesszük rendbe a lakást, és nem az ünnep napján.)

Az ÖKO Munkacsoport Alapítvány a művészetek segítségével ünnepel. A kiállításmegnyitón gyakran zeneiskolás diákok adnak elő a természettel kapcsolatos zeneműveket.

Tesszük ezt azért is, mert az emberek igen sokféle beállítottságúak. Vannak, akiket a természettudományos dolgok érdekelnek, vannak, akiket maga a természet „indít meg”, ihlet meg, de vannak olyanok is, akik a művész szemüvegén látják a körülöttünk lévő világot. Ahogy Gerald Durrell fogalmazta meg:

„A környező világ iránti érdeklődésünk velünk születik. Születésünk pillanatától egy bonyolult és elkápráztató világ felfedezői vagyunk. Vannak emberek, akikben ez a szenvedély az idő múlásával, vagy az élet megpróbáltatásai közepette kihűl, de vannak olyan szerencsések, akiket életük végéig hevít.

A mostani felnőttgeneráció felelőssége, hogy olyan nemzedéket neveljen, akiben életük végéig megmarad a természet ezer létezője iránti elfogadás, tisztelet és szeretet.

Irodalom

JUDY A. BRAUS – DAVID WOOD: Environmental Education in the Schools. Peace Corps, 1993

FÁY LÁSZLÓ: Rendhagyó filozófiaóra IV. Iskolakultúra, 1999. március

HANKISS ELEMÉR: Az emberi kaland. Bp., 1997, Helikon Kiadó

CARL GUSTAV JUNG: Mélységeink ösvényein. Bp., 1995, Gondolat Kiadó

ARTHUR KOESTLER: A teremtés. Bp., 1998, Európa Kiadó

ORGOVÁNYI ANIKÓ: Művészet és természeti nevelés. Új Pedagógiai Szemle, 1998. március

(A természetpedagógia vagy természeti nevelés elnevezések bevezetését az Új Pedagógiai Szemle 1998. márciusi számában javasolta először.)

ORGOVÁNYI ANIKÓ: Országos Közoktatási Intézet, Új Pedagógiai Szemle 1999. szeptember, Természetpedagógia – Környezeti nevelés

ORGOVÁNYI ANIKÓ – VICTOR ANDRÁS: A Zöld Szív filozófiája. 1995, Zöld Szív ITM

ORGOVÁNYI ANIKÓ: Természetpedagógia PALKÓ Pedagógiai Alkotó STÚDIÓ kiadásában, 1998-ban

RANSCHBURG JENŐ: Szeretet, erkölcs, autonómia. Bp., 1994, Integra-Projekt, 247 p.

A rajzpályázat eredményhirdetése

Fotó: ÖKO Munkacsoport Alapítvány

Kiállításrendezés a Csengey Dénes Művelődési Központban: Etessy Jánosné, Kriszt Gabriella, Szabadosné Juhász Márta, Kádár Józsefné, Kovátsné Udvardy Mária

Kiállításrendezés a Csengey Dénes Művelődési Központban: Pintér Anikó, Borsné Kern Mária, Jegesyné Pataki Piroska

Díjátadó: Jantnerné Oláh Ilona, a kuratórium elnöke

Lovásziné Anna

A szépség és művészet kifejezői

Az Atomerőmű Nyugdíjasklub Egyesület a „2022 A KÉZIMUNKA ÉS KÉPZŐMŰVÉSZETI KIÁLLÍTÁSOK ÉVE A KLUBBAN” programja keretében egész évben folyamatosan rendez kiállítást klubtagjai alkotásaiból.

A program ötletét a tavalyi év őszén – a szépkorúak napja alkalmából – rendezett műsoros est és kiállítás nagy sikere adta. Akkor tizenhét klubtag mutatkozott be kilenc különböző alkotói ágban, kézimunkákkal, kézműves és képzőművészeti alkotásokkal. Valódi remekműveket, mestermunkákat állítottak ki. A sok pozitív visszajelzésre, dicséretre, elismerő szóra alapozva a klub elnöke, Kovács Zoltánné Rózsa javaslata alapján idén is terveznek kiállítást, de kissé más módon. Ezúttal folyamatosan váltakozó kiállítássorozatot rendeznek, ahol egy-egy alkalommal két-három tag tárja közönség elé munkáit. A szervezőmunkát Kerepesi Ottóné Katika, a klub kézimunkacsoportjának vezetője és Lovászi Zoltánné Anna végzi. A kiállítások látogatási időtartamát egy-egy hónapon át a

klub nyitvatartási idejére tervezik. A tavalyi kiállítók köréhez újabb klubtársak is csatlakoznak más alkotói ágakkal, különféle kézműves munkákkal. Ennek megfelelően a kiállításokon látható lesz gyöngyészter, patchwork, hímzés, horgolás, gobelin, festmény, rajz, kerámia, nemez, fa- és fémszobor, üveggravírozás stb. Valószínű, hogy mindez év közben még bővül, hisz nagyon sok ügyes kezű és kreatív, művészi érzékkel megáldott tagja van az Atomerőmű Nyugdíjasklubnak.

„Büszkék vagyunk arra, hogy az Atomerőmű Nyugdíjasklubnak nagyon sok ügyes kezű, tehetséges tagja van, éppen ezért fontosnak tartjuk, hogy bemutatkozhassanak, alkotásaikat nagyobb nyilvánosság előtt is megmutathassák – mondta Kovács Zoltánné Rózsa a klub elnöke, a kiállítás ötletgazdája.

Az első kiállításon Szénási Sándorné Marika gyöngyésztereit és Rósa Gézné Judit patchworkmunkáit mutatták be.

Szénási Sándorné Marika a Paksi Atomerőmű Műszaki Könyvtárban dolgozott. A gyöngyfűzéssel nyugdíjas-ként, 2014-ben kezdett foglalkozni, amikor az Atomerőmű Nyugdíjasklubban megismerkedett vele. Nagy kedvet kapott hozzá, és a gyöngyfűzéshez való lelkesedése máig töretlen. 2014 nyarán Kölesden, később az erdélyi Tibód gyöngyfűző táborában sajátította el a szakmai fogásokat. Mindig újabb és újabb mintákat, színvariációkat használ művei elkészítéséhez. Gyöngyésztereit korunk viseletéhez tervezi, hagyományos és modern stílusban dolgozik. Örömmel készíti a népi ékszereket a megfelelő tájegység hagyományai szerint, de ösztönösen törekszik az egyediségre, az újszerű megoldásokra és az új színkombinációk harmonikus kiválasztására is. 2020 tavaszán a Csengey Dénes Kulturális Központ könyvtárgalériájában nyílt kiállítás, ahol több mint 40 darab ékszert állított ki. Mesés szép kárpátaljai kazettás körgallért, zengővárkonyi cakkost és

sárközi csavarintózt, de pávás függőt és hattyú formájú medált is tárt a közönség elé. A leheletfinomságú, csipkeszerű gyöngyészterek, a különleges, modern vonalú nyakláncok és medálok láttán felmerül a kérdés: ezek valóban gyöngyből készültek, ezeket valóban kézzel fűzték?

Rósa Gézáné Judit szintén a Paksi Atomerőmű nyugdíjasa. A patchworkkel, foltvarrással még aktív dolgozó korában, 1990 őszén egy kiküldetés során véletlenül ismerkedett meg. San Francsóban tekintette meg az Amish Quiltek kiállítását, és az ott látottak oly nagy hatással voltak rá, hogy a múzeumi boltban vett egy „kit”-et (olyan csomag, ami a minta leírásán kívül a megfelelő anyagokat is tartalmazza a „mű” elkészítéséhez), és esténként kézzel megvarrta első quiltmunkáját, egy 65×65 cm-es terítőt. Megtudta, hogy az Amerikai Egyesült Államok legnépszerűbb népművészetét ismerte meg. Majd könyvekből, kiadványokból bővítette ismereteit, nyugdíjasként pedig nagy lendülettel kezdett a varrásnak. Tagja lett a paksi Atomfoltosok nevű és a Rákosligeti Foltvarró Klubnak is. Fejlődését az internet adta lehetőségeken túl táborokban és varrónapokon való részvételekkel biztosítja. Több kiállításon bemutatkozott már. Eddigi legnagyobb munkája egy 365 blokkból álló (230 cm×230 cm) takaró, amihez a mintát Ausztráliából küldték 52 héten keresztül, és a világban nagyon sokan megvarrták (Magyarországon kb. 40 ilyen takaró készült). Ez a takaró 78 különböző anyagból készült, és több mint 11 000 kiszabott darabból áll.

A klub kiállítássorozatának első bemutatkozásán
Szénási Sándorné, Kerepesi Ottóné szervező és Rósa Gézáné

Fotók: Szabadi János

Az Atomerőmű Nyugdíjasklub februári kiállításán gyöngyészereket és patchworkmunkákat mutattak be. A következő, tavaszi kiállításon hímzésekkel, horgolt terítőkkel és figurákkal, szalagtűzéses technikával készült díszekkel várják az érdeklődőket az Atomerőmű Nyugdíjasklub Egyesület Gesztenyés utcai klubjába.

Gyöngyfűzés

A gyöngyfűzés története évezredekre tekint vissza. Mindez annak köszönhető, hogy a gyöngyök általában tartós anyagokból készültek, amelyek az idő múlásával sem korhadtak el, nem mentek tönkre. A csontból vagy állati szarvakból készült gyöngyök megmaradtak, csakúgy, mint a kagylóból vagy korallból készült változatok.

A gyöngyök mindig fontos szerepet játszottak az emberiség történetében, magukon viselték az emberi kultúrák fejlődésének nyomait. Egyfajta státuszszimbólumot jelentettek, különböző hiedelmek kapcsolódtak hozzájuk, de még fizetőeszközként is használatban voltak. Az ókori görögök úgy hitték, hogy a gyöngy viselése az esküvőn boldogságot hoz a házasságba. A teljes kört bezáró gyöngyláncok az élet teljességét szimbolizálták, illetve a tradíciók továbbélését jelentették. Ezoterikus tekintetben a gyöngyről úgy tartják, hogy segít egyensúlyt teremteni és igazodni az életben zajló változásokhoz.

A gyöngy mindig is a művészet és szépség kifejezője volt.

A gyöngy a magyar népviseletnek is fontos eleme, a gyöngyfűzésnek számos tájegységi változata létezik. Gyöngy díszítette a lányok pártáját, az asszonyok főkötőjét. Gyöngyöt tűztek a vállkendőre, a réklire. A legények gyöngyös bokrétát viseltek a kalapjukon.

A Tolna megyei Sárköz népviseletében is feltűnik a gyöngy, hiszen ezzel díszítették a selyem vagy bársonykötőiket. Ünnepi alkalmakra gyöngygallért vettek fel, amely vékony fonalra fűzött, különböző színű, apró üvegyöngyből varrt laza hálófonat volt, és 3–10 cm széles fodorban omlott a nyak köré.

Manapság sokféle módszer, technika ismert a gyöngyfűzésben, mint a gyöngyszövés, a gyöngyhorgolás, a peyote (észak-amerikai indiánok alkalmazták), a RAW (jobbra haladó szögletes fűzés), valamint a gyöngy-állatok és bogók készítése.

A gyöngyfűzés folyamatos megújuláson megy át, aminek háttérében az újabb alapanyagok és az újabb ötletek állnak.

Patchwork (foltmunka/foltvarrás)

A foltvarrás vagy foltmunkák eredetileg olyan kézimunkák, amelyeket az amerikai földművesek (farmerek) asszonyai készítettek főleg elhasznált ruhaneműk még használható részeiből. A foltvarrás kapcsolható a szövés történetéhez is, hisz a megszőtt anyagdarabok összevarrásával praktikus textíliát készítettek. Az első foltvarró asszonyok minden „folton folt” takarójukat kézi varrással készítették. Kisebb közösségekben a hosz-

szú téli estéken ezzel a kézimunkázással múltatták idejüket. Különböző mintákat és elnevezéseket találtak ki, amelyeket továbbadtak más tájak asszonyainak is. Így alakultak ki a klasszikus blokkelnevezések. Napjainkra a technika fejlődése a foltvarrás területén is változásokat hozott. A varrógépek elterjedése meggyorsította a varrási folyamatot, viszont a kézi varrással elkészített művek pontosabbak, finomabbak, nagyobb értékűek. Vannak olyan minták, amelyeket csak kézzel lehet megvarrni (pl. jójó, térbeli virágok stb.). A huszadik század elején a székelyföldi Háromszéken is sok foltvarrásos kézimunkát készítettek. Használton kívüli posztókat anyagot, elszakadt pokróc még épségben maradt szélé képezte az alapanyagot, majd összeállítás előtt szükség szerint hímzéssel díszítették a darabokat.

Quilt (tűzdel)

A foltmunkából akkor válik quilt, amikor a foltokból álló fedlap mögé bélésanyagot és hátlapot helyeznek, és ezt a „szendvicset” kézzel vagy géppel átvarrják, tűzik. A tűzés egy külön művészet és nagyon fontos, mert ez biztosítja a használati tartósságot, és kiemeli a mintát, ami növeli a szépséget.

Horváthné Kolozsváry Ilona versei

BENSŐMBEN ÉLSZ

Szólítlak, bár tudom, csak hamu s porként létezel,
lényed bensőmben érzem, várlak, de nem érkezel.
Képzetem vetít, ha lecsüng ajkam, ha fájdalom ér,
együtttérezést, vigaszt a sorsunk adta jelen nem ígér.

Töröltetett a hívó szó, csenddé vált az ismert hang,
végzetes szólamodat is elzúgta a temetői harang.
Maradtam egyedül, bár féltő szavaidat felidézem,
hogy őrködjének felettem is, a Mindenhatót kérem.

Bajusz alatti halvány mosolyodat őrzi képmásod,
örömet sugáرزol, mi tükrözi vidáman élt világod.
Nézésed most a virágokkal teli asztalomnak díszé,
így tudsz már csak lenni a törött életemnek része.

Paks, 2022. január 12.

A KÓR HALÁLA

Ó, te mérgező kór, te velőig átkozott,
a bűn az, mi nekünk e világra hozott,
miért, hogy a jók nehéz életét illeted,
rosszak útjait védve távolba téveded?

Te néember, remegj már tőlünk végre,
teszünk ellened, hiába borulsz térdre.
Nem maradsz sokáig gúnyos veretlen,
terveink irántad végzetes s kegyetlen.

Harcolni fogunk rettentő nagy erővel,
számolni tudunk a sok értelmes fővel,
megvívjuk a háborút ésszel ellened,
törölni igyekszünk világból a neved.

Nem adjuk fel, küzdünk mindenáron,
nem akadunk meg a felállított gáton,
megtaláljuk a ciánmérget ölteni ellened,
hisszük, megvívhatunk győzőn veled.

Megtaláljuk a mélyre szőtt gyökered,
gúzsba kötjük a még kapálózó kezed,
kiöljük az önző akarás lelkét belőled,
hallani sem fogunk a pokolból felőled.

A világ majd megtisztulva lélegezhet,
a galád többé senkivel nem végezhet,
élhetőbb lesz a Föld az átok halálától,
nem lesz már szenvedés a kór kínjától,

Paks, 2009. március 25.

HANGOK A NYITÁSRA

Hallgatom a lét csendjét egyedül,
csak a szívem dobogása ad hangot legbelül.
Kint a kavargó szél susogása is lassan elül,
a sors húrja fontosat súgva halkán hegedül.

Az életet csobogó patakként, élő zenével kell folytatni,
fájdalmas búsan a saját börtönünkben maradni.
Dallamok kulcsot adnak a hallásra, és ajtót
nyitnak az létnek továbbhaladásra.

Paks, 2021. december 17.

Kernné Margó versei

TAVASZVÁRÓ

Már várom, hogy a tavasz
Újra beköszöntsön,
Kiskertemben a sok virág
Ezer színben tündököljön.

Az ibolyák és hóvirágok
Bontogatják szirmait,
Sárga virágú téltemető
A fűben, élénken kacérkodik.

Az öreg diófa ágain
Madarak röpködnek,
Gerlék, varjak, cinegék
Eledelt keresnek.

De a száraz ágak között
Még keményen zizzen a szél,
Deres háztetőkön
Megcsillan a napfény.

A didergő tél lassan elköszön,
És eljön a várva várt tavasz,
Szeretetet sugall a nyíló virág,
És szívünket átjárja a meleg napsugár.

SZÜLETÉSNAPODRA

Februári téli napon
Szürke felhő közeleg,
Éjszakára behavazik,
Míg Te alszol csendesen.

Égből hulló hópihe
Tekereg a széllel,
Bekopogtat az ablakon,
Hogy köszöntsön Téged.

A kandalló melegében
S a tűznek fényében,
Gyermekek és unokák
Körbevesznek Téged.

A megélt percekre,
Melybe visszamennél,
Mosolyogjon szívedbe
Minden szép emlék.

Születésnapod van,
S mint sok apró fáklya,
Ünnepi tortádon
Ég a gyertyák lángja.

A sok év elszaladt
Ám szívünkben itt maradt,
A régi emlék, a szép évek
Lelkünkben tovább zenélnek.

SZÜLETÉSNAPI KÖSZÖNTŐ

Mint a virág, mely tavasszal bontja szirmait,
Szíved darabját megkapták lányaid.
Boldogan él, kit igazán szeretnek,
Mint mikor a napsugár melengeti szívedet.

Mikor megtép a bánat, lassan feledd el,
A félelem záporát, az arcodról rejtsd el!
Bár az élet, tudom, nem mindig teljes,
De ha lent vagy a búval, vidáman kelj fel!

Virágok között élsz a házban, mit igazán szeretsz,
Unokáid hozzák el neked az életörömet.
Életedben legyen még százmillió szép nap,
Legyél olyan boldog, mint amilyen szerény vagy!

Elmúlnak az évek felettünk,
Kicsi gyermekből felnőttek lettünk.
Gyermeknevelésből jelesre végeztünk,
Unokák szeretetétől sikeresek lettünk.

Hetvenkedve most már, csak járj az utadon,
Ezt kívánom neked születésnapodon!
Egészség és béke vegyen téged körül,
Fogadd ezt a verset örökre emlékül.

KÖSZÖNTŐ

Mint madarak szállnak az égen,
Úgy múlnak el az ifjú évek.

Emlékek sokaságát a szívedben rejtéd,
Gondolatban mindig örökre veled lesz.

A virágokkal teli kertedet csodálom,
Hol a tavaszi napfény örömében táncol.

Virágok között számos kertbarát
Ünnepel ma Téged, e szép nap alkonyán.

Dallamok hangjai a füledben csengnek,
Hallgasd, hisz neked szól e köszöntőének.

Higgy továbbra is mindig csak a jóban,
Isten áldása kíséren valódban!

Születésnapodra szívednek ünnepet,
Hosszú boldog életet kívánok még Neked!

Takácsné Tóth Márta versei

ESTE

Réveteg esték ölelő karjában
Állni látszik az idő.
Emlékfoszlányok kusza képei...
Mozdulatok, hangok,
Illatok kísértének.
Te valóság vagy.
Rám vársz.

Budapest, 2022. január 23.

Takácsné Tóth Márta A pillanat öröme c. rajza és több festménye előtt, közös kiállításon 2021-ben

Takácsné Tóth Márta: A pillanat öröme, A4, grafitceruza

A PILLANAT ÖRÖME

Szűz lap várja, hogy megfogadjon.
Termékeny grafit szemcsék
Milliói rendeződnek.
Simító, szántó, határozott, mégis finom
Mozdulatok sokasága.

Sötét folt mellett születik a fény,
Mint szembogárban a csillanás.
Arc és orr, szájsarki mosoly.
A pillanat öröme.
Megörökítve.

Paks, 2022. január 24.

ALKOTÁS

Lelkem csitítja, szűri agyam kósza gondolatát.

Körülöttem férjem motoz, tányér koccan.

Már hat óra?

Szürkület van.

Biztos' éhes.

Beszippantanak a színek, félig kész már a kép.

Valami sötét kell ide még:

Szürkéslila?

Párizsi kék?

Ecset, víz, festék...

Megáll az idő.

Csak érzés van, nincs tudat.

Azt mondják: flow.

Magyarán:

Jól elkaptam a fonalat!

Paks, 2022. január 24.

LEBEGÉS

Lehunyt szemmel fekszem a vízen,
Úszás utáni lazulás.
Meg volt az 1 kilométer,
Gőz, szauna, vizes masszázs.
Teljes 3 órás program
Szerda délután.

Tenyerén hordoz, átölel a víz,
Mint szülő keze a kisbabát.
Jön a gerincnyújtás.
Jobb kéz, bal láb, majd fordítva,
Ahogy a jógán Magdi tanította:
Leszegve az áll.

A szomszéd sávokban senki sincs,
Túlfolyóról jön a finom locsogás.
Szempillámon pár vízcsepp remeg.
Élvezem a ringást, morajlást.
Gyerekkori álmézés... még kinn a konyhán
Valaki neszez.

Izmaim minden apró rostja ellazult,
Nincs már feszültség bennem.
Lebegek, mint egysejtű az őslevesben
Vagy méhben a gyermeki én,
Kinek anyja szíve s az erekben surranó vér üzeni:
Vár a fény.

Lágy, langyos érintés. A meleg befolyó.
Jó érzés, oly könnyű vagyok,
Mint eső után tavaszi ködfosztlány.
Lelkem öröm tölti el, biztonság, végtelen nyugalom.
Átsuhan egy gondolat: Ilyen lesz majd akkor,
Az is talán?

Jó, hogy fejemnél volt a kezem,
Különben nagyot koppanok:
Elértem a medence falát.

Kiskőrös, 2022. január 26.

Bunkóczi András versei

ŐSZ VAN

Gyöngyházfehér fátyol telepedik a friss szántásokra
Szellő meglebbenti néha...
Arcnélküli fák néznek szembe, kezükben sápadt a nap
Ősz van
Színezett levelek fakulnak a tájba
Mozdulatlanság méltósággal trónol
Madárdal esőcseppekbe zárva
Ősz van
Lassan múltó órákban jéghideg a fény
Fehér fátyolba tekerve az ég és a föld
Szellő sem lebben...
A mozdulatlanság méltósággal trónol
Ősz van

NE KOPOGTASS A MENNYORSZÁG AJTAJÁN...

Megállt az Ajtó előtt, vörös hajjal és meztelen,
Megállt az Ajtó előtt, ami Nagy volt és Fehér,
Hátára és karjára tetovált tollakkal,
Kocsmaszagúan, tétován, mint egy másnapos.
Nincs csengő, sem ajtóköppantó, sem kilincs,
Nincs semmi, csak a Nagy Fehér Ajtó.

Megjött a lovag, teljes fegyverzetben,
Rozoga lován, sisakrostélyt lehúzva,
Dárdáját előre bökve, támadólag.
Köpenyét már rég elhagyta.
Meztelen, vörös hajú testet nincs semmi,
Ami betakarja.

Álltak és vártak.
Valaki csak jön bentről.

Minden különböző fehér volt,
Hol áttetsző, hol matt, hol fénylő, hol jéghideg.

Kiáltani akart a meztelen test,
Hé, itt vagyok! Megfagyok.
De nem tudott, csak az egész test remegett,
A levegő is beleremegett.
Kiáltani akart a lovag,
Hé, itt vagyok! Vártatok?
De nem tudott, csak a páncélja remegett, nyikorogva, fémesen.
Még a ló is beleremegett, félősen, toporogva.

A ló nyerített, metszően, fájoan, éhesen.
Hangja vízhangzott az ajtón, a Nagy Fehér Ajtón.
Magasban fehér volt a kelő nap és a hold, jéghidegek a csillagok.
A Nagy Fehér Ajtó megnyikordult és kitarult.
Mozdulatok, az alakok szétestek, ahogy beléptek ajtón, Nagy Fehér Ajtón...

Horányi György versei

ELTÚNT IDŐ

Hova lett a múlt tavaszainak
éltető, frissítő melege,
rügyeket fakasztó sugaras
szőlő hajfonat derűje,
még a nyár sorvasztó ereje is
megtorpant hűvös ajkaidon.

Szememre fröccsen
a sok édes emlék, andalít...
de az ősz hideg szele
már álomba repít.

BÖFFENETEK

Az oligarha tágas garatja
mindent lenyel, ha akarja.

A magány csak magát szereti,
lépteit csak maga felé vezeti,
A szerelmet, szép szót
csak magának követeli.
Ha hallott valakitől valami jót,
azt a valakit azóta is keresi,
bár előtte jár, mégsem követi.

A harcedzett arc mély
árkaiban az orrlövész
vigyázó szeme pislant,
„néz hosszú méla lesben”,
akire vár az még egyben.
A kiszemelt áldozat
békésen rátekint,
és kezének lendületével
a kalapját feléje lengeti,
de az arctalan arc őt
már megint lelövi.
„ha harc, hát legyen harc!”
és a vérdíjat érte,
mert megérdemelte, felveszi,
majd hazafelé menet
a fiának ígért csokoládét
a sarki boltban megveszi.

Gondolatlegelőn legel az éhes tulok,
gondolta, okos leszek, ha sokat tudok,
és falta, harapta a sok esztelen beszédet,
és értette a neki szánt értelmet.
Kutatta a könyvek rejtekeit,
és követte az elődök lábnyomait,
de felfújódott, majd nagyot kiáltott.
Már itt is vagyok!
Ugye, nagyon vártatok!
Látjátok, hogy a sors hogy megragadott?
Ezért mától én vezetem az országot.

Okosságom határtalan,
amit teszek láthatatlan.

Úgy is lett.
Minden tett a szakadék felé vezetett.

Zengett a szó, harsogott az induló.
Nem alkuszunk, nem alkuszunk,
csak zuhanunk, csak zuhanunk...

Üzenet a népnek!
Cseppekből áll a tenger.
Tiétek a csepp, enyém a tenger.

HA ITT A VÉG

Ha itt a vég, már nincs sem múlt, sem jelen,
a holnap is elérhetetlen.

Holnaptól már nem köszöntenek,

Holnaptól én sem köszönthetek,

Holnaptól már nem születik

új szó, sem tett, sem akarat,

mely által a világ megváltozhat.

Az idő rohan, mint egy folyó,

múló életem madarak fúrta

homokpartjai között,

és mossa az értéket és az értéktelent

a végtelen tenger felé.

Ez életem túl, ha nem lenne élet,

nem várnám és nem érthetném meg

a végtelent, az örök reményt,

mely a szeretet lángjával bennem ég,

s hitem aprócska kövein

épít új életet.

KORAI TÉL

Ragyognak még a rózsák a kertben,
tüskés sűrű bokraikon
egyre csak bimbóznak, egyre csak nyílnak,
mert a bágyadt langymeleg sugaraival
becsapta őket a novemberi nap.

A muskátlik is a nagy kőedényben
bátran ontják virágaikat, a pirosat,
a rózsaszínt, a fehérét és a sárgát,
és még a késő őszi nap fényesíti szirmaikat.
Színpompájuk őrzi a nyár szerelmét.

Ma reggel a Dunáról jövő hajnali köd
rászorult a kertre,
és vad szél csapott le észak felől.
A súlyos felhők hullámzó tömege
ráborult a gyanútlan kertem fövényére,
és a sok reszkető sárga levél,
és a bokrok minden virága szirmaira hullt.

Megjött a tél. A gyökér is aludni tér.
Az erdő is csupasz, barna és meztelen.
Lehullottak a hűsítő büszke lombok.
A fák ágai között szürke köd lebeg,
de fölöttük fent a messzeségben
ragyog az űr, a végtelen mélykék.

ŐSZI ZSONGÁS

Ősz zsong,
búsuló sárga színeivel köröttem bong,
üzen, zúzza, tépázza hervadó életem.
Vihar szele süvítve dalol,
és felkavar mindent
a bomló avar alól.

Régi dalok,
bevillanó hangfoszlányok,
mint elnyűtt ruhadarabok, apró cafatok
arcom és homlokom redőibe csapódnak,
s miként a régi indulatok,
ott maradnak kérlelhetetlenül.

Süvölt a múlt. Didereg a lelkem.
Hajamra szárnyas zúzmara hullt.
Szavaim apró jégdarabok.
Köröttem dermeszt a félelem.
Bent szívem kályhamelegével
magamat végre életre égetem.

Ingemen lebben a tél.
Ködbe vész álom és remény.
Kapkodva zihál lélegzetem.
Az ősz üzen: lehull minden levél.
Fagyott gondolatok ajkaimon,
mint jégcsapok csüngenek,
de szívem már Isten szavára vár.

ÚJ REGGELEK

Jönnek az új reggelek,
és az új reggeleken
új reményre ébrednek.
Jönnek, sorakoznak az új gondok,
s oly gyorsak, akár a fergeteg.

A fásult tegnapi álmok
a hajnali ködfüstben
messzire szállnak,
és elnyeli őket a végtelen.

Te itt vagy velem,
szorítva fogod a kezem,
és ügyelsz arra, hogy
áldott legyen az életem.

VALLOMÁS

„Élettel és szeretettel ajándékoztál meg,
és a gondviselésed őrizte lelkemet.”

Jób 10,12

Lángoltam a vágytól szakadatlan,
fűtött a tett, fűtött az álmom,
hittem, amit kerestem,
azt megtalálom.

Hordoztam magamat bátran és büszkén,
rohantam élni,
de abba gyakran belehaltam.

Sziklából tüzet csiholtam,
szellőből vihart kavartam,
de a viharban gyáván elbújtam,
majd rám borult az Ég,
és megtartott egy sziklahasadék.

Már tudom, hogy Benne élek,
mert megragadott az öröklét.

Sipos László

Tudománytörténet

25 éve alakult a Tolna megyei és az országos mérnökkamara

A magyar mérnökök hivatásrendi köztestületének alapítására vonatkozó legrégebbi előzmény egy közel százötven éves történettel kezdődött. 1878. május 30-án a Magyar Mérnök- és Építész Egylet közgyűlésén Haasz József újvidéki mérnök indítványozta egy Mérnöki Kamara felállítását. Az 1879. május 9-i választmányi ülésen már megfogalmazták, hogy a létrehozandó kamara a mérnöki cím viselését, a műszaki tisztviselőket, a vasúti és egyéb közlekedési vállalatok műszaki közegeinek okleveles képesítését, minősítését és képzettségét (akkori szóhasználattal: kvalifikáció) kívánta szabályozni. Az 1883. évi minősítési törvény megszületése után a műszaki közszolgálat védelme irányába terelődött a mérnökkamarai gondolat.

„Negyvenöt esztendőnek kellett eltelnie ahhoz, hogy 1923. március 29-én az Országos Törvénytarban megjelenjen a 74 paragrafusból álló 1923. évi XVII. törvénycikk a mérnöki rendtartásról. A törvénycikk 4. paragrafusa alapján a mérnöki kamara „a mérnökök erkölcsi és anyagi érdekének a közérdekkel összhangban való oltalma és előmozdítása céljából Budapesten szerveztetik”. A kamara megalapításának előkészítésére Walko Lajos kereskedelemügyi miniszter – Zielinski Szilárd vezetésével – egy harminctagú bizottságot kért fel. Az országos hatáskörű Budapesti Mérnöki Kamara egy évvel később, 1924. március 8–12. között tartotta alakuló ülését, ahol a szavazásra jogosult 3361 tag közül 3086 voksolt. Előnké Zielinski Szilárdot, alelnöknek dr. Hermann Miksát és Sármezey Endrét, titkárnak Thoma Frigyeszt választották. Kamara választmányába 14 általános (építő) mérnök, 13 gépészmérnök, négy építész, két-két vegyész, illetve erdőmérnök és három bányamérnök került” – olvasható az mmk.hu/kamara/tortenet oldalon.

1924-től önálló mérnöki gyakorlatot csak az folytathatott, akit az országos hatáskörű Budapesti Mérnöki Kamara (BMK) tagjai sorába felvett.

Előfeltétel a mérnöki oklevél megszerzését követő háromévi szakmai gyakorlat igazolása volt, de kiemelkedő műszaki tevékenység esetén egyetemi végzettség nélkül is lehetővé vált a tagság. A taglétszám 3500-5000 között volt, a kamara a jogszabálytervezeteket véleményezhette, sőt az Országgyűlés felsőházába is delegálhatott két tagot. A szervezet hivatalos folyóirata az 1867-ben alapított Magyar Mérnök- és Építész Egylet Közlönye lett, 1934-től pedig megjelent a Kamara Közleményei elnevezésű periodika. Az első hazai mérnökkamarát Szálasi Ferenc miniszterelnök szüntette meg 1945 februárjában. A kommunista kormányzat sem tartott igényt a hivatásrendi kamarákra. A műszaki értelmiség fejlődését az állampárt által felügyelt egyesületek biztosították a politikai érdekérvényesítés lehetőségétől megfosztva.

„A rendszerváltoztatás hajnalán 1989-ben mi, mérnökök döntöttünk úgy, hogy megfelelő rangra kívánjuk emelni a felelősségteljes mérnöki munkát. Bár a kezdeményezés egy kis csoporttól indult el, egy év alatt országsszerte több ezer mérnök csatlakozott hozzánk. Ez a széles körű támogatás tette lehetővé, hogy a mérnöktársadalom új úton indulhasson el, megszervezve szakmai önkormányzatát. Mégis csaknem hét évig dolgoztunk azon, hogy az Országgyűlés törvénybe foglalja törekvéseinket. 1996-ban a parlament egyhangú szavazással fogadta el a törvényt, amely köztestületi rangra emelte kamarai formában a tervező és szakértő mérnökök önkormányzatát” – olvasható az mmk.hu/kamara/rolunk oldalon. A tervező- és szakértő mérnökök, valamint építészek szakmai kamaráiról szóló 1996. évi LVIII. törvény hatályba lépését követően hazánkban „történelmet írva”, 1996. november 7-én Szekszárdon alakult meg az első köztestületi, területi mérnökkamara. A régi Vármegyeházán a 169 regisztrált mérnök elfogadta az alapszabály-tervezetet és megválasztotta a Tolna Megyei Mérnöki Kamara (TMMK) első tisztségviselőit. A jelenlévők Bohli Antal okl. építésmérnököt elnöknek, Sipos László villamosmérnököt alelnöknek választották. 1996–2001 között elnökségi tag lett dr. Germán Endre, Kaiser József, Kovács András, Palotásné Kővári Terézia és Ujvári Endre. Első ciklusban dr. Orbán Gyula vállalta a Felügyelő Bizottság, Kenderesi László kollegánk pedig az etikai-fegyelmi bizottság vezetését.

1996. november 7.-e után valamennyi megyében megalakultak a területi mérnöki kamarák, és a megválasztott küldöttek felhatalmazást kaptak az országos hatáskörű Magyar Mérnöki Kamara (MMK) 1997. január 11-ei megalakítására. E beszámoló íróját, az akkor negyvenéves paksi villamosmérnököt először (majd ezt követően még négy alkalommal) választották meg a küldöttek az MMK-elnökség tagjának.

A kamarai tagság minden olyan építési törvény hatálya alá eső mérnöki tevékenységet végző számára kötelező, amely jogosultsághoz kötött,

és ezáltal névjegyzékbevételi kötelezettséggel jár. Természetesen van olyan szakmagyakorlás, ahol törvényi szinten másképpen szabályozzák e kötelezettséget. Az atomtörvény 19. §-a nem ír elő kötelező tagsági követelményt a nukleáris szakértői jogosultságot igénylők számára, ugyanis e szakmában jelentős szakértői munkát végeznek a fizikusok, az orvosok és a matematikus végzettségű szakemberek is. A tagfelvételek, jogosultsági engedélyek kiadásán, az állandó tagok névjegyzékben tartásán túl a mérnökkamara titkársága vezeti a felelős műszaki vezetők és műszaki ellenőrök nyilvántartását is, valamint gondoskodik tagjai és nyilvántartottjai számára a szakmai továbbképzések biztosításáról, a szakmai tájékoztatásokról és szakmai fórumok megszervezéséről.

„Tolna megyében az alakulás óta a taglétszám folyamatosan növekszik, jelenleg több mint négyszáz fő aktív tagunk és több mint háromezres tagnyilvántartottunk van. A takarékos gazdálkodás eredményeként 1999 közepétől rendelkezünk saját irodával Szekszárd központjában, mely folyamatos, félnapos ügyfélszolgálatot biztosít tagjaink számára. A felügyelő bizottságunk évente átfogó ellenőrzést és elemzést végez a gazdálkodás és a tagnyilvántartás valamint a jogosultságok elbírálása terén. Etikai vonatkozású ügyünk az elmúlt évek során mindössze 2-3 esetben

volt. Kamaránk életében meghatározó jelentőségű a szakcsoportok létrejötte és működése, mert aktív munkájukon keresztül valósítjuk meg a kamara szakmai érdekvédelmi funkcióját, így hatásuk jelentős mind a jogosultságok elbírálása, mind pedig a szakmai képzések és továbbképzések terén. A szakcsoportok munkájának segítésére, minél több fiatal bevonására folyamatosan törekszünk. Az MMK szakmai tagozati keretein belül Tolna megyében a következő szakcsoportok működnek: Vízgazdálkodási és Vízépítési; Geodéziai és Geoinformatikai; Tartószerkezeti; Épületgépészeti; Hírközlési és Informatikai; Környezetvédelmi; Közlekedési; valamint az erőműben dolgozókat leginkább érintő Energetikai Szakcsoport. A szakcsoportok munkájával közösen több sikeres rendezvényt, szakmai fórumot tudhatunk magunk mögött, és kívánjuk ezt így tenni a jövőben is. Ezek megszervezésére általában évente kétszer kerül sor, tavasszal és ősszel, legtöbbször a szakmai egyesületek (ÉTE, MHT, MEE, KTE stb.) bevonásával. Legtöbb mérnök kollegát megmozgató rendezvényünk az évente február elején megrendezésre kerülő Mérnökbál, amelyre 2022-ben is nagy szeretettel várunk minden kollegát és persze a barátait is” – tájékoztatott Fenyvesi Csaba okl. gépészmérnök, az MVM Paksi Atomerőmű Zrt. Külső Technológiai Osztályának osztályvezetője, a TMMK jelenlegi alelnöke, az MMK elnökség jelenlegi tagja.

75 éve olvashattunk az atomenergiáról

A Paksi Tükör 2021. decemberi szám 112–115. oldalain Beregnyei Miklós főszerkesztő 75 éves az *Élet és Tudomány* című írásából megtudhattuk, a jelzett ismeretterjesztő hetilap elsősorban a magyar tudományos élet eredményeire fókuszál. Jellegzetessége, hogy a kutatók saját maguk írnak eredményeikről közérthető, népszerű formában. A szerkesztők érdeklődésének középpontjában az aktuális eredmények, valamint a tudomány hétköznapi kapcsolódási pontjai állnak. Céljuk az olvasó pontos tájékoztatása. A hetilapnak fontos szerepe van a legújabb magyar találmányok és tudományos eredmények országos elterjesztésében, valamint a nemzetközi eredmények hazai megismertetésében. E periodika nem egy minél nagyobb profitra törekvő, hanem a tudomány értékei iránt elkötelezett lap. 1946-ban Szent-Györgyi Albert biokémikus alapította. Az I. évfolyam első példánya 1946. december 1-én jelent meg, melyhez a Nobel-díjas tudós maga írta a bevezetőcikket.

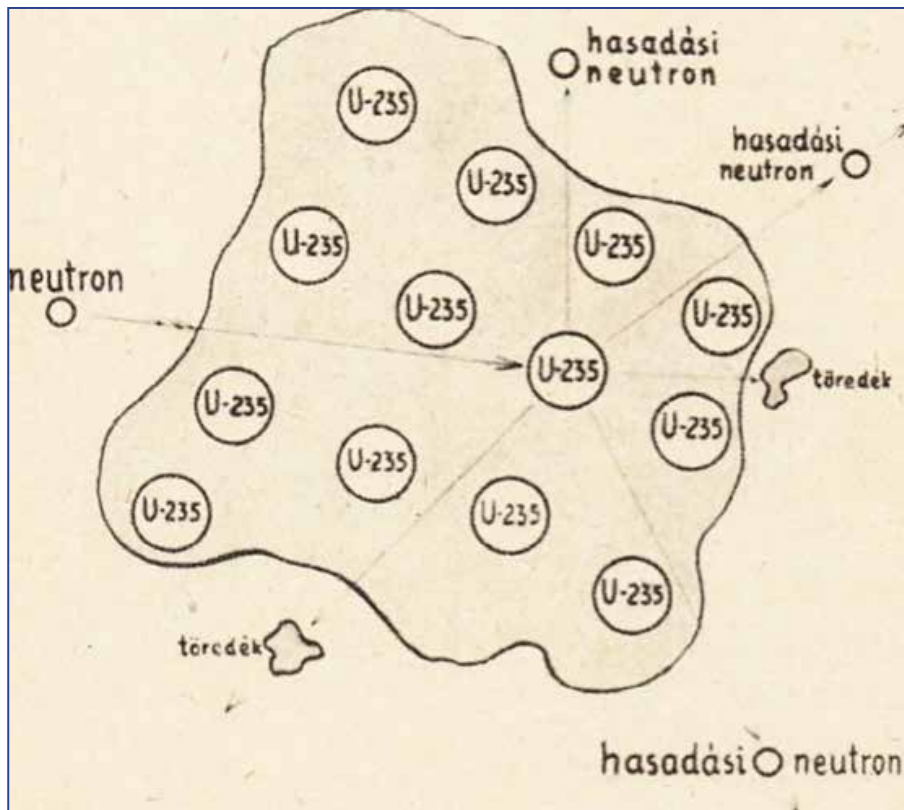
A fenti gondolatok után célszerű egy gyakorlati példával illusztrálni, hogy már az induláskor komolyan vették a szerkesztők az atomenergia, az atomenergetika tárgykörét. Az *Élet és Tudomány* I. évfolyam második számában, 1946. december 16-án Pál Zsigmond a következő kérdésre igyekezett választ adni: Mi az atomenergia? Máig tanulságos, a korabeli illusztrációval ellátott közérthető és tömör válasz, így érdemes megismernünk.

„Előfordulnak ritkán olyan folyamatok is, amelyekben az atommagok is cselekvően részt vesznek, az atommagok jutnak kapcsolatba egymással, és amelyekben az atommagok meg is változnak. Az atommagokat alkotó protonok és neutronok átcsoportosulnak, és eközben hatalmas mennyiségű energia szabadul fel, az atomenergia, amely körülbelül tízenöt milliószor nagyobb, ugyanakkora mennyiségű tüzelőszert égésekor felszabaduló hőmennyiségnél.”

Érdeemes még tanulmányozni a korabeli hazai várakozásokat a szabályozott láncreakcióra vonatkozóan.

„Gondoskodni kellett tehát arról, hogy az atomenergiát robbanásmentesen egy lassú láncreakcióban szabadítsák fel. Ezért már a háború alatt az atomenergia felszabadítására irányuló kutatások új irányt vettek. Olcsóbb anyagot, lassúbb láncreakciót kellett keresni!” – fogalmazott a szerző a „Titok még az atombomba?” című cikkében, előrevetítve a megkezdett ismeretterjesztő tájékoztatás folytatását.

Jó tudni, 75 éve még csak négy év telt el az emberiség második tűzgyújtása óta, és öt év múlva az USA-ban 1400 kW-os hőteljesítményből

200 kW villamos energiát fognak hasznosítani egy kísérleti szaporítóreaktor (Experimental Breeder Reactor = EBR) üzemeltetése révén. Ma már tudjuk, hogy a villamos energiával az Idaho National Reactor Testing Station (Idaho Nemzeti Reaktorkísérleti Telep) egy épületének világítását látták el. Mivel e létesítmény nem a hálózatra dolgozott, még nem tekinthető közcélú erőműnek, de ettől az elmélet még bizonyítást nyert.

Visszatérve a kezdetekre, az olasz Enrico Fermi irányítása mellett 1942. december 2-án Chicagóban egy stadion lelátója alatti térben a világon először sikerült a mértékletes nukleáris láncreakció beindítása és önfenntartása. Az atomreaktor szabadalmát Enrico Fermi és Szilárd Leó kapta meg, majd Eisenhower elnök javaslatára az ENSZ létrehozta az Atom a Békéért díj (Atoms for Peace Award) kitüntetését. Az első díjat 1957-ben Niels Bohr kapta az atom- és atommagmodell megalkotásáért. A második díjat 1958-ban Hevesy György kapta a radioaktív nyomjelzés felfedezéséért. Az 1959-es díjat Szilárd Leó és Wigner Jenő az atomreaktor megtervezéséért, az 1960-as díjat Alvin M. Weinberg és Walter H. Zinn az atomreaktor megépítéséért kapta. Egy-egy olasz, amerikai, dán, kanadai és három magyar szerepel a hétfős dicsőséglistán.

Könyvajánló

Pécsi Akadémiai Bizottság 50 éve

Magyar Tudományos Akadémia (MTA) fő feladata a tudomány művelése, eredményeinek terjesztése, a magyar tudomány képviselése. Az MTA a tudomány hatékonysága és regionális súlyának növelése érdekében 1961-től kezdte meg a területi bizottságok országos hálózatának kialakítását. Az MTA elnöksége 1969-ben másodikként létesítette a Pécsi Akadémiai Bizottságot (PAB) a dél-dunántúli régió tudományos életének összefogására. A PAB – mint a régió szellemi közéleti fóruma – fontos szerepet vállal a térség tudományos bázisainak erősítésében, a tudomány iránt érdeklődők, annak művelésével foglalkozó szakemberek aktivizálásában. Ezen célkitűzésének megfelelően Baranyában, Somogyban, Tolnában és Zala megyében együttesen mintegy ezer nyolcszáz tudós és kutató vállal közéleti szerepet is a PAB működési területén, a szakbizottságaiban és a munkabizottságaiban. A pécsi tudomány napi rendezvényen megjelentek kezükbe vehették a Pécsi Akadémiai Bizottság 50 éve című művet, mely többek

között tartalmazza a 2019. április 3-ai jubileumi ünnepségen elhangzott előadásokat is.

A kötetben a következő tanulságos és közérthetően megfogalmazott összegzés olvasható az MVM Paksi Atomerőmű Zrt. kutatás-fejlesztés-innovációs tevékenységéről:

„A nukleáris energetikát némi túlzással hungarikumnak is nevezhetnénk, hisz a magyar tudósoknak meghatározó szerepük volt abban, hogy az istenek tüzét villamos energiává alakíthassuk. A nagy elődök nyomán folyt a nukleáris energetika fejlődését szolgáló tudományos tevékenység hazánkban az elmúlt hetven évben számos tudományterületen, a fizikától a radiokémián, gépészmérnöki tudományterületen át az informatikáig. Ez a kompetencia döntő mértékben hozzájárult ahhoz, hogy a Paksi Atomerőmű 1982 óta biztonságosan adhassa az ország villamosenergia-termelésének több mint felét úgy, hogy ma hazánk-

ban az egységnyi villamos energia megtermelése 40%-kal kevesebb káros emisszióval jár, s 60%-kal olcsóbb, mint a zöld energetika éltarhosának számító Németországban. Ehhez nemcsak az üzemeltetéshez szükséges tudást kellett elsajátítani, hanem képesnek kellett lenni arra is, hogy az elmúlt négy évtized alatt az atomerőmű biztonságát az egyre szigorodó követelményeknek, a két nukleáris balesetet követő célzott ellenőrzéseknek megfeleltessük, például a földrengésbiztonság növelésével vagy a súlyos balesetek kezelésére való felkészüléssel. Olyan fejlesztéseket valósítsunk meg, amelyek a gazdaságosságot javítják – mint a blokkok villamos teljesítményének 440 MW-ról 500 MW-ra történő növelése vagy a folyamatos üzemanyag-fejlesztés, amelyek ma már lehetővé teszik, hogy a reaktorok megállás nélkül, három hónappal tovább üzemeljenek, 12 helyett 15 hónapos üzemanyagciklussal. Ez a hozzáértés tette lehetővé, hogy az atomerőmű műszaki állapotát fenntartsuk, sőt javítsuk úgy, hogy az módot adjon a tervezett üzemidő húsz évvel történő meghosszabbítására, legolcsóbban biztosítva így az országnak az elkövetkezendő húsz évre 2000 MW termelőkapacitást. Összességében ezáltal megvalósíthattuk azt, hogy az immáron negyvenéves létesítmény megfelel minden lényeges vonatkozásban a mai kor műszaki színvonalának, amire az elsőként alkalmazott programozott reaktorvédelem a példa. A biztonsági, környezetvédelmi, gazdasági, műszaki és az üzemeltetőkkel szembeni előírások megkövetelik, hogy ez az elkötelezettség folyamatosan a jövőben is megmaradjon. Ennek több fontos feltétele volt, van és lesz a jövőben is:

- az atomerőmű üzemeltetőinek műszaki tudása, amelyet a hazai és a nemzetközi műszaki-tudományos közeg is elismer, s amelyet Gábor Dénes-díjak és innovációs díjak, tudományos fokozatok jeleznek;
- a tudományos intézmények, az MTA és az egyetemek közreműködése, amelyeknél a Paksi Atomerőmű eddig is a számos kutatás-fejlesztés-innovációs projekteket inspirált, és használta fel ezek eredményeit, s amire szükség lesz a jövőben is;
- az a motiváció, amelyet a hazai műszaki-tudományos közélet intézményei és képviselői támogatása jelentett és jelent az atomerőmű üzemeltetőinek, amelyet az MTA Pécsi Területi Bizottság is képvisel."

Balázs Kovács Sándor

A sárközi temetkezési szokásokról

A magyar parasztság – az általános hazai gyakorlatnak megfelelően – a halottakat a földbe helyezi örök nyugalomra. Következésképp a legtöbb településhez tartozik e célra szolgáló, megkülönböztetett jelzésekkel ellátott földterület. Magát az eltemetést a halál megállapítása, a test elföldelésre való előkészítése, s a halál tényének hírül adása előzi meg. A temetés után annak helyét megjelölik, és huzamos ideig ápolják. Az elhunyt közvetlen társadalmi környezete meghatározott ideig megkülönböztetett öltözettel, viselkedéssel, cselekedetekkel kifejezi a halál révén beállott változást.

Lényegében tehát olyan folyamatról van szó, amely közösségben játszódik le. E folyamat kiváltója e közösség egy tagja elvesztésének ténye, célja pedig, hogy az elhunytat – mint az élőkre nézve biológiai és higiénikus szempontból veszélyeset – kirekesszék e közösségből. Ez a folyamat olyan viselkedési, vélekedési és cselekvési normákat foglal magába, amelyek egy azonos hagyományú közösségben önműködően, szükség-szerűen működésbe lépnek, s irányítják és meghatározzák a közösség tagjainak feladatait. Ezt a hatást a közösség tagjainak közös tudása, a hagyományok azonos értelmezése biztosítja.

A magyarországi temetőik településen belüli elhelyezkedésének rendje a magyar történelem időszakában többször változott. A honfoglalás és az államalapítás korabeli magyarság valószínűleg az állandó vagy ideiglenes települések lakóterületén kívül temetkezett, kis méretű temetőikbe. A kereszténység felvétele után királyi törvény írta elő a temetkezés új rendjét. A középkorban évszázadokon át a települések templomai mellé temették a halottakat. Itt a templom kerítésén belül meglehetősen kevés volt a hely, így sűrűn előfordultak egymásba történő temetkezések. Templom melletti temetőt cinteremnek hívták. Az előkelőbbek és gazdagabbak a templomban is temetkezhettek. A 16-17. században megkezdődött a temetőik kitelepítése a templom mellől. A változás sürgetői legtöbbször a helyszűkére, a templom állagának romlására és néha egészségi okokra hivatkoztak. A temető általában a település egyik kiemelkedő helyét foglalja el. A temetőbeli virágkultusz a 18. szá-

zad vége előtt nem volt számottevő. Már a középkorban is gyümölcsfák álltak a sírok között, és ez a hagyomány később is folytatódott. A temetőket árokkal, sövényvel, esetleg kerítéssel vették körül. Az árok egyrészt a csatangoló állatoktól védte a sírokat, másrészt ide temették a keresztletleneket, kivégzetteket és öngyilkosokat. Az 1817-es egyházlátogatási jegyzőkönyvek így írják le a sárközi temetőket: Alsónyék: „A Temető elég tágas, bé van kerítve, a Sírok a mint a Víz engedi úgy ásonak. A Temetésre nézve a Királyi Parantsolat megtartatik.” Bába: „A Temető már nem elég tágas, bé van kerítve, a sírok elegendő méljen ásonak, a Temetés idejére nézve a Felséges Királyi Parantsolat megtartatik.” Decs: „A Temető bé kerítve nintsen. A Temető elég tágas volna, hanem egy része ujj fogás lévén, elébbeni tulajdonos Gazdaitól Szántatik. Bé kerítve nintsen. A sirt elég méllyen ássák.” Pilis: „A Temető hely elég tágas, be van kerítve, a sírok annyira leásattatnak, a mennyire a járn szokott Árviz megengedi. A Temetés idejére nézve a Felséges Királyi Parantsolatot igyekezzük megtartani, és a holt testek addig el nem szoktak temettetni, míg bizonyos jelei a Halálnak nem tapasztaltatnak, sőt sokszor megfakadnak és Bűdösödnek, úgy hogy a halottas felek nem szenvedhetvén szagát sürgetik az eltemetést.”

A magyarlakta területeken általánosnak mondható az a törekvés, hogy lehetőleg a település magasabb részére temetkeznek. A Duna egykori árterébe eső falvakban a víztől viszonylag védett hátakon találjuk a holtak nyughelyeit. A helybeliek szerint a halottakat száraz helyen biztonságos elföldelni, mivel az élő el tud menekülni, ha jön az ár, de a halott nem. A magyar falusi temetők általában három részre tagolódnak: a még betemetetlen, többnyire gazdaságilag hasznosított területre, a jelenleg rendben tartott és használt temetőre, és a már nem gondozott, fákkal és bokrokkal benőtt temetőkertre.

A falusi temetők rendeltetésük szerint védik a sírok háborítatlanságát, színterei a halott-tiszteletnek, de hasznára vannak az élőknek is. A sírjelek, a hantok, építmények falvanként eltérő módon illeszkednek sajátos rendszerbe, mindazonáltal megállapíthatók közös, illetve hasonló rendezőelvek. A legegyszerűbbek azok a temetők, melyekben semmiféle külső előírt rendhez való igazodásnak nyomát sem látjuk. Az egyetlen rendezőelv itt a sírok azonos irányú tájolása, illetve a sírok település felé fordulása. A 18. század végén megnyitott, azóta létesített temetőket az előre megtervezett, egymásra merőleges utakra felosztott sírmezők jellemzik. A sírok itt már nem az égtájakhoz, hanem az utakhoz igazodnak.

A 20. század első harmadában alakult át a decsi temető stílusa is „elképesztő ízléstelenségé. Régi, szép, épített kerítését áttörték az út széléig nyomuló kriptaborzalmak. A márványtáblák nem csupán befelé jelzik a halott nevét, hanem hátukon is az utcának; még a halállal is hivalkodnak.

Ez időben, ha meghalt az egyke leány, véle temették a kelengyéjét. Az is megesett, hogy a gyászoló anya szombat esténként kihordta a temetőbe leánya kedvenc ételeit, például a túrós bélest egész tepsivel, és boldog volt, midőn reggel hűlt helyét találta: »Feljöttél, kedveském? Ugye jólesett?« – Azok pedig, akik észrevették a szombat esti ételhordást, és unásig laktak a bélessel, jót nevettek. Ősi visszaemlékezés volt ez? Mitológiába nyúló halottkultusz? Talán ilyen elem is pislákol ebben a szokásban, de inkább halálkultusz lehetett, azoké, kikben az elemi életerők immár elfonnyadtak”.

A sírhant cserjéi és virágai a paraszti virágoskert jellegzetes fajai közül az ellenállóbbakból kerülnek ki. A legáltalánosabb – s Európa-szerte hagyományos – sírvirág a rózsza, az őszirózsza, orgona. A helyi hagyományok, a természeti adottságok s az egyéni ízlés alakítja ki a sírhant növényegyüttesét. A temetést követően koszorúk borítják. A hant kiformálása után a növényzet az évszaknak megfelelő képet mutatja, melyet idővel – az elhunyt emlékének feledésbe merülésével – a táj természetes növényzete borít el. E folyamatban csak azok az ünnepek jelentenek megszakítást, amelyek a sírok rendbetételét is megkövetelik.

A falusi temetők virághasználatáról elmondható, hogy a ház körüli kiskertben található virágokat ültették a sírokra, illetve a virágoskertekből kiszoruló régebbi fajokat a temetőben még egy ideig tovább használták. A virágoskertekhez hasonlóan a temetői virághasználatban is megfigyelhető bizonyos időbeli rétegződés. A történeti rétegeken túl tájanként is változó volt a sírok beültetése, illetve az egyéni ízlés is meghatározó volt a sírok kialakulása során. A legtöbb faluban íratlan szabályok határozták meg, hogy milyen virágot illik a sírra telepíteni, így például nem nézték jó szemmel, ha valaki rikító színű virágot ültetett.

Vannak azonban jellegzetesen temetői növények. Ilyen a sárközi istenfája. Régebben a házak kiskertjében termesztették ezt a növényt, ez a seprűs ruta. Ha a háznál meghalt valaki, a temetés után egy bokor seprűs rutát kiástak, és kivitték az elhunyt sírhalmára. Ez a szokás még a 20. század elején is élt, ahogy Kovách Aladár írta: a decsi és alsónyéki temető sírhantjain ott virított az istenfafa, még pedig vagy a fejfa mögött közvetlenül, vagy oldalt mellé ültetve, néha egyszerre mindkét helyen, hasonlóképpen az őcsényi temető régebbi sírhantjainak egyedüli díszé a szépen faragott fejfák mellett.

A temető területe egyúttal gazdasági hasznot is hajtott. Felette a birtokos egyház, illetve község rendelkezett. A temető mindenekelőtt mint kaszáló hajtott hasznot. A fák gyümölcsterméséből pálinkát főztek.

A sírhelyek kijelölése és kiadása a temetőt fenntartó testület önrendelkezési jogához tartozott. A sírok kijelölése céljából a temető beosztására

két fő szabályt követtek: a sortemetést és a családi rendszerű temetést: az utóbbinak is két változata volt: a családi síroknak a falu rendjében való elhelyezését és az ehhez nem igazodó szokást. A sortemetés azt jelentette, hogy a temetőben a sírokat szabályosan kiképzett utak két oldalán, az elhalálozások sorrendjében helyezték el, aminek következtében még férj és feleség sem kerülhetett egymás mellé. A Helytartótanács ezt szerette volna megvalósítani 1777-től, de a gyakorlatban nem sikerült. A családi rendszerű temetkezés nyomai szinte az egész országban fennmaradtak. A családok ugyanis közös sírban, egymás mellett óhajtottak temetkezni, és ezt a hagyományos igényt semmiféle külön rendelkezés nem volt képes megváltoztatni. A családi síroknak a temetőben való elhelyezésében is sok helyen rendszer ismerhető fel. Régen a temetőt a családok ugyanabban a sorrendben osztották fel egymás között, mint ahogy a faluban laknak, tehát, akik a faluban való letelepedéskor szomszédok lettek, azok ezt a szomszédi viszonyt a temetőben is megtartották. A sírok védelméről a falvak előljárói vagy az egyházak rendszeresen gondoskodtak, és megbüntették azokat, akik a kiszabott vagy szokásos rendet megsértették.

Sárpilisen például a korábbi századok vallási homogenitásából következik, hogy a településen csak egy református temető van a helység déli részén. A falu népe nagycsaládok és nemzetségek szerint temetkezett, tehát a temetőben is ugyanúgy egymás mellett voltak, mint ahogy ültek a templomban, vagy ahogy egymás szomszédai voltak az élő faluban. A főhelyet bejárat jobb és bal oldalán a legvagyonosabb családok kriptái foglalták el, ezek körül sorakoztak a középbirtokos családok kriptái, sírhelyei, s a temető alsó (déli) és nyugati részén, a bejáratától távol helyezkedtek el a szegényebbek, a jöttmentek sírjai. Az egyik jelentős földterülettel rendelkező ősi családnak (Balázs Kovács) már nem jutott rangjának megfelelő sírhely, így kriptájuk a középbirtokosok és a szegények helyének határán áll. A családfő, aki a község egyik legelső gazdájának tartotta magát, és az is volt, hiszen négy cikluson át (1909 és 1921 között), a községben egyedülállóan hosszú ideig töltötte be a bírói tisztséget, haláláig nem tudott ebbe belenyugodni, és környezetében igen gyakran és rosszállóan emlegette ezt aényt.

A sírjelek feladata az eltemetett nyughelyének jelzése, s a reá vonatkozó – általában valamely vallás, ideológia elvárásainak, normáinak megfelelő módon megfogalmazott – adatok fenntartása, azaz az elhunyt emlékének őrzése. Formai változatai, díszítésmódja a helyi világkép képzeteit tárgyiasítja, foglalja jelképekbe, s a hagyományelvárásokhoz igazodik. Fontos a szerepe az elhunyt emlékének ápolásában. A halott-tisztelet alkalmaival az élő hozzátartozók összegyűltének helyét jelzi. A sírjelekhez változatos rituális, mágikus funkciók kötődnek.

A sírjelek a halott sírjának helyét jelző objektumok, amelyek általában a halott vallását, gyakran nemét, korcsoportját is jelölik. Régen paraszti szinten kizárólagos lehetett a fa sírjelek használata. A kő sírjelek elkészítéséhez, állíttatásuk költségeinek összegyűjtéséhez több időre van szükség. Amíg ezeket fel nem állítják, addig fa sírjeleket alkalmaznak. A sírjelek tárgyi kellékei a magyar parasztság temetkezési szokásainak. Így alkalmazásukat, megformálásukat alapvetően meghatározza a földművesek életformája és gondolkodásmódja az elmúlásról.

A sírjel általában a hozzátartozók számára magát az elhunytat képviseli. Ha a sír mellett beszélgetnek, önkéntelenül is a sírjel felé fordulnak, ha az elhunytól beszélnek, meg-megsimítják a fejrészt. Amikor a temetőben siratják a halottat, a sírjelre ráborulnak, ölelgetik. A sírjelek tárgyi kellékei a magyar parasztság temetkezési szokásainak.

A protestantizmus elvetette az ember nyughelyének kereszttel történő megjelölését. A fejfa sírjel a protestánsok körében jelent meg a 17. században, és fokozatosan terjedt el a század végétől. Az egyszerű fa sírjelek megjelentek a köznépi temetkezési szokásban, s idők folyamán pedig azok mind díszesebbé váltak a népművészet szerves részeként, s felbukkantak az antropomorf motívumok nemcsak a díszítőművészetben, hanem a fejfafaragásban is. A fejfa nem egyszerű sírjel, az elhunyt nyughelyének jelzője, hanem lényegesen több annál, valóságos életszimbólum. Különösen igaz ez a primer-antropomorf fejfák esetében, ahol az ember alakját megjelenítő formakincs magát az embert, az emberi lét kontinuitását szimbolizálja.

Csalog József kutatásaiból tudjuk, hogy a néprajzilag zárt területeken, mint amilyen a Sárköz is sokáig volt, nagyjából azonos fejfaformák kerülnek túlsúlyba, a különböző változatok viszonylag kevés alaptípusra vezethetők vissza. A Sárközben téglalap keresztmetszetű nyolcvan-száz-húsz centiméter magas fejfák az általánosak. Sok változat volt belőlük. Az egy típusba tartozó változatok azonban inkább csak a díszítőkedv játszi csapongásának célszerűségi állapotában gyökereznek. A sárközi fejfák alapformája – Csalog szerint – emberalakú. A téglalap keresztmetszetű törzsön igen sok esetben ma is kerek fej ül, melyen kivételesen egy esetben még az arc is fel van tüntetve. A karok többnyire hiányoznak, a nyak különböző alakú bevágás után jön létre, a sima törzsre pedig a hosszabb-rövidebb feliratot, esetleg az elhunyt nevének kezdőbetűit és az évszámot véssik. A felirat felett díszítés is előfordul, mint például a bevéssett „levél”, a túlvilágra szóló üzenet, tulipán vagy szomorúfű. Magán a fejen néha vésett „nap” látható.

A sírfelirat a síremlékre kerülő vers, amelyben a sírversíró hagyományos motívumok felhasználásával emléket állít az elhunytnak. A sírfeliratok egyéni alkotások, bár a vers váza hagyományos, a sírversíró mindig ak-

tuálissá alakítja. E feliratok komoly, tragikus színezetűek, kifejezik a család gyászát, verselésük gyakran nehézkes, stílusuk mesterkélt. Az egész magyar nyelvterületen ismeretesek és elterjedtek voltak, csak legújabban kezdtek visszaszorulni, bár még az utóbbi időben is voltak területek, ahol virágoztak, például a szatmári Erdőháton. Itt a sírfeliratíró személyt fejfaírónak nevezik, aki miután megbeszéli a családdal, hogy mi kerüljön a feliratba, megfogalmazza, majd rávési a fejfára. Az ő feladata a fejfa hagyományos díszítését kifaragni (szomorúfűz, tulipán). „A református falvakban mindig van egy-egy faragóember, aki különösen ügyes a fejfák faragásában; udvarában a kiszemelt szép egyenes fát vaskapcsokkal megerősíti, szekercével lenagyolja négy oldalát, meggyalulja, azután művésziesen kiformálja. Nem mindig folyamodnak azonban a fejfa-készítőhöz, mert hisz az egyes családokban is értenek jól a faragáshoz. Nem is kell ehhez más, mint szekerce, gyalu, fűrész és véső, a többit tudja mindenki!”

A sárközi sírversekben a sajnálkozás, a szeretet szól hozzánk a naiv, sokszor különös helyesírással írt sorokból. A feliratok elsősorban az elköltözött kisgyermekeket siratják legmeghatóbban, az öreg emberek fejfájáról a természetes végben való bölcs belenyugvás szól. Sírverseket elsősorban a fiatalon elhunyt sárköziek kaptak, férfiak és nők egyaránt, zömük a 19-20. század fordulójának gyakori betegségében, a tüdővészben haltak el. A betegség nem válogatott, egyaránt elvitt szegényt és gazdagot. A temetőben azonban elsősorban a tehetős sárközi parasztpolgároknak emelt családjuk, már az 1860-as évek második felétől kő síremléket, melyre sírverset is faragtattak, ezek maradtak meg a 21. századra. E sírkövekre felvésett szöveg szinte minden alkalommal pontatlan, anyakönyvi elemzések bizonyítják, hogy vagy a halálozás időpontját vésték el, általában a temetés és nem a halálozás dátuma került a síremlékre. Előfordult, a halálozáskori életév elvézése, sőt a lejegyző félre olvasata is. A felvésett szövegek, a halotti búcsúztatókhoz hasonlóan egyéni szövegezésben adják meg a sírkő alatt lévők élettörténetét.

A sírversek alapján mondhatjuk, hogy nem a teljes sírversek, hanem csak a sírversmotívumok hagyományozódnak. A motívumok – elterjedésüket és alkalmazásukat tekintve – különböző értékűek; egy részük több településen át vándorol, más részük használata viszont egy községre, sőt egy sírészövegíróra korlátozódik. Ezek a motívumok képezik a sírversvázát, a vers fixpontjait, amelyek felhasználásával a szövegíró könnyen megszerkeszti a sírverset.

A sírversírók versíró tevékenysége nem elszigetelt jelenség. Az ország falvaiban százával éltek olyan parasztemberek, akik „földműves- vagy népköltőknek” vallották magukat. (Például Nagy Kovács István a Sárközben, majd Döbröközön, de említhetjük az őcsényi, majd alsónyéki tanító

Bocskár Ferencet, ki református halotti búcsúztatókat jelentetett meg, vagy a sárpilisi Gergely János népi verselőt, alsónyéki költők voltak: Amb-rus Péterné Zsíkó Éva, Csapai Péterné Földvári Zsófia, Petróczi István és Kovács Pál.) Műveltségükkel, írásra való hajlamukkal kiemelkedtek társaik közül. Ezek a népi verselők elsősorban epikus költői műveket alkottak, nem olvasó, hanem hallgató közönséggel álltak kapcsolatban; műveikkel főleg a paraszttársadalom ízléséhez, igényeihez igazodtak.

A népköltészetben belül a fejfaköltészet önálló műfaj. A fejfaköltészet síremlékhez kötve és síremléktől függetlenül él. A síremlékhez kötött sírvers lehet hagyományos és nem hagyományos, azaz egyéni. A síremléktől, fejfától függetlenül élő komikus sírvers költészetet nevető fejfaköltészetnek nevezzük.

Nem hagyományosnak nevezzük azokat a fejfákra, sírkövekre kerülő sírverseket, amelyek egyéni szerzői művek, ugyanakkor minden hagyományos sírversmotívumot nélkülöznek. Az e csoportba sorolt sírverseket, azoknak a formuláit hasztalan keressük más fejfákon, az idegen szerkezettű, erősen egyedi hangvételű alkotások a népköltészetben nem gyökereztek meg. Hagományosnak nevezzük azokat a (szintén síremlékekre kerülő) sírverseket, amelyek meghatározott, konvencionális szerkezettel rendelkeznek, amelyeket a fejfáírók nemzedékről nemzedékre örökölték, láthatólag minden versükben alkalmazták. Az e csoportba sorolt sírversek túlnyomórészt tragikusak, kifejezik a család gyászát, fájdalmát az élők közül eltávozott iránt. A tragikus kategóriáján belül széles skálát találunk: a kínzó fájdalmat kifejező sírversektől a közömbös (ténymegállapító) megemlékezésekig.

A sárpilisi Mózes család síremlékének verse egy tragikus eseményt örökít meg:

Itt nyugszanak
Istenben boldogult
Felejthetetlen drága fiunk
Mózes István
Ki élt 24 évet
Kit gyilkos kéz pusztított el.
1914. január 18-án.

Szeretett neje
Tóth Erzsébet

Kisleányuk. Erzsébet

Kisfiuk: István

Édesatyja
Mózes János

Édesanyja
Takács Sára

Nagyatyja
Takács Mihály
Élt 78 évet
Meghalt 1912. július 17.

Nagyanya
Czeczei Sára

Áldás béke poraik felett

Ha van e kőnél súlyosabb:
Az a szülői fájdalom.
Csillog mindig e sirhalom.
Az özvegy az árvák könnyétől
De jaj, de könny hiába kel
Az ifjan szétroncsolt kebel
Nem ébred mindezekre fel.

Gyakran kijár e sirhalomhoz
A szülői szív-fájdalom.
Az özvegy két kicsi árvával
Nehéz gyászthon itt leömlő
Az a kéz vágta szívök sebét,
Mely kioltá az életét,
S nem hagyja azt soha beformni
A virasztó emlékezet.

Lágyan susogjon a szellő
Lassan dalolja kis madárka
Hogy a drága halottunknak
Csendes legyen siri álma.

A sírkövet a család Mózes Istvánnak emeltette, ki 24 évesen vadászbalesetben hunyt el. A helyi lap, a Tolnavármegye és Közérdek a következőképpen írta le az esetet: „Halálos szerentsétlenség vadászat közben! Vasárnap délfelé erőtől duzzadó két vagonos fiatalember ment ki Sár-

pilisen a határba vadászgatni. Mózes István és Dávid János beszélgetve, tréfálódzva haladtak egymás mellett, majd megtöltötték fegyvereiket és várták az alkalmat, hogy egy vadra elsüthessék puskájukat. Közben azonban véletlenül elsült Dávid János fegyvere s a mellette 8 lépésre haladó Mózes István térdébe ment csaknem az egész töltés. Az alig 24 éves fiatalembert beszállították a Ferenc kórházba, ahol ápolás alá vették. Életét megmenteni nem lehetett, vérmérgezés ölte meg kedden délután. A hullát felboncolták, majd pedig Sárpilisre szállították, ahol nagy részvét mellett helyezték örök nyugalomra.”

Sírfeliratok a decsi református temetőből:

Itt nyugszik Istenben boldogult
elfelejthetetlen jó leányunk
Ignác Andrásné
szül. Kalán Erzsébet
Született 1885. jun. hó 15.
megh. 1905. márc. hó 2.
Életének 20-ik évében
Boldog házasságának 5-ik évében.

Gyöngyöt, éket, drága ércet
Rejt e földnek kebele,
Gyöngynél drágább gyermekünket
Temettük mi el bele.
Hőn szeretett kedves leányunk
Oh, mily korán távozá
Bút, bánatot hagyta ránk
Édes leányunk elhagyá. –
Szorgalmas, kedves leányunk
Aludj, aludj csendesen,
Míg életre hívó kürtnek
Hangja majdan megrezzen,
Hogy álmaidból felkeltsen.
A béke angyala őrizze drága poraidat.
Mint zord vész, mely ledönti a tölgyet ifjú kornak elején
Úgy tiport le féktelenül a halál, ki büszke
Erősségünk voltál, hogy sírba tünél
De szívünkéből soha el nem fog enyészni nyomod
Legyen könnyű neked a föld és áldott minden porod.

Mélyen gyászolják szeretett szülei
Kalán István és felesége Döme Erzsébet
valamint nagyszülei
Döme Pál és felesége Pücsök Erzsébet.

E gyászos sírhalomba
Életem legszebb korában
Szálltam e föld porába.
Pörnyi Judit volt a nevem,
Nagyon rövid volt életem
Husz évet éltem.
1903-ik évben aug. 1-én
Hozattam e gyászos temetőbe
Már én nekem el kellett mennem,
De te hű kedvesem
Elmaradtál tőlem.
Kedves férjem Bajnok István,
Kivel boldog házasságban
Éltem 3 és fél évet.
Utánam maradt árva hű fiam,
Kinek neve volt Bajnok Istvánka, de már
Most itt takar mindkettőnket gyászos sírhant.

A nevető fejfaköltészet már minőségileg is más csoportot képvisel. Az idesorolható sírversek komikusak, és kizárólag szájhagyományban élnek. A komikumnak mint esztétikai kategóriának széles árnyalatai vannak, a gyenge mosolyt kiváltó jelenségektől, a humorostól a maró szarkazmusig. Itt humorosnak nevezzük azokat a fejfaverseket, amelyek a komikumnak leghalványabb árnyalatait foglalják magukba. E halvány árnyalatok a tragikum enyhébb fokával nemcsak kapcsolatban állnak, hanem keverednek is, egymást kiegészítik. Ha figyelembe vesszük, hogy a tragikus és komikus nemcsak ellentéte, hanem egyszersmind dialektikusan összefüggő esztétikai kategória is, akkor humoros sírversek kettősségének megértéséhez is közelebb jutunk. A humoros sírversek gyengébb árnyalatai, melyek nem nélkülözik a tragikus vonásokat sem, azonos értékűek a tragikus sírversek gyengébb fokozataival, például a közönséges megemlékezésekkel. Az sem bizonyos, hogy a váratlan, furcsa módon bekövetkező halálesetről szóló vers, mely a fejfáíró műveltségi színvonalából adódóan nyer megfogalmazást, mindenkiben azonos emóciókat ébreszt. A közösség tragikusnak foghatja fel azt, amit a mi ítéletalkotásunk – a körülményeket nem ismerve – komikusnak tart.

Míg a humoros sírversek motívumai olykor-olykor a fejfákra kerültek, addig a komikus kategóriájának élesebb árnyalatait tükröző sírversek kizárólag a szájhagyományban éltek. Ezek az ironikus sírversek.

Itt nyugszik az én kedves feleségem, Annám,
Akit életbe már látni nem kívánám.
Teljes világ életébe,
Nem sok kárt tett kenderébe.
Józan sohasem vót,
Így hát nem nagy kár, hogy meghótt.

Itt nyugszik Gál Áron
Sokat járt vásáron.
Addig csereberélt,
Míg egy ló, egy herélt
Úgy ágyékon rúgta,
Ez itt rá a nyugta.

Míg a földön éltem, sok bajom volt nékem,
egymás után halt meg három feleségem,
de most nagyobb bajom van itt a másvilágon,
mert abból a jóból egyszerre van három.

Itt nyugszik Kiss Gergely
két kedves feleségével.

Itt pihen a feleségem
jó már néki, hát még nékem.

Itt nyugszik, ki míg élt, soha sem nyugodott,
Egész életében perlett patvarkodott.
Szoknyás prokurátor, de talán tán még sem:
Istenben elnyugodt, kedves feleségem.
Siratják huszárok őt cordaliter,
A kiket szeretett szegény mortaliter,
S miattok is holt el igen fataliter:
A férje fájlalja – taliter, qaliter sat.

Itt nyugszik Koleszár
Én tartottam, te furtál
Állította hű nőd.

Elérte Kiss Pált a vége,
volt néki négy felesége,
mind törvényes volt nem hitlen,
nem boldog az ember itt lenn.

Itt nyugszik Nagy Bernát
de nem békeséggel.
Mert egy sírba tették
a feleségével.

Itt nyugszik Lakatos Sára,
itt vagyon ő eltemetve,
Most történik először,
Hogy senki sem fekszik mellette.

Itt nyugszik Mező Márta
Ki úgy fekszik, ahogy szokta vót,
Csak a farát nem hányja mert hótt.

Ejnye, komám, Kanál Vendel,
hogy elbánt a halál kenddel;
de hát bizony ez így divat:
elmegy, akit az úr hívat.

Itt nyugszik fia holta után
bús anya fiastúl.

Vala nevem Bodó Ferke,
elnézésből vertek fejbe,
mert hát, akik nekem estek,
Zöld Pestára leselkedtek,
s engem ütének le végül,
így haltam meg szívességül.

A temetésnek minden faluban hagyományosan kialakult ideje és rendje volt. Rendszerint kora délután zajlott le. Általános hit szerint úgy kellett kezdődnie, hogy legkésőbb napszálltáig be legyen húzva a hant. A protestáns temetésnek korábban két fajtája volt, az énekszóval és imádsággal történő egyszerűbb („énekes halott”), illetve a prédikációval is kísért ünnepélyesebb forma („prédikációs halott”). Megválasztása vagyoni állapot, társadalmi tekintély és életkor szerint változott. A halottat búcsúztató és áldó egyházi szertartás után került sor a halott elbúcsúztatására

hozzátartozóitól. Az egyszerűbb és az énekes temetéseken általában a kántor, a rektor vagy valamely verselő parasztember, a búcsúztató mondta azt el, míg a gazdagabb, prédikációs temetéseken maga a pap olvasta fel.

A református magyarok lakta Sárközben az elhunyt vagyoni állapotától, tekintélyétől függően igen változatosan alakult a temetési szertartások milyensége. Két prédikációval és búcsúztatóval temették az egyház lelkipásztorait és közvetlen hozzátartozóikat. Például így búcsúztak el a decsiek a 31 évig községükben szolgált Dömsödi Nagy József prédikátortól 1798. október 11-én. Prédikáció és a „Rector által versekkel való” búcsúztatás járt a falu tisztségviselőinek (bíró, esküdtek, kurátor, presbiterek) és a birtokos parasztpolgároknak és családtagjaiknak. Solemnis (azaz ünnepi) prédikációval temették az öregeket és a gazdagabb ifjakat. Prédikációs temetést kaptak a falu birtokkal rendelkező lakosai. Énekszóval a párnapos gyermekeket, vándorló legényeket és a szegényeket temették. A csak harangszóval való temetés a nem református vallásúakat (például görögkeleti vallású rációkat) és a nagyon szegényeket (koldusokat), ismeretleneket illette meg. Ingyenes temetés (gratuitum funus) járt az uradalom tisztségviselőinek, alkalmazottainak, Decsen például Nemes Bese Ferenc vincellérnek.

Megszégyenítő – jóllehet még kulturálisan szabályozott normák közé foglalt – temetése volt azoknak, akik semmibe vették a közösségi kötelezettségeket, megsértették az uralkodó erkölcsi értékrendet. Például a kivégzetteknek, az eklézsia követést megtagadóknak és az olyan javíthatatlan korhelyeknek, akik részegségükben lelték halálukat. Ezek úgynevezett számártemetést kaptak. Az egyházzal szemben nagy bűnt elkövetett személyeket a temetőn kívül, a temető árkában egyházi szertartás és a szokásos kikísérés nélkül temették el. A falu társadalma és az egyház ezektől teljesen megtagadta a végtisztesség hagyományos szolgáltatásait. Temetésük tulajdonképpen afféle ellentemetés volt mindannak a hiánya, fordítottja, ami a tisztességes halandót megillette. A holttestet mosdatni, öltöztetni senki nem ment és nem is mehetett. Az ilyenek számára tilos volt a közösségi figyelem és segítségnyújtás: „...a község közül senki feléje ne menjen, se sirató, se koporsócsináló, se sírásó, hanem temesse le a maga Háza népe, a mint tudja, de nem a közönséges temető helyben, s még pedig távol a közönséges Temető helyben, hanem egyéb magános helyben, s még pedig távol a közönséges Temetőhelytől az maga gyalázattyára.” Testét csak a maguk védelmében kapartatták el a falubeliek, lehetőleg valami szegénnyel vagy idegennel.

Maga az elnevezés bibliai eredetű. Az ókori Palesztinában, Júdea földjén nem a ló, hanem a számár volt a lovaslásra, teherhordásra használt állat. Amikor Jeruzsálemben egy-egy ilyen állat elhullott nem temették el,

hanem kivitték a városból, és a kapukon kívül temetetlenül hagyták. Annak az embernek, aki bűnt követett el, holta után hasonló sors jutott. A szamártemetésen eredetileg olyan eltakarítást értettek, amilyen az elhullott szamárnak jutott, tehát eltemetlenséget. Később változik a fogalom tartalma: ekkor már egyházi szertartás nélküli dísztelen temetést is jelentette. A 16-17. századi református egyházi feljegyzések is ezt bizonyítják. 1653-ban írta Medgyesi Pál „Erdély s egész magyar nép hármajja” című munkájában, hogy „az illendő pompa nélkül való temetség szamár-temetés is isten átka”. Az 1654. évi farkasdi zsinat határozatából ismerjük e szertartás lefolyását: „A részegségben megholt embereknek szamár temetések legyen: Harangozás, énekszóval való ki követés, az népnek kísérése az olyaténokkal sem illendő és az közönséges temetőn se adassék hely temetésekre.” II. József 1788-ban azt rendelte, hogy javíthatatlan bűnözőket, az adott szó megszegőit, főleg az öngyilkosokat „Eselbegräbnis”-szel temessék el.

A Sárköz református magyar polgárai között szép számmal találunk olyan személyeket, kik hasonlóképpen kerültek a temetőkertbe. Például így temették el Ócsényben 1831. augusztus 7-én az ötvennégy éves Kátóna Nagy Istvánt, ki mint „vallástalan, Istenkáromló, Templomba nem járó, Urvatsorából nem élő” tisztességtétel nélkül temettetett. A 18. század utolsó évtizedeiben már a részegségben elhaltakat is a temetőben temették el. A decsi református anyakönyv szerint 1774. március 23-án temették Posgai Andrászt, ki „gyakorlott Részegségében a vízbe holt”, és csak tizenöt nap múlva találták meg. Szamártemetéssel temették. Hasonló sors jutott 1780-ban Nagy Istvánnak, majd 1789-ben ifjabb Varga Andrásnak, de sorolhatnánk a példákat a többi sárközi község anyakönyveiből is. Nem minden lelkipásztor volt ennyire szigorú. A váraljai lelkész elnézőbb volt, szinte részvétellel írt azokról, akiket szamártemetéssel kellene eltemetni, és megadja nekik a vétléneknek járó tisztességes temetést. Például az 1830. január 27-én elhunyt hatvankét éves Tolnai Jánosról feljegyezte, hogy „áts mesterséget űzött – sok hasznára volt a Helységnek – de borszeretése miatt elesett szegénységben élt és holt meg”. Vagy az 1830. január 21-én meghalt ötvennyolc éves Pali Jánosnál jegyzi fel az utókornak: „parázna s botránkoztató életű ember”, mégsem szamártemetéssel temeti el.

A hagyatéki leltárakból következtethetünk a temetési költségek méretére. A hagyatékok összeírása kapcsán feljegyezték a temetésre, a torra költött összegeket is. Például 1870. december 6-án készült öreg Deák János ócsényi lakos leltára a következő ilyen jellegű tételeket tartalmazza: temetési költségek: a koporsó ára hat forint, szemfedél kettő forint ötven krajcár, a lelkipásztor díja kettő forint ötven krajcár, a tanító mint kántor díja egy forint húsz krajcár, a harangozás és a harangozó díja egy forint,

„egyéb temetési költségek fenforgók, sírásók ellátása s díjja” huszonhat forint nyolcvan krajcár, míg az össze hagyaték kilencszázhatvanöt forint. 1878. május 24-én alsónyéki Zsikó Péter összes hagyatéka tizenötezer kilencszázötvenegy forint huszonegy krajcár, ebből temetési költség: százhusz forint, márvány síremlék száztíz forint. 1886. szeptember 16-án: sárpilisi Szőke Pálné Asztalos Sára temetési költsége: hat forint, koporsó ára negyven forint, szemfedél harminc forint, síremlék hetven forint. Torra költség harminc forint, az összes hagyaték hétszázhetven forint ötven krajcár. Az őcsényi Nyéki Istvánné Kiss Lidia: temetési költség ötven forint, sírkő és vaskerítés kettőszáz forint.

Beregnyei Miklós

In memoriam Major Ferenc

Az utóbbi időben rendszeresen összefutottunk a pénteki nagypiacon, Ági az eladókkal beszélt, Feri pedig az egymást váltó barátokkal-ismerősökkel.

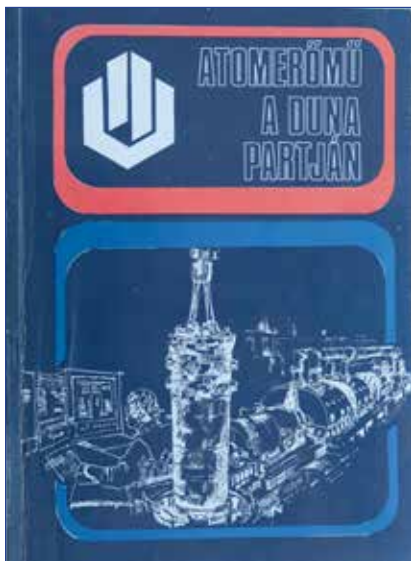
Néhány napja, kora délután Ági telefonhívása zökkenett ki olvasmányom világából a halálhírrrel. Először fel sem tudtam fogni, nem jutott el a tudatomig a borzalmas hír, meg nem mondom, mit válaszolhattam, és csak néhány perc múlva döbbentem le, majd visszahívtam Ágit: Jól értettem, mintha azt mondtad volna, hogy Feri meghalt? Igen, sajnos ő, volt a kegyetlen válasz.

Az utolsó piaci találkozásunk alkalmával szóba került az ESZI kollégiumának építését előrevetítő alapkő elhelyezése és az urna helyzete. Ígérte, hogy kideríti: a salakpálya földjében elhelyezett urna a mélyben van-e, vagy kiemelték, és eltekintek jobb időkre, mint annak idején (1975) az atomerőmű alapkövét. Érzem, már hiába várom Tőle a választ!

A régmúlt időkben, amikor még a Halászati Szövetkezet hét tavában víz volt, és telente, mint illik, be is fagyott, a lakótelep a befagyott tóra járt korcsolyázni, szánkózni. Az 1970-es évek végén, az egyik hétvégén szintén ellepték a befagyott tavat a lakótelepiek, mert Feri megrendezte az első autós ügyességi versenyt a tó jegén.

Mint egy perpetuum mobile, rendszeres résztvevője volt a városi és erőműves programoknak, és az egyik alkalommal elmondtam neki, hogy egy helytörténeti kiadványt tervezünk elindítani, vállalna-e feladatott a kiadvány szerkesztésében és a címlap elkészítésében. Lelkesen mondott igent, és az 1984-ben megjelent Paksi Mozaik címlapját ő tervezte. A Mozaik 1987/10-es számában kívántuk a város lakossága elé tárni a város új intézményének, az ESZI-nek a bemutatását. Ez a bemutatkozó anyag tartalmazta az iskola tanári, műszaki és adminisztrációs személyzetének életrajzeit, amelyet Feri állított össze, közel ötven személy életrajzi adatait sikerült összegyűjtenie.

Az 1988/89-es esztendőben beszédtema volt egy városi lap indítása, amelynek előkészítő munkáiba bekapcsolódott, segített gyűjteni más városok lapjait, egy kiállítás keretében bemutatni, és meggyőzni a tanácstagokat, hogy legyen Paksnak is városi lapja. Így született meg a Paksi Hírnök, amelynek címlapját Major Ferenc tervezte.

A következő városi lap, az 1994-ben indult és ma is megjelenő Paksi Tükör nyomdai előkészítésében is tanácsait követtük, és talán már mondanom sem kell, hogy ennek címlapját is ő készítette.

Az Atomenergetikai Múzeum ESZI-vel kapcsolatos tárgyainak összegyűjtését ő intézte, sok emléket gyűjtött össze és adta át a múzeumnak, köztük a „legendás” gokartot is. Ezekkel a kiállított tárgyakkal nemcsak az ESZI-re, hanem ŐRÁ is emlékezünk, mikor a múzeumban járunk.

Beregnyei Miklós

1919 áldozatai

Paks múltját kutatva igen ritkán találkozhatunk a település nevével, az országos események elkerülték, illetve megemlékezés nélkül múltak el. Erről a helyzetről nagyon találóan írt Pákolitz István Paks című versében, 1974-ben: „Új utat nem vágott, de nem is volt útba”. Bár ez nem a történelmenkívüliséget jelentette, hanem azt, hogy csendben, zokszó nélkül élte mindennapjait. A császárnak megfizette zsoldját, hiszen sok paksi ember hullott el a nagy háború véres harcaiban, hasonlóan az ország szinte minden településéhez.

A járókelők elől eltüntetett emléktábla

Az 1919-es évben viszont olyan események sújtották a nagyközséget, amelyek már feljegyzésre kerültek a történelmünket feldolgozó kiadványokban. Az úgynevezett vörös- és fehérterror végigsöpört az országon, így Pakson is voltak halálos áldozatai. A korabeli eseményekről a dr. Németh Imre szerkesztette Paks monográfiája című kötetben olvashatunk, ám az olvasással van egy kis gond. Vicsek Ferenc A bomlás melege című riportjában a következőket írja: „A városnak ma fél áron sem kell a múltja. Dr. Németh Imre Paks monográfiáját száz forintért sem veszik – sem az őslakosok, sem az újonnan érkezettek, hiába próbálkozott árleszállítással a tanács. Nem kelendő a múlt.”

Ilyen érdeklődés mellett a múltra csak az emléktáblák és szobrok emlékeztethetnék a mai város lakóit, ám ezek is eltűntek. Az imsósi erdőben emelt szobrot szétzúzták, a volt községháza falán elhelyezett emléktáblát leszerelték, mondván, nem illik az épület funkciójához. A remény azért még nem veszett el, mert a 104. Számú Bethlen Gábor Cserkészcsapat még emlékszik a múlt tragédiájára, és az emléktábla helyére is

A lebontott épület,
amelynek falán volt az
emléktábla

elhelyezte koszorúját. Ha egyáltalán van illetékes, bizonyosan tudja: a múltat csak átírni és elhallgatni lehet, eltörölni nem!

A vörösterroznak két csendőr őrmester esett áldozatul, míg a fehérterror hat ember életét követelte. A véres események áldozatairól a községi tanács halálozási anyakönyvéből értesülhetünk, az alább felsorolt személyek adatai is onnan lettek kiírva.

Imsósban volt...

Amikor még elviseltük a múltat

Az udvar, ahol az akasztás történt

1. – Bakonyi András csendőr őrmester, 45 éves, felesége Pálfi Mária. Lakása: Paks, Kossuth L. u. 15. Kivégzése ideje: 1919. június 26. du. 7 óra, rögtönítelő bíróság ítélete: golyó által.
2. – Csala Bálint csendőr őrmester, 32 éves, lakása: Paks, Kossuth L. u. 15. Kivégzés ideje: 1919. június 26. du. 7 óra, golyó által.
3. – Gauzer Gyula napszámos, 30 éves. Lakása: Paks, Üstökös u. 12. Kivégzés helye: Imsósi erdő, golyó által. Ideje: 1919. augusztus 9. de. 11 óra.
4. – Levkovics Simon kereskedősegéd, 36 éves, felesége Gaurzig Sarolta. Lakása: Paks, Duna u. 8. Kivégzés helye: Imsósi erdő, golyó által. Kivégzés ideje: 1919. augusztus 9. de. 11 óra.
5. – Blau Ödön volt politikai megbízott, lakása: Budapest, Lónyai u. 13/b. Kivégzés helye: Imsósi erdő, golyó által. Kivégzés ideje: 1919. augusztus 9. de. 11 óra.
6. – Takács György járásbírói hivatalnok, lakása: Paks, Deák F. u. 32. Kivégzés helye: Imsósi erdő, golyó által. Ideje: 1919. augusztus 9. de. 11 óra.
7. – Mihálik Gézáne Bertalan Margit, lakása: Paks, Deák F. u. 2. Kivégzés helye: Községháza udvara, kötél által. Kivégzés ideje: 1919. augusztus 13. du. 7 óra.
8. – Wiedemann Antal építőmester. Lakása: Paks, Tolnai u. 8. Kivégzés helye: Községháza udvara, kötél által. Ideje: 1919. augusztus 13. du. 7 óra.

Csak az emléktábla hiányzik

Múltidézés – Szepesi László fotói

Az atomerőmű építését, Paks település épített környezetének változásait nagy figyelemmel kísérte a Tolna Megyei Népújság. Az 1970-estől az 1990-es évekig neves megyei sajtómunkatársak közé tartozott az MTI-s Szepesi László, aki az írott sajtón kívül rendszeresen készített riportokat a megyéről, amelyek a Pécsi Rádióban hangzottak el. Kiemelném a „Babits Mihály és a szekszárdiak” című összeállítást, vagy a „Vendégek Fadd-Domboriban” című riportját. Ez utóbbihoz kapcsolódnak az alább közölt fotók, amelyekből 120 darabot ajándékozott az Atomenergetikai Múzeumnak Szepesi László.

*Aczél György
Domboriban, Pakson*

Aczél György Domboriban, Pakson

Paksi posta építése, 1978

*Paks,
a kenyérgyár boltja*

Paksi könyvtár, 1977

Paksi Tükör

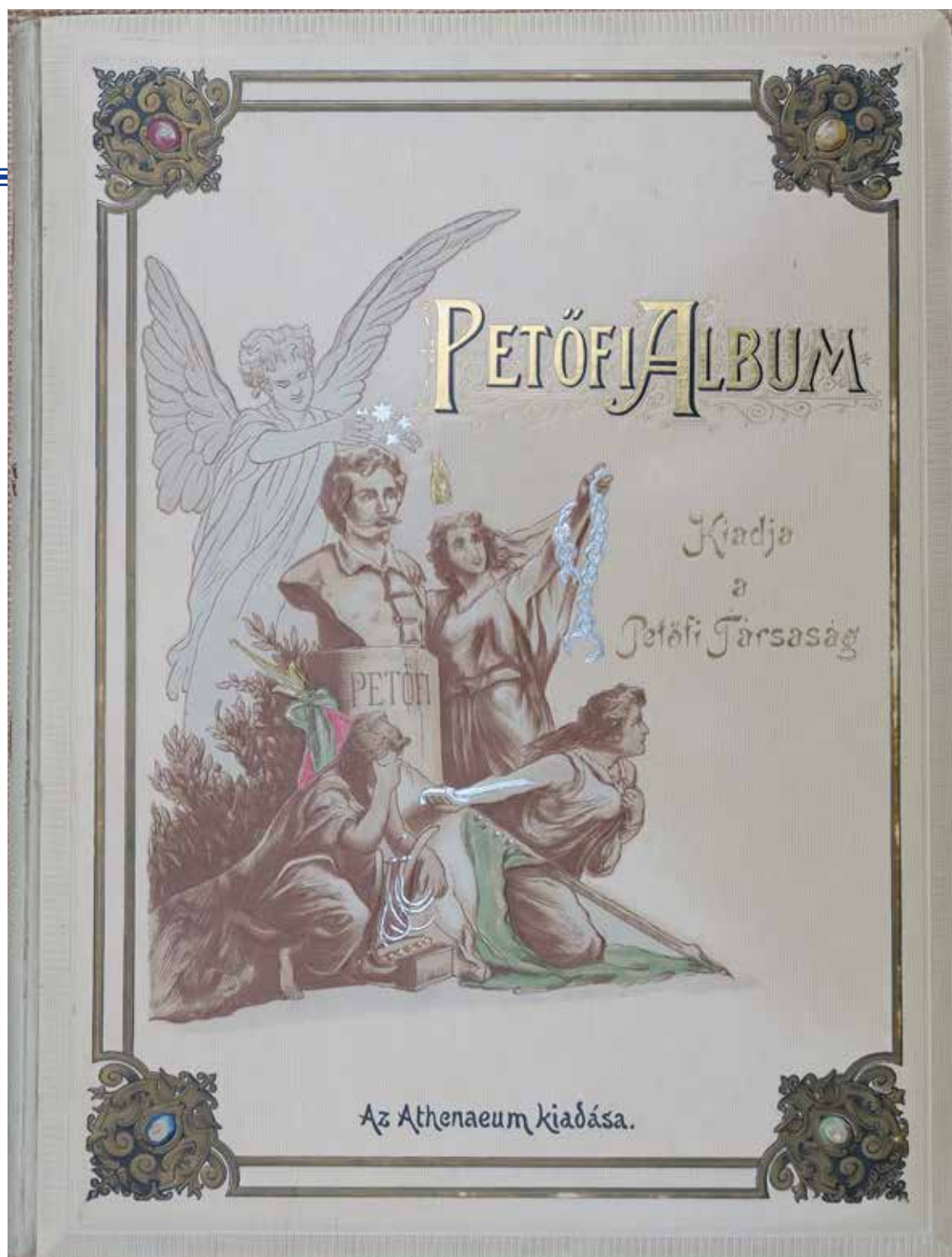
- 1 Petőfi – 200
Beregnyei Miklós
- 8 A magyar kultúra napja
Lovásziné Anna
- 15 Akik Paks kulturális életét gazdagítják
Lovásziné Anna
- 23 Deák Ferenc emlékezete
Serdülné Benke Éva
- 29 Levelek a Domgasse 5.-ből
Lehmann Katalin
- 33 75 éves a Sárpilisi Népi Együttes
Pethő Jánosné Judik Margit
- 41 Környezetvédelem a művészetben
Jantnerné Oláh Ilona
- 49 A szépség és művészet kifejezői
Lovásziné Anna
- 56 Horváthné Kolozsváry Ilona versei
- 59 Kernné Margó versei
- 63 Takácsné Tóth Márta versei
- 67 Bunkóczi András versei
- 69 Horányi György versei
- 76 Tudománytörténet
Sipos László
- 84 A sárközi temetkezési szokásokról
Balázs Kovács Sándor
- 99 In memoriam Major Ferenc
Beregnyei Miklós
- 101 1919 áldozatai
Beregnyei Miklós
- 105 Múltidézés – Szepesi László fotói

Paksi Tükör

Irodalmi, művészeti, tudományos
és helytörténeti szemle
XXIX. évfolyam, 1. szám, 2022 márciusa
Szerkeszti a szerkesztőbizottság
Főszerkesztő: Beregnyei Miklós
Rovatszerkesztők: Lovásziné Anna, kultúra
Győrffy József, képzőművészet
Sipos László, tudománytörténet

Korrektor: Patyi Orsolya
A szerkesztőség címe:
Pákolitz István Városi Könyvtár, Paks, Villany u. 1.
HU-ISSN: 1218-2109

Kiadja a Jámbor Pál Baráti Kör
Felelős kiadó: a baráti kör elnöke
Készült: Atomix Kft. Nyomdaüzem 2022/262. sz.
Felelős vezető: Bese Tamás
Tördelés: Szabó Szabolcs

Petőfi – album

Budapest, 1898.JPG